

<DRAFT>

Versie 1.12, sept 1991

Rondleiding door het
gesproken Hebreeuws
door
Dick Grune

tiyúr mudrákh
ba'ivrít hamdubèret
me-ét
diq grúne

<DRAFT>

1

1.1 DE TAAL

<??? korte inleiding, waar, wanneer ???>

Het Hebreeuws is een semitische taal en als zodanig totaal verschillend van het Nederlands: alle woorden zijn onbekend, de grammatica is geheel anders en ook de denkrant verschilt. Al met al zijn dit genoeg obstakels om de beginnende geïnteresseerde niet ook nog met een schrift te confronteren dat moeilijk leerbaar is en een aantal interne problemen heeft.

We zullen ons dus beperken tot het gesproken Hebreeuws, opgeschreven in latijnse letters, en om goed te laten zien dat Hebreeuws eigenlijk niet met latijnse letters geschreven hoort te worden, gebruiken we er een afwijkend, enigszins schrijfmachine-achtig lettertype voor. Het Hebreeuwse woord voor *gezicht*, dat we in het Nederlands kennen als *ponem*, schrijven we bij voorbeeld als *paním*. Voor de Nederlandse vertaling gebruiken we in de lopende tekst een cursieve letter. In hoofdstuk 13 zullen we de Hebreeuwse letters summier behandelen, en we verwijzen de echt nieuwsgierige alvast naar tabel 13.1.

1.2 DE UITSPRAAK

De uitspraak van het Hebreeuws is niet moeilijk: het heeft geen klanken die het Nederlands niet ook heeft, behalve de *g* als in het Duitse *gut* of het Engelse *good*. In de woordenboeken van Pimentel wordt deze klank geschreven als een cursieve *k*, wat aangeeft dat hij als een zachte *k* klinkt.

Het Hebreeuws wordt duidelijker en nadrukkelijker uitgesproken dan het Nederlands, meer zoals het Italiaans. De klemtoon valt meestal op de laatste lettergreep van een woord en wordt in dit boek bij elk meerlettergrepig woord door middel van accenttekens aangegeven: *paním*.

1.2.1 De medeklinkers

De *b*, *d*, *f*, *h*, *y*, *k*, *m*, *p* en *t* worden uitgesproken als in het Nederlands. De volgende medeklinkers behoeven enige toelichting:

Medeklinker	Uitspraak	Voorbeeld(en)
<u>kh</u> , <u>ch</u>	als de Nederlandse ch of g	lak <u>h</u> (<i>aan jou</i>), lac <u>h</u> (<i>vochtig</i>)
g	als in het Duits (<i>gut</i>) of Engels (<i>good</i>)	gag (<i>dak</i>)
k, q	als de Nederlandse k	kaf (<i>handpalm</i>), qof (<i>aap</i>)
l	nooit vet	'al (<i>op</i>)
n	nooit vet	dan (<i>hij oordeelt</i>)
r	achter in de keel, als in het Frans	gar (<i>hij woont</i>)
s, <u>s</u>	scherp, als in het Duits	sim <u>ch</u> á (<i>vreugde</i>), <u>s</u> am (<i>hij zet</i>)
sh	dof, als de s in het plat-Amsterdams (niet de Engelse sh)	shèmesh (<i>zon</i>)
t, <u>t</u>	als in het Nederlands	t of (<i>trommel</i>), <u>t</u> ov (<i>goed</i>)
v, w	een echte v, als in het Engels	<u>t</u> ov (<i>goed</i>)
z	een echte z, als in het Engels	zè (<i>deze, dit</i>)
-, '	de “glottal stop”, een soort “hik”	hál-a (<i>verder</i>), rá 'ash (<i>lawaai</i>)

We zien dat er soms twee manieren zijn om een klank te schrijven (ch/kh, k/q en dergelijke); dit is vergelijkbaar met ei/ij of au/ou in het Nederlands. Gelijkklinkende (maar in het Hebreeuws met een verschillende letter geschreven) klanken worden in de transcriptie onderscheiden door een onderstreping; deze onderstreping beïnvloedt de uitspraak dus niet. In plaats van de k wordt traditioneel de q gebruikt.

De stemhebbende medeklinkers d, g, v en z worden ook aan het eind van een woord stemhebbend, dus als een echte d, g, v of z uitgesproken (de b, ook een stemhebbende medeklinker, komt niet aan het eind van een woord voor). We moeten woorden als bad (*lap stof*) en bat (*dochter*) dus goed verschillend uitspreken, waarbij het eerste duidelijk hoorbaar op een d eindigt. Iets soortgelijks geldt voor woorden als dag (*vis*) tegenover daq (*dun*), tov (*goed*) tegenover t of (*trommel*) en rèmez (*aanwijzing*) tegenover rèmes (*wemelend gedierte*).

De “glottal stop” wordt aan het begin en het eind van een woord nauwelijks uitgesproken, maar wel duidelijk in het midden van een woord. In het midden van een woord maakt hij op de Nederlander de indruk alsof er twee woorden zijn: hál a, rá ash. Hij is in het Nederlands hoorbaar in het midden van het woord *zee-eend*, wanneer dat duidelijk uitgesproken wordt, en in het Duits in woorden als *Theater* (tee-ater). De glottal stop is een normale medeklinker in het Hebreeuws.

De - heet “aleph”, de ' heet “ayin”, de ch heet “chet”. Deze medeklinkers spelen een speciale rol in de Hebreeuwse grammatica en het is daarom nuttig te weten hoe ze heten.

1.2.2 De klinkers

De a, e, i, o en u worden uitgesproken als in het Nederlands. Alle klinkers zijn altijd kort, behalve de a en de e; deze worden vaak wat langer uitgesproken als ze in de laatste lettergreep van een woord staan, terwijl er dan ook de klemtoon op valt:

sèfer (kort, kort)	sofér (kort, wat langer)
gára (kort, kort)	gará (kort, wat langer)

De i en de u zijn ook vóór een r kort; op deze plaatsen zijn ze in het Nederlands wat langer: de *ie* in *dier* is langer dan die in *dief*. In het Hebreeuws is hij altijd kort, met het gevolg dat shir (*lied*) niet rijmt op *lier*. Hetzelfde geldt voor de u: tsur (*burcht*) rijmt niet op *boer*.

De e in de hier gebruikte transcriptie wordt nooit als stomme e uitgesproken, maar altijd als de e van *met*, of soms, als hij wat langer is, als een kortere versie van de ee van *geef*. Op sommige plaatsen komt in de transcriptie een onderstreepte ee voor: e. Net als bij de onderstrepingen van de medeklinkers heeft dit geen invloed op de uitspraak, maar dient om aan te duiden dat deze ee in het Hebreeuwse schrift anders geschreven wordt; deze vorm van de ee heet tsère malé-, en wordt met een yod geschreven, zulks in tegenstelling tot de gewone ee, die niet geschreven wordt.

Het Hebreeuws heeft in principe ook een stomme e, de klinker in het Nederlandse *de* en *dus*; deze klank heet “sjwa” en we schrijven hem hier als e. De sjwa treedt, weer in principe, op tussen bijna elk tweetal medeklinkers. In de praktijk varieert de uitspraak van de sjwa sterk, van helemaal niets, via de Nederlandse e in *de* tot de e in het Nederlandse woord *met*. Het effect is afhankelijk van de medeklinkers waartussen de sjwa optreedt, de

spreker en de spreeknelheid. We hebben in dit boek de sjwa aangegeven daar waar dat redelijk lijkt, maar het zal de lezer niet moeilijk vallen, Israëli's te vinden die de sjwa op meer of minder plaatsen uitspreken dan hier aangeduid staat. Een eenvoudige regel is nog: wanneer een lettergreep (of woord) begint met twee medeklinkers die moeilijk samen uit te spreken zijn, mag er een stomme e tussengevoegd worden:

m^edíná (*land*) (uitspraak: m^edíná of m^edíná)

1.3 DE OPBOUW VAN DIT BOEK

De meeste paragrafen in deze rondleiding bestaan uit drie delen. In het eerste deel wordt een klein aantal nieuwe woorden ingevoerd, in het tweede deel worden met die woordjes een aantal zinnestelsels gemaakt die een bepaald verschijnsel in het Hebreeuws illustreren, en het derde deel geeft een bespreking van dat verschijnsel.

Het aantal gebruikte woordjes is met opzet klein gehouden; de nadruk valt op de de structuur en de principes van de taal, en niet op de woordenschat. In totaal worden er in deze rondleiding ongeveer 200 verschillende woorden gebruikt; ter vergelijking: om zich min of meer redelijk in het Hebreeuws te kunnen uitdrukken heeft men 1000 à 1500 woorden nodig. De in een hoofdstuk nieuw ingevoerde woordjes worden aan het eind van dat hoofdstuk samengevat.

Bij alle zinnestelsels wordt links de Hebreeuwse zin, met onder elk woord de letterlijke vertaling, gegeven en rechts staat de vertaling in normaal Nederlands. Soms komt één Hebreeuws woord overeen met meerdere Nederlandse woorden; deze zijn dan in de letterlijke vertaling met streepjes aan elkaar verbonden.

Voorbeeld:

hayínu	b ^e tel-aviv	– we zijn in Tel-Aviv geweest
wij-zijn-geweest	in-Tel-Aviv	

1.3.1 Over de transcriptie

De hier gebruikte transcriptie is zo ontworpen dat uit het getranscribeerde woord de Hebreeuwse schrijfwijze kan worden afgeleid: de twee woorden lakh en lach worden hetzelfde uitgesproken, maar in het Hebreeuws verschillend geschreven, en ook de transcriptie verschilt. Anderzijds geeft de transcriptie vrij nauwkeurig de uitspraak weer. Als u de Hebreeuwse woorden en zinnen in dit boek uitspreekt alsof het Nederlands was, zult u zonder problemen verstaan worden. U hebt dan wel een duidelijk Nederlands accent, maar u bent de enige niet.

1.4 DE PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN

aní	– ik
atá	– jij / U (mannelijk!)
at	– jij / U (vrouwelijk!)
hu-	– hij (mnl)
hi-	– zij (vrl)
anáchnu	– wij
atèm (korte e)	– jullie / U (mnl)
atèn (korte e)	– jullie / U (vrl)
hem	– zij (mnl)
hen	– zij (vrl)
zè	– deze, die, dit, dat (mnl)
zo-t (uitspraak zot)	– deze, die, dit, dat (vrl)
ma?	– wat?
mi?	– wie? (m/v)

Alles (bijna alles) is mannelijk of vrouwelijk in het Hebreeuws; dit doet men *nooit* fout! Dit geeft niet zoveel moeilijkheden als het lijkt, want men kan aan een zelfstandig naamwoord vrijwel altijd zien of het mannelijk of vrouwelijk is. Het geslacht hoeft dus (meestal) niet apart geleerd te worden. In dit boek geven we “mannelijk” aan met (m) en

“vrouwelijk” met (v).

Het Hebreeuws kent geen verschil tussen *jij* en *U*, net als het Engels, maar wel tussen *jij* en *jullie*, net als het Nederlands maar in tegenstelling tot het Engels. We zullen in deze tekst bij de vertaling van de voorbeeldzinnnetjes steeds *jij* en *jullie* gebruiken; in al deze zinnnetjes had ook *U* gebruikt kunnen worden.

Vooraf bij *atá* (*jij* (m)) en *at* (*jij* (v)) is de Nederlander geneigd fouten te maken, maar een vrouw met *atá* aanspreken klinkt even onbegrijpelijk als haar in het Nederlands tegenover een derde aanduiden met *hem*.

De aleph (-) in het woord *zo-t* wordt niet uitgesproken (maar wel geschreven).

1.5 HET WERKWOORD ZIJN

Woordjes:

<i>chatúl</i>	- kat (m), een kat
<i>chatulá</i>	- kat (v), poes, een poes
<i>kèlev</i>	- hond (m), een hond
<i>kalbá</i>	- hond (v)
<i>sus</i>	- paard, een paard (m)
<i>susá</i>	- paard (v)

Zinnen:

<i>mi atá?</i> <i>wie jij (m)?</i>	- wie ben jij (m)?
<i>aní árye</i> <i>ik Arjeh</i>	- ik ben Arjeh
<i>mi at?</i> <i>wie jij (v)?</i>	- wie ben jij (v)
<i>aní rúti</i> <i>ik Ruth</i>	- ik ben Ruth
<i>ma zè?</i> <i>wat dat?</i>	- wat is dat?
<i>zè chatúl</i> <i>dat kat</i>	- dat is een kat
<i>ma zè?</i> <i>wat dat?</i>	- wat is dat?
<i>zo-t susá</i> <i>dat (v) paard (v)</i>	- dat is een paard (v)
<i>mi atèn?</i> <i>wie jullie (v)?</i>	- wie zijn jullie? (v)
<i>anáchnu rúti w^mmárgalit</i> <i>wij Ruth en-Margalith</i>	- wij zijn Ruth en Margalith (= Margreet)
<i>mi hu-?</i> <i>wie hij?</i>	- wie is hij?
<i>mi hi-?</i> <i>wie zij?</i>	- wie is zij?
<i>mi zè?</i> <i>wie dat?</i>	- wie is dat?

Het enkelvoudige *ben, is, zijn* tussen twee gelijke dingen wordt weggelaten. In het Hebreeuws zegt men dus *Wie jij?, Dat kat*, enzovoort.

Het Nederlandse *en* om twee woorden of zinnen te verbinden wordt in het Hebreeuws weergegeven door voor het tweede woord of de tweede zin een *w* te plakken (aan het woord vast). Deze *w* wordt soms als *u* uitgesproken.

<i>rúti w^mmárgalit</i>	- Ruth en Margalith
<i>rúti u^mmárgalit</i>	- Ruth en Margalith
<i>sus w^ssusá</i>	- hengst en merrie

1.6 ENKELE BELANGRIJKE WOORDJES

lo- (uitspraak lo, korte o)	- nee; niet
ken	- ja; wel
nakhón	- juist; dat klopt
shalóm	- sjaloom
lehitra-ót	- tot ziens
Zinnen:	
zè kèlev? dat hond?	- is dat een hond?
ken, zè kèlev ja, dat hond	- ja, dat is een hond
zo-t susá? dat (v) paard (v)?	- is dat een paard?
nakhón juist	- dat klopt
cháya, ma zè? Chaja, wat dat?	- Chaja, wat is dat?
zè, zè chatúl dat, dat kat	- dat, dat is een kat
zè lo- chatúl! dat niet kat!	- dat is geen kat!
zè ken chatúl!! dat ja kat!!	- dat is wel een kat!!
lo-, zo-t chatulá!!! nee, dat (v) kat!!!	- nee, het is een poes!!!
shalóm, rúti sjaloom, Ruth	- sjaloom, Ruth
shalóm, árye sjaloom, Arjeh	- sjaloom, Arjeh
mi zo-t? wie dat (v)?	- wie is dat (v)?
zo-t cháya dat (v) Chaja	- dat is Chaja
shalóm, cháya! sjaloom, Chaja!	- sjaloom, Chaja!
lehitra-ót, rúti tot ziens, Ruth	- tot ziens, Ruth
lehitra-ót! tot ziens!	- tot ziens!

Ook hier zien we vormen als *Dat niet kat* en *Dat wel kat*, waarbij *is* en *een* weggelaten worden.

Verder heeft het Hebreeuws, net als het Nederlands maar anders dan het Engels, een eenvoudige manier om het begrip “*wel*, tegenstelling van *niet*” uit te drukken: het woord

lo- (*nee, niet*) wordt gewoon vervangen door het woord *ken, ja, wel*:

zè lo- nakhón! dat nee juist!	- niet waar!
zè ken nakhón! dat ja juist!	- wel waar!

Namen hebben meestal de klemtoon op de een na laatste lettergreep: *rúti, árye, cháya, shoshána, shmú-el* (Samuel); echter: *márgalit, shúlamit*.

1.7 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

zè	– deze, die, dit, dat (m)
zo-t	– deze, die, dit, dat (v)
ma?	– wat?
mi?	– wie? (m/v)
<u>chatúl</u>	– kat (m), een kat
<u>chatulá</u>	– kat (v), poes, een poes
kèlev	– hond (m), een hond
kalbá	– hond (v)
sus	– paard, een paard (m)
susá	– paard (v)
lo-	– nee; niet
ken	– ja; wel
na <u>kh</u> ón	– juist; dat klopt
shalóm	– sjaloom
l ^e hitra-ót	– tot ziens

2

2.1 BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN

gadól, gdolá	– groot (m), groot (v)
qatán, q ^e taná	– klein (m), klein (v)
chadásh, chadashá	– nieuw (m), enz.
yashán, y ^e shaná	– oud (niet nieuw)
yaqár, y ^e qará	– duur
zol, zolá	– goedkoop
tov, tová	– goed
lo- tov, lo- tová	– slecht (letterlijk: niet goed)
yafè, yafá	– mooi
nechmád, nechmadá	– aardig, leuk
báyit (m)	– huis
m ^e khonít (v)	– auto

Bijvoeglijke naamwoorden hebben een mannelijke en een vrouwelijke vorm. We noemen in de woordenlijsten eerst de mannelijke vorm, gadól, en dan de vrouwelijke vorm, gdolá; let op de klemtoon-verschuiving.

Er is een ander woord voor *oud* in de betekenis van *niet jong* (zaqén), en ook een voor *leuk* in de betekenis van *grappig* (matschíq). Verder is er wel een woord voor *slecht*, ra', maar dat is meer in morele zin: tov wará', *Goed en Kwaad*.

Het woord báyit kennen we in het Nederlands als *bajes*; waarom het woord in het Nederlands op een *s* eindigt, wordt uitgelegd in paragraaf 13.7.

In combinatie met een zelfstandig naamwoord krijgen we:

chatúl gadól	– een grote kat (m)
kat (m) groot (m)	
chatulá gdolá	– een grote kat (v)
kat (v) groot (v)	
báyit chadásh	– een nieuw huis
huis (m) nieuw (m)	
m ^e khonít chadashá	– een nieuwe auto
auto (v) nieuw (v)	

Het bijvoeglijke naamwoord komt *altijd* achter het zelfstandige naamwoord, en neemt het geslacht daarvan over.

2.2 HET BEPAALDE LIDWOORD (DE/HET)

hachatúl	– de kat
de-kat	
hakèlev	– de hond (m)
de-hond	

hamkhonít – de auto
de-auto

Het bepaald lidwoord is altijd ha... (mannelijk *en* vrouwelijk) en wordt als voorvoegsel aan het woord vastgeplakt.

De h van het lidwoord wordt door de snelsprekende Israëli soms heel zacht uitgesproken (maar nooit weggelaten). Zeg dus zelf de h altijd wel, maar wees niet verbaasd als u hem bij een Israëli niet kunt horen.

2.3 LIDWOORD EN BIJVOEGLIJK NAAMWOORD

hachatúl hagadól – de grote kat
de-kat de-grote

hamkhonít ha Chadashá – de nieuwe auto
de-auto de-nieuwe

habáyit hayashán – het oude huis
het-huis het-oude

Het lidwoord wordt vóór het bijvoeglijk naamwoord herhaald als de twee samen een eenheid vormen. Zo ook:

hachatúl hazè – deze kat
de-kat de-deze

hasusá hazó-t – deze merrie
de-merrie de-deze

habáyit hazè – dit huis
het-huis het-dit

Het aanwijzend voornaamwoord zè, zo-t (= deze, dit, die, dat) gedraagt zich net als een bijvoeglijk naamwoord, en krijgt dus ook ha... voor zich als het direct bij het woord ervoor hoort. Echter:

hachatúl gadól – de kat is groot
de-kat groot

hamkhonít Chadashá – de auto is nieuw
de-auto nieuw

habáyit yashán – het huis is oud
het-huis oud

Het lidwoord wordt niet herhaald wanneer het het tweede deel van een vergelijking is, en er dus *is* tussen staat.

Woordjes:

bachúr – jongen, jonge man
bachurá – meisje, jonge vrouw
be'ayá (v) – probleem

Nog enige, meer ingewikkelde voorbeelden:

rúti bachurá yafá – Ruth is een mooi meisje
Ruth meisje mooi

árye bachúr nechmád – Arjeh is een aardige jongen
Arjeh jongen aardig

zè báyit qatán – dat is een klein huis
dat huis klein

zo-t mekhonít zolá – dat is een goedkope auto
dat (v) auto goedkoop

hu- bachúr gadól – hij is een grote kerel
hij jongen groot

hi- bachurá nechmadá – ze is een aardig meisje
zij meisje aardig

hasús yaqár – het paard is duur
het-paard duur

hasús hayafè yaqár – het mooie paard is duur
het-paard het-mooie duur

hasús hayafè hazè yaqár het-paard het-mooie het-dit duur	– dit mooie paard is duur
hachatulá yafá de-kat (v) mooi	– de kat (vr.) is mooi
hachatulá haqtaná yafá de-kat (v) de-kleine mooi	– de kleine kat is mooi
hachatulá haqtaná hazó-t yafá de-kat (v) de-kleine de-deze mooi	– deze kleine kat is mooi

2.4 VERSTERKING

Woordje:

m^e-od – heel, erg

Enige voorbeelden:

kèlev gadól m^e-od – een heel grote hond
hond groot erg

chatulá q^etaná m^e-od – een heel klein katje (vr.)
kat (v) klein erg

hamkhonít hazó-t y^eqará m^e-od – deze auto is heel duur
de-auto de-deze duur erg

habáyit hazè gadól m^e-od – dit huis is heel groot
het-huis het-dit groot erg

Het woordje m^e-od *heel, erg, zeer* komt meestal achter het bijvoeglijk naamwoord waar het bij hoort, en wordt niet verboden. Soms kan het ervoor komen, in het bijzonder bij nadruk:

zè m^e-od m^e-od yaqár – dat is heel erg duur
dat erg erg duur

2.5 ENIGE UITDRUKKINGEN

zèhu! – That's it! Klaar! Zie je wel!
dat-het

zo-t hi- hab'ayá! – dat is het probleem!
dat (v) zij het-probleem

De twee woorden zo-t hi- worden in de spreektaal vaak samengetrokken tot zóti.

yafè m^e-od! – mooi zo!
mooi heel

zè lo- tov – dat is niet zo mooi
dat niet goed

zo-t b^e'ayá gdolá – dat is een groot probleem
dat (v) probleem groot

2.6 ONTKENNING EN BEVESTIGING

zè lo- yaqár – dat is niet duur
dat nee duur

zè ken yaqár! – dat is wel duur!
dat ja duur

habáyit hazè lo- gadól – dat huis is niet groot
het-huis het-dit niet groot

zè lo- báyit gadól – dat is geen groot huis
dat niet huis groot

zo-t lo- b^e'ayá q^etaná – dat is geen klein probleem
dat (v) niet probleem klein

hamkhonít hazó-t lo- zolá, hi- y^eqará
 de-auto de-deze niet goedkoop, zij duur
 – die auto is niet goedkoop, die is duur

Als we deze zinnestjes letterlijk in het Nederlands vertalen, krijgen we wel krukke zinnestjes, maar deze geven toch aardig inzicht in de Hebreeuwse zinsbouw:

habáyit hazè lo- gadól – dit huis is niet groot
 het-huis het-dit niet groot

zè lo- báyt gadól – dat is geen groot huis
 dat niet huis groot

Eigenlijk is de Hebreeuwse zinsstructuur eenvoudiger dan de Nederlandse, en Israëli's vinden het dan ook moeilijk om te leren dat men in het Nederlands niet kan zeggen *dat is niet een groot huis* maar moet zeggen *dat is geen groot huis*. Meestal komt *geen* in de plaats van *niet een*, maar lang niet altijd: de zin *dat is geen zout maar suiker* is geen samentrekking van *dat is niet een zout maar een suiker*. In het Hebreeuws is er geen apart woord voor *geen*.

2.7 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

gadól, gdolá	– groot
qatán, q ^e taná	– klein
chadásh, chadashá	– nieuw
yashán, y ^e shaná	– oud (niet nieuw)
yaqár, y ^e qará	– duur
zol, zolá	– goedkoop
tov, tová	– goed
lo- tov, lo- tová	– slecht (niet goed)
yafè, yafá	– mooi
nechmád, nechmadá	– leuk, aardig
báyit (m)	– huis
m ^e khonít (v)	– auto
bachúr	– jongen
bachurá	– meisje
be' ayá (v)	– probleem
m ^e -od	– heel, erg

3

3.1 BEZIT

shel	– van (voor bezit)
shelí	– van mij, mijn ...
shel <u>kh</u> á	– van jou (m), jouw (m) ...
shelá <u>kh</u>	– van jou (v), jouw (v) ...
sheló	– van hem (m), zijn ...
shelá	– van haar (v), haar ...
shelánu	– van ons, ons, onze ...
shelak <u>h</u> èm (korte e)	– van jullie (m), jullie (v) ...
shelak <u>h</u> èn (korte e)	– van jullie (v), jullie (v) ...
shelahèm	– van hen (m), hun ...
shelahèn	– van hen (v), hun ...

Ook hier wordt mannelijk en vrouwelijk weer consequent onderscheiden. Het geslacht dat hierboven bedoeld wordt, is dat van de eigenaar, niet dat van het bezit! De vertalingen “van hem” en “van haar” zijn dus altijd goed, ongeacht het geslacht van het bezit.

Vergelijk deze vormen met die van het persoonlijk voornaamwoord (aní, atá, at, ...); beide soorten uitgangen zullen we geregeld tegenkomen.

3.2 WOORDJES

kèsef (m)	– geld
tiq (m)	– tas

Zinnen:

zè hatíq shel rúti dat de-tas van Ruth	– dat is de tas van Ruth / dat is Ruth d’r tas
zè hakèlev shelí dat de-hond van-mij	– dat is mijn hond
zè hatíq shelá dat de-tas van-haar	– dat is haar tas
habáyit shelánu gadól het-huis van-ons groot	– ons huis is groot
zè hatíq shelak <u>h</u> èm? dat de-tas van-jullie?	– is dat jullie tas?
hatíq hazè shelak <u>h</u> èm? de-tas de-deze van-jullie?	– is die tas van jullie?
hakèsef hu- shelá het-geld hij van-haar	– het geld is van haar
hamkhonít shelahèm gdolá de-auto van-hen (m) groot	– hun (m) auto is groot

shel mi hatíq hazè? van wie de-tas de-deze?	– van wie is deze tas?
hu- shelí hij van-mij	– van mij

Persoonlijk bezit (zoals *mijn hond*) wordt meestal aangegeven met een vorm van shel: hakèlev shelí, *de hond van mij*.

Het is goed om rijtjes te oefenen zoals:

hachátúl shelí de-kat van-mij	– mijn kat
hachátúl shelkhá de-kat van-jou (m)	– jouw (m) kat
hachátúl shelákh de-kat van-jou (v)	– jouw (v) kat

.....

Zonder deze vormen is het nauwelijks mogelijk om een natuurlijke Hebreeuwse zin te maken.

3.3 BESTEMMING

l . . .	– aan (voor, naar)
li	– aan mij
l ^e khá	– aan jou (m)
lakh	– aan jou (v)
lo	– aan hem (m), eraan
la	– aan haar (v)
lánu	– aan ons
lakhèm (korte e)	– aan jullie (m)
lakhèn (korte e)	– aan jullie (v)
lahèm	– aan hen (m)
lahèn	– aan hen (v)

Bovenstaande vormen zijn precies gelijk aan die van shel, met het stuk she . . . weggelaten.

In tegenstelling to shel wordt l . . . aan het erop volgende woord vast geschreven.

Let op: lo- betekent *niet*, lo betekent *aan hem*. Beide woorden worden hetzelfde uitgesproken, maar door het verschillend gebruik geeft dit nooit verwarring.

3.4 HET BEGRIP HEBBEN

yesh	– er is, er zijn, men heeft (Frans.: il y a)
en	– er is niet, er is geen, er zijn geen, men heeft geen (Frans.: il n'y a pas)

Zinnen:

yesh kèsef? er-is geld?	– is er geld?
en kèsef! er-is-niet geld!	– er is geen geld! (= men heeft geen geld, = wij hebben geen geld)

Woordjes:

avál	– maar
'od	– nog
mapá (v)	– kaart (landkaart)

Het begrip “hebben” wordt omschreven met yesh of en; de zegswijze wijkt hier volledig van het Nederlands af:

yesh li kèsef er-is aan-mij geld	- ik heb geld
en lánu kèsef er-is-niet aan-ons geld	- wij hebben geen geld
yesh lánu báyit gadól er-is aan-ons huis groot	- wij hebben een groot huis
le-árye en kèsef aan-Arjeh er-is-niet geld	- Arjeh heeft geen geld
lerúti yesh tiq yafè aan-Ruth er-is tas mooi	- Ruth heeft een mooie tas
yesh lahèm kèlev gadól er-is aan-hen hond groot	- zij hebben een grote hond
l'mi yesh chatúl? aan-wie er-is kat?	- wie heeft (er) een kat?
en lánu chatúl, avál yesh lánu kèlev er-is-niet aan-ons kat, maar er-is aan-ons hond	- wij hebben geen kat, maar wel een hond
yesh lekha kèsef? er-is aan-jou (m) geld?	- heb jij geld?
lo-, en li nee, er-is-niet aan-mij	- nee, dat heb ik niet
yesh 'od tè? er-is nog thee?	- is er nog thee?
lo-, en nee, er-is-niet	- nee (die is er niet)
ken, yesh ja, er-is	- ja hoor (die is er)
lo yesh kèsef, avál li en aan-hem er-is geld, maar aan-mij er-is-niet	- hij heeft geld, maar ik niet

De bezitter (voorafgegaan door 1 . . .) komt meestal vóór de woordjes *yesh* en *en*, behalve wanneer het een verbogen vorm van het voorzetsel betreft (*li* en dergelijke vormen). Bij nadruk kan dit omgekeerd liggen. Let op de zeer gevarieerde manier waarop deze begrippen in het Nederlands uitgedrukt worden (*er is, wij hebben, niet, geen, heeft er, wel, enzovoort*).

Ingewikkelder voorbeelden:

l'mi yesh mapá shel tel avív? aan-wie er-is kaart van Tel-Aviv?	- wie heeft er een kaart van Tel-Aviv?
l'shmú-el yesh aan-Shmuel er-is	- Shmuel (= Shmuel heeft er een)
shmú-el, yesh lekha mapá shel tel avív? Shmuel, er-is aan-jou (m) kaart van Tel-Aviv?	- Shmuel, heb jij een kaart van Tel-Aviv?
lo-, mapá shel tel avív en li, avál yesh li mapá shel chefá nee, kaart van Tel-Aviv er-is-niet aan-mij, maar er-is aan-mij kaart van Haifa	- Nee, een kaart van Tel-Aviv heb ik niet maar ik heb wel een kaart van Haifa.

Haifa heet *chefá* of *cháyfa*; beide vormen zijn correct en gebruikelijk.

3.5 SAMENVATTING

Voor het Nederlandse “hebben” wordt *yesh l...* gebruikt, en voor “niet hebben” wordt *en l...* gebruikt:

yesh li tiq – ik heb een tas
er-is aan-mij tas

en li tiq – ik heb geen tas
er-is-niet aan-mij tas

Voor het Nederlandse “is van ...” wordt *shel ...* gebruikt, en voor “is niet van ...” wordt *lo- shel ...* gebruikt:

hatiq hazè hu- shelí – die tas is van mij
de-tas de-deze hij van-mij

hatiq hazè hu- lo- shelí – die tas is niet van mij
de-tas de-deze hij niet van-mij

3.6 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

<i>shel</i>	– van (voor bezit)
<i>kèsef (m)</i>	– geld
<i>tiq (m)</i>	– tas
<i>l...</i>	– aan (voor, naar)
<i>yesh</i>	– er is, er zijn, men heeft (Frans.: <i>il y a</i>)
<i>en</i>	– er is niet, er is geen, er zijn geen, men heeft geen (Frans.: <i>il n’y a pas</i>)
<i>avál</i>	– maar
<i>'od</i>	– nog
<i>mapá (v)</i>	– kaart (landkaart)

4

4.1 WERKWOORDEN

Eerst geven we de tegenwoordige tijd enkelvoud van zes werkwoorden, uiteraard in mannelijke en vrouwelijke vorm.

'oméd	- staat (m)
'omèdet	- staat (v)
yoshév	- zit (m)
yoshèvet	- zit (v)
ro-è et ...	- ziet (m) ...
ro-á et ...	- ziet (v) ...
shoméa' et ...	- hoort (m) ...
shomá'at et ...	- hoort (v) ...
m ^e dabér	- spreekt (m)
m ^e dabèret	- spreekt (v)
m ^e chakè l...	- wacht (m) op ...
m ^e chaká l...	- wacht (v) op ...

Woordjes:

et ...	- aanduiding van het lijdend voorwerp, LV
telefón	- telefoon
otobús	- bus, autobus
kvar	- al, reeds

Zinnen:

árye 'oméd Arjeh staat (m)	- Arjeh staat
rúti 'omèdet Ruth staat (v)	- Ruth staat
hu- yoshév hij zit (m)	- hij zit
aní yoshèvet ik zit (v)	- ik (v) zit
aní ro-è et cháya ik zie (m) LV Chaja	- ik (m) zie Chaja
w ^e hi- ro-á et shmú-el en-zij ziet (v) LV Shmuel	- en zij ziet Shmuel
aní shoméa' et ha ^e telefón ik hoor (m) LV de-telefoon	- ik (m) hoor de telefoon
aní m ^e chaká la-otobús ik wacht (v) op-de-bus	- ik (v) wacht op de bus

árye, atá kvar ro-è et ha-otobús?
Arjeh, jij (m) al ziet (m) LV de-bus?

– Arjeh, zie jij (m) de bus al?

lo-, aní 'od lo- ro-è et ha-otobús
nee, ik nog niet zie (m) LV de-bus

– nee, ik (m) zie de bus nog niet

Ook voor het werkwoord bestaan mannelijke en vrouwelijke vormen; ze richten zich naar het onderwerp. De hier gegeven vormen zijn voor de tegenwoordige tijd, enkelvoud. Er is ook een tegenwoordige tijd meervoud, een verleden tijd en een toekomstige tijd. Deze zullen we later behandelen.

4.2 HET VOORZETSEL BIJ HET WERKWOORD

In het Nederlands zijn er vele werkwoorden, die alleen een onderwerp nodig hebben: “ik sta”, e.d. (de onovergankelijke werkwoorden). Deze zijn er in het Hebreeuws ook: aní 'oméð / aní 'oméðet. Andere werkwoorden in het Nederlands kunnen ook een (lijdend) voorwerp krijgen: “ik zie Arjeh”, “ik wacht op Arjeh”. Sommige van deze werkwoorden gebruiken een voorzetsel (b.v. “wachten op”), andere niet (b.v. “zien”); in het Hebreeuws gebruiken ze allemaal een voorzetsel:

aní m^echakè l^e-árye
ik wacht (m) op-Arjeh

– ik wacht op Arjeh

aní ro-è et árye
ik zie (m) LV Arjeh

– ik zie Arjeh

Wat in het Nederlands het lijdend voorwerp is, wordt in het Hebreeuws (meestal) voorafgegaan door het voorzetsel et. In de letterlijke vertaling wordt et met LV, *Lijdend Voorwerp* aangeduid.

BELANGRIJK: het verdient aanbeveling om bij het leren van Hebreeuws, bij elk werkwoord meteen het voorzetsel dat erbij hoort te leren (als dat er is); dat voorkomt veel fouten. Verder is dit voorzetsel lang niet altijd hetzelfde als in het Nederlands.

4.3 DE TWEEKLANKEN EA, IA, OA EN UA

De ea in shoméa' is een tweeklank bestaande uit een beklemtoonde è en een zeer korte a. Net als 'oméð en yoshév, is de vorm eigenlijk [shomé'], maar door de erop volgende ayin ' (die vroeger zeer diep achter in de keel uitgesproken werd) wordt er een korte a tussengevoegd: shoméa'. Dit woord bestaat dus uit twee lettergrepen: sho mea', en niet uit drie.

Noot: een woord wordt in deze tekst tussen vierkante haken [en] gezet als het niet echt bestaat maar alleen ter uitleg dient, zoals [shomé'] hierboven.

Er bestaat ook een ia, oa en ua.

In de vorm shoméa't is de invloed van de ayin ' nog sterker: eigenlijk zou het (zie 'oméðet en yoshèvet) [shomé'et] moeten zijn, maar vanwege de ' zijn de beide e's a's geworden: shoméa't. Ook de letter ch veroorzaakt deze veranderingen, maar de kh niet. De letter aleph (–) veroorzaakt ook veranderingen maar andere, wat een van de redenen is waarom we de ' en de – goed uit elkaar moeten houden.

4.4 EEN STUKJE GRAMMATICA

Er zijn twee algemene manieren om vrouwelijke vormen te maken:

1. door achtervoegen van een . . . a, die dan de klemtoon krijgt: gadól, gdolá *groot*
2. door achtervoegen van een . . . t, die geen klemtoon krijgt: 'oméð, 'oméðet (staan).

In beide gevallen gebeurt er meestal nog meer met het woord:

in plaats van [gadolá]	krijgen we	gdolá
in plaats van ['oméðt]	krijgen we	'oméðet
in plaats van [ro-eá]	krijgen we	ro-á

De meeste bijvoeglijke naamwoorden krijgen een ...a, maar sommige een ...t:

- die eindigen op een medeklinker krijgen ...a:
  - gadól, gdolá – groot
- die eindigen op een ...e verliezen de e: ...e wordt ...a:
  - yafè, yafá – mooi
- die eindigen op een ...i krijgen een t: ...i wordt ...it:
  - normáli, normálit – normaal

Andere bijvoeglijke naamwoorden zijn er niet.

De meeste werkwoorden krijgen een ...t, maar sommige een ...a:

- die eindigen op een medeklinker krijgen ...t:
  - 'oméd, 'omèdet – staan
- die eindigen op een ...e verliezen de e: ...e wordt ...a:
  - ro-è, ro-á (et ...) – zien

4.5 EEN VOORBEELD

Woordje:

- 'ozér l... – helpt (m) ...
- 'ozèret l... – helpt (v) ...

Zinnen:

- rúti 'ozèret l'tamár – Ruth helpt Tamar
Ruth helpt (v) aan-Tamar
- yochanán 'ozér li – Johan helpt mij
Johan helpt (m) aan-mij
- hu- 'ozér la – hij helpt haar
hij helpt (m) aan-haar
- hi- 'ozèret lo – zij helpt hem
zij helpt (v) aan-hem
- l'mi atá 'ozér? – wie help jij (m)?
aan-wie jij (m) helpt (m)?
- mi 'ozér li? – wie helpt mij?
wie helpt (m) aan-mij?

4.6 DE VERBUIGING VAN ET

Net als shel en l... heeft et persoonsvormen; deze leveren de persoonlijke voornaamwoorden, lijdend voorwerp:

- otí – mij
- otkhá – jou (m)
- otákh – jou (v)
- otó – hem (m)
- otá – haar (v)
- otánu – ons
- otkhèm (ook: etkhèm) – jullie (m)
- otkhèn (ook: etkhèn) – jullie (v)
- otám – hen (m)
- otán – hen (v)

Let op de overeenkomsten (en de verschillen!) met l... en shel.

Zinnen:

- atá ro-è et árye? – zie jij Arjeh?
jij (m) ziet (m) LV Arjeh?
- aní lo- ro-è otó – ik zie hem niet
ik niet ziet (m) hem
- rúti m'dabèret batelefón: – Ruth praat aan de telefoon:
Ruth praat (v) met-de-telefoon:

"yóse^esi, aní lo- shomá'at otkhá!" – "Jossi, ik (v) hoor je (m) niet!"
 Jossi, ik niet hoor (v) jou (m)! (= "Ik kan je niet verstaan")

"rúti, aní ken shoméa' otakh" – "Ruth, ik (m) hoor jou (v) wel"
 Ruth, ik ja hoor (m) jou (v)

Merk op dat lo- (*niet*) en ken (*wel*) vóór het werkwoord komen.

4.7 EEN BELANGRIJK WERKWOORD: HOUDEN VAN

Woordjes:

ohév et ... – houdt (m) van ...
 ohèvet et ... – houdt (v) van ...
 gam – ook

Zinnen:

aní ohév otakh – ik (m) hou van jou (v)
 ik hou-van (m) jou (v)

aní ohèvet otkhá – ik (v) hou van jou (m)
 ik hou-van (v) jou (m)

aní gam ohév otakh – ik (m) hou ook van jou (v)
 ik ook hou-van (m) jou (v)

aní lo- ohèvet otkhá – ik (v) hou niet van jou (m)
 ik niet hou-van (v) jou (m)

hi- m^e-od ohèvet otó – zij houdt veel van hem
 zij erg houdt-van (v) hem

Naast lo- (*niet*) en ken (*wel*) kunnen ook woordjes als gam (*ook*) en m^e-od (*heel, veel, erg*) vóór het werkwoord gezet worden. m^e-od geeft het werkwoord nadruk.

4.8 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

'oméd, 'omèdet – staan
 yoshév, yoshèvet – zitten
 ro-è, ro-á (et ...) – zien
 shoméa', shomá'at (et ...) – horen
 m^edabér, m^edabèret – spreken
 m^echakè, m^echaká (1...) – wachten op ...
 'ozér, 'ozèret (1...) – helpen
 ohév, ohèvet (et ...) – houden van ...
 telefón – telefoon
 otobús – bus, autobus
 kvar – al, reeds
 gam – ook

5

5.1 ENIGE AANVULLINGEN

We hebben nu kennis gemaakt met de belangrijkste onderdelen van de Hebreeuwse taal: het zelfstandig naamwoord, het bijvoeglijke naamwoord, het voorzetsel en het werkwoord. We zullen in dit hoofdstuk aan elk van deze enige aandacht besteden.

5.2 HET VOORZETSEL B...

Er is nog een voorzetsel dat net zo verbogen wordt als *shel van* en *l... aan*:

b...	– in, aan (aan iets vast), met (met behulp van)
bi	– in mij
b ^e kh _a	– in jou (m)
ba _{kh}	– in jou (v)
bo	– in hem (m), erin
ba	– in haar (v)
bánu	– in ons
ba _{kh} è _m (korte e)	– in jullie (m)
ba _{kh} è _n (korte e)	– in jullie (v)
bahè _m	– in hen (m)
bahè _n	– in hen (v)

Woordjes:

éfoh? (uitspraak: éfo)	– waar?
m ^e ṭapél, m ^e ṭapèlet (b...)	– zorgen voor, verzorgen
la _{kh} è _n	– daarom

Zinnen:

éfoh rúti? waar Ruth?	– waar is Ruth?
rúti babáyit Ruth in-het-huis	– Ruth is thuis
rúti m ^e ḥaká bam _{kh} onít Ruth wacht (v) in-de-auto	– Ruth wacht in de auto
batíq en kèsef in-de-tas er-is-niet geld	– er zit geen geld in de tas
mi m ^e ṭapél bazè? wie zorgt (m) in-dat?	– wie zorgt daarvoor?
aní m ^e ṭapèlet bo ik zorg (v) in-het	– ik (v) zorg ervoor

cháya lo- babáyit, wlakhèn aní m^etapél bachatúl
Chaja niet in-het-huis, en-daarom ik zorg (m) in-de-kat

- Chaja is niet thuis, en daarom
zorg ik (m) voor de kat

b... *in* trekt met het lidwoord ha... *de/het* samen tot ba... *in de/ in het*; dit geldt ook voor l... *aan* (maar niet voor *shel van*).

We zien hier ook hoe, net als in het Nederlands, de betekenis van een zin geheel afhankelijk kan zijn van het voorzetsel bij het werkwoord:

rúti m ^e <u>ch</u> aká bam <u>kh</u> onít	- Ruth wacht in de auto
Ruth wacht (v) in-de-auto	(zit in de auto te wachten)
rúti m ^e <u>ch</u> aká lam <u>kh</u> onít	- Ruth wacht op de auto
Ruth wacht (v) op-de-auto	(wacht tot de auto komt)

In de letterlijke betekenis komen vormen als *bi*, *in mij* en *b^ekh_a*, *in jou* natuurlijk net zo weinig voor als in het Nederlands, maar een groot aantal Hebreeuwse werkwoorden gaat met b... , en daardoor zijn vormen als *bi*, *b^ekh_a* en dergelijke toch heel gebruikelijk:

hi- m ^e ta <u>p</u> èlet <i>bi</i> <u>t</u> ov m ^e -od	- zij zorgt heel goed voor mij
zij zorgt (v) in-mij goed erg	

Merk op dat we in het Nederlands “ervoor” zeggen in plaats van “voor het” (bo) en “daarvoor” in plaats van “voor dat” (bazè).

5.3 HET VOORZETSEL MI.

Een belangrijk maar heel onregelmatig voorzetsel is:

mi..., me..., min	- uit, vandaan, dan (bij vergelijking)
mimèni	- uit mij / dan ik / dan mij
mim <u>kh</u> á	- uit jou / dan jij / dan jou (m)
mimé <u>kh</u>	- uit jou / dan jij / dan jou (v)
mimènu	- uit hem / eruit / dan hij / dan hem (m)
mimèna	- uit haar / dan zij / dan haar (v)
me-itánu (!)	- uit ons / dan wij / dan ons
mikèm	- uit jullie / uit U / dan jullie (m)
mikèn	- uit jullie / uit U / dan jullie (v)
mehèm	- uit hen / dan zij / dan hen (m)
mehèn	- uit hen / dan zij / dan hen (v)

Uitdrukkingen:

mehabáyit	- uit het huis
mibáyit l ^e báyit	- van huis tot huis
me-éfoh	- waarvandaan
me-éfoh atá?	- waar kom jij (m) vandaan?
uit-waar jij (m)?	
aní mehóland	- ik kom uit Nederland
ik uit-Nederland	
w ^e -aní mibèlgeya	- en ik uit België
en-ik uit-België	

De verbonden vorm is me... voor een klinker (dus eigenlijk een aleph -), ayin ', ch, h en r, dus alle in de keel uitgesproken medeklinkers behalve de kh. Voor alle andere medeklinkers krijgen we mi... De losse vorm min wordt minder gebruikt.

5.4 VERGELIJKING

Woordjes:

yotér mi...	- meer dan ...
b ^e yotér	- meest
pa <u>ch</u> ót mi...	- minder dan ...

Zinnen:

hatíq hazè yaqár de-tas de-deze duur	– deze tas is duur
hatíq hazè yotér yaqár de-tas de-deze meer duur	– deze tas is duurder
hatíq hazè hayaqár b’yotér de-tas de-deze de-dure het-meest	– deze tas is het duurst
rúti yotér gdolá mimèni Ruth meer groot (v) dan-mij	– Ruth is groter dan ik
aní pachót gdolá merúti ik minder groot (v) dan-Ruti	– ik (v) ben minder groot dan Ruth
zè pachót zol dat minder goedkoop	– dat is minder goedkoop (dat is niet zo goedkoop)
zo-t haba’ayá hagdolá b’yotér dat (v) het-probleem het-grote (v) het-meest	– dat is het grootste probleem

De vergrotende trap van een bijvoeglijk naamwoord wordt gevormd door *yotér meer* voor het bijvoeglijk naamwoord te zetten, de overtreffende trap wordt gevormd door *ha... de/het* ervoor en *b’yotér meest* erachter te zetten. *yotér* en *b’yotér* worden niet verbogen; ze horen namelijk bij het bijvoeglijk naamwoord en niet bij het zelfstandig naamwoord.

In de spreektaal kan de overtreffende trap ook gevormd worden door alleen *hakhí (meest)* voor het bijvoeglijk naamwoord te zetten:

zè hakhí tov dat meest goed	– dat is het beste
--------------------------------	--------------------

5.5 EEN STUKJE GRAMMATICA

Het verschijnsel dat vrouwelijke woorden gemaakt worden door ergens een *...a* of een *...t* achter te voegen, leidt ons meteen tot de volgende regels om het geslacht van een zelfstandig naamwoord te bepalen:

1. Woorden op *...a* zijn altijd vrouwelijk.
2. Woorden op *...t* zijn bijna altijd vrouwelijk (namelijk alleen niet wanneer die *...t* geen achtervoegsel is, maar bij het woord hoort; maar dat kan men niet zien).
3. Bijna alle andere woorden zijn mannelijk.

Om onder regel 1 te vallen moet het woord echt op een *...a* eindigen; woorden op *...a-*, *...a’* of *...ah* vallen er niet onder en zijn mannelijk, hoewel het verschil niet aan het woord te horen is.

Om onder regel 2 te vallen moet het woord echt op een *...t* eindigen en niet op een *...ṭ*; deze laatste zijn weer mannelijk.

Aangaande regel 3: een aantal woorden (enkele tientallen) zijn van zichzelf vrouwelijk, zonder op *...a* of *...t* te eindigen. Deze moeten gewoon geleerd worden.

Al met al laten de bovenstaande regels ruimte voor onzekerheid, en alle goede woordenboeken geven dan ook bij elk zelfstandig naamwoord het geslacht, ook al is dat in 95% van de gevallen overbodig. In deze tekst geven we alleen de (weinig) uitzonderingen aan; één uitzondering hebben we al gehad:

báyit (m)	– huis
-----------	--------

en dat komt inderdaad doordat de *...t* deel uitmaakt van het woord en geen uitgang is.

5.6 HET TEGENWOORDIG DEELWOORD

Woordjes:

r ^e chov	– straat
holékh, holèkhet	– gaan, lopen
shokhév, shokhèvet	– liggen
chof	– strand

Zinnen:

hakèlev holékh barchóv de-hond loopt (m) in-de-sstraat	– de hond loopt op straat
hachatúl yoshév barchóv de-kat zit (m) in-de-sstraat	– de kat zit op straat
hachatúl hayoshév de-kat de-zittende (m)	– de zittende kat
éfoh shúlamit? waar Shulamit?	– waar is Shulamit?
hi- shokhèvet bachóf zij ligt (v) op-het-strand	– ze ligt op het strand
chatúl shokhév kat liggend (m)	– een liggende kat

De tegenwoordige tijd van het werkwoord is eigenlijk een tegenwoordig deelwoord (een woord zoals “lopend”, “zittend” en zo voort), en kan ook als zodanig gebruikt worden. Het gedraagt zich dan net als een bijvoeglijk naamwoord.

5.7 HET WEGLATEN VAN HET VOORZETSSEL ET

Woordjes:

rotsè, rotsá (et ...)	– willen
raq	– alleen / maar / slechts

Zinnen:

aní lo- ro-è et árye ik niet ziet (m) LV Arjeh	– ik zie Arje niet
aní lo- ro-è et hasús ik niet ziet (m) LV het-paard	– ik zie het paard niet
aní lo- ro-è sus, aní raq ro-è kèlev ik niet zie (m) paard, ik slechts zie (m) hond	– ik zie geen paard, ik zie alleen een hond
at rotsá tè? jij (v) wilt (v) thee?	– wil jij (v) thee?
lo-, aní rotsá qafé nee, ik wil (v) koffie	– nee, ik (v) wil koffie
aní lo- rotsá et zè ik niet wil (v) LV dat	– dat wil ik (v) niet
atá mʿdabér ‘ivrit? jij (m) spreekt (m) Hebreeuws?	– spreek jij (m) Hebreeuws?
lo-, aní raq mʿdabér anglít wʿholándit nee, ik slechts spreek (m) Engels en-Nederlands	– nee, ik spreek alleen Engels en Nederlands

We hebben gezien dat het lijdend voorwerp voorafgegaan wordt door *et*; is het lijdend voorwerp echter onbepaald (d.w.z. een zelfstandig naamwoord zonder *ha...* *de/het* ervoor) dan wordt dit *et* weggelaten. Persoons- en landennamen krijgen wel *et*, namen van talen niet.

Aangezien het Hebreeuws geen ng-klank heeft, zoals in het Nederlandse *ging*, wordt *anglít* (*Engels*) uitgesproken als *an-glít* en niet als *ang-lít*.

5.8 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

b...	– in, aan (aan iets vast), met (met behulp van)
------	---

éfoh?	- waar?
m ^e tapél, m ^e tapèlet (b...)	- zorgen voor, verzorgen
lakhèn	- daarom
mi..., me..., min	- uit, vandaan, dan (bij vergelijking)
yotér mi...	- meer dan ...
b ^y otér	- meest
pachót mi...	- minder dan ...
r ^e chov	- straat
holékh, holèkhet	- gaan, lopen
shokhév, shokhèvet	- liggen
ch ^o f	- strand
rotsè, rotsá (et ...)	- willen
raq	- alleen / maar / slechts

6

6.1 MEERVOUDEN

<u>ch</u> atúl, <u>ch</u> atulím	– kat, katten (m)
<u>ch</u> atulá, <u>ch</u> atulót	– poes, poezen (v)
gadól, gdolá	– groot (m, v)
gdolím, gdolót	– groot (meervoud, m, v)
kèlev, klavím (!)	– hond, honden (m)
kalbá, klavót (!)	– hond, honden (v)
m ^e khonít, m ^e khoniyót	– auto, auto's
sus, susím	– paard, paarden (m)
susá, susót	– merrie, merries (v)
báyit, batím (!) (m)	– huis, huizen

De grondregel voor het meervoud van zowel de zelfstandige naamwoorden als de bijvoeglijke naamwoorden is: mannelijke woorden krijgen ...ím, vrouwelijke ...ót. Zoals hierboven al blijkt, is daarmee echter lang niet alles gezegd. Maar eerst een paar voorbeelden.

6.2 HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD BIJ HET MEERVOUD

Woordjes:

èle	– deze, die (meervoud van zè, zo-t)
harbé	– veel
hamón	– een heleboel

Zinnen:

èle <u>ch</u> atulím gdolím	– dat zijn grote katten
dat katten grote (m)	
klavím y ^e qarím lo- zolím	– dure honden zijn niet goedkoop
honden dure (m) niet goedkoop (m, mv)	(tja ...)
yesh harbé m ^e khoniyót barchóv	– er zijn veel auto's op straat
er-is veel auto's in-de-sstraat	

Het bijvoeglijke naamwoord volgt het zelfstandig naamwoord niet alleen in geslacht, maar ook in getal. Dit geldt ook voor de woordjes zè, zo-t en èle. Vergelijk:

h <u>ch</u> atúl hagadól hazè yafè	– deze grote kat is mooi
de-kat de-grote (m) de-deze mooi	
h <u>ch</u> atulá hagdolá hazó-t yafá	
de-kat (v) de-grote (v) de-deze (v) mooi (v)	– deze grote poes is mooi

hachatulím hagdolím ha-èle yafím
 de-katten de-grote de-deze mooi (m, mv)
 – deze grote katten zijn mooi

hachatulót hagdolót ha-èle yafót
 de-katten (v) de-grote de-deze mooi (v, mv)
 – deze grote katten (v) zijn mooi

Het is nuttig dit soort zinnestelsels te oefenen totdat men er gevoel voor krijgt dat “alles met alles meebeweegt”.

Het woord èle *deze, die* (mv) is hetzelfde voor het mannelijk en het vrouwelijk.

6.3 REGELS VOOR HET MEERVOUD VAN HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD

Woordjes:

r ^e chov, r ^e chovót	– straat, straten
shulchán, shulchanót	– tafel, tafels
kisé-, kis-ót	– stoel, stoelen
chèder, chadarím	– kamer, kamers
'et, 'etím	– pen, pennen
'iparón, 'efronót	– potlood, potloden

De meervouden maken een grillige en onregelmatige indruk, maar ze volgen allemaal uit een stelsel van regels; aan de verklaring van een meervoud komen vaak meerdere regels te pas. Deze regels zijn te ingewikkeld om tijdens het spreken te gebruiken, en kunnen alleen dienen om een gegeven meervoud te verklaren. Ze zijn voor een groot deel gebaseerd op de klemtoonverschuiving die optreedt als gevolg van het toevoegen van een beklemtoonde uitgang; als zodanig liggen ze gelukkig goed in het gehoor. Voorlopig verdient het aanbeveling bij elk zelfstandig naamwoord meteen het meervoud te leren. Overigens geeft het raden van een meervoud naar analogie met een bekend meervoud vaak goede resultaten; verder wordt een niet geheel correct meervoud vrijwel altijd begrepen, per slot van rekening eindigen ze allemaal op ...im of ...ot.

Vrijwel alle vrouwelijke woorden die eindigen op ...a of ...t hebben een meervoud op ...ot, een paar op ...im.

Ongeveer driekwart van de andere zelfstandige naamwoorden heeft een meervoud op ...im, de rest op ...ot; woorden die al eindigen op de uitgangen ...an en ...on hebben vaak ...ot (shulchán *tafel* wordt shulchanót, 'iparón *potlood* wordt 'efronót). Door de klemtoonverschuiving verandert het begin van het woord vaak; deze verandering is in de oren van een Israëli een vereenvoudiging, in de onze vaak niet.

Als het meervoud niet geheel regelmatig is (toevoegen van ...im bij mannelijk, ...ot bij vrouwelijk), en van belang is, wordt het er in deze tekst bij vermeldt.

6.4 REGELS VOOR HET MEERVOUD VAN HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD

De meervouden van de bijvoeglijke naamwoorden zijn allemaal regelmatig, dat wil zeggen, af te leiden uit de vrouwelijke vorm:

- (nechmadá, nechmadím, nechmadót)
- (normálit, normáliyim, normáliyot)

6.5 MEERVOUDEN VAN DE WERKWOORDEN

We geven eerst de meervouden van alle tot nu toe behandelde werkwoorden:

'oméd, 'omèdet, 'omdí, 'omdot	– staan
yoshév, yoshèvet, yoshvím, yoshvót	– zitten
ro-è, ro-á, ro-ím, ro-ót (et ...)	– zien
shoméa', shomá'at, shom'ím, shom'ót (et ...)	– horen
m ^e dabér, m ^e dabèret, m ^e dabrím, m ^e dabrót	– spreken
m ^e chakè, m ^e chaká, m ^e chakím, m ^e chakót (l...)	– wachten op
'ozér, 'ozèret, 'ozrím, 'ozrót (l...)	– helpen
ohév, ohèvet, ohavím (!), ohavót (et ...)	– houden van
rotsè, rotsá, rotsím, rotsót (et ...)	– willen

Woordje:

'osè, 'osá, 'osím, 'osót (et ...)	– doen, maken
-----------------------------------	---------------

Zinnen:

anáchnu yoshvím bachèder	– wij zitten in de kamer
wij zitten in-de-kamer	

anáchnu ro-ím shulchán w ^e kisé-	– we zien een tafel en een stoel
wij zien tafel en-stoel	

ma atèm rotsím?	– wat willen jullie?
wat jullie (m) willen?	

atèm rotsím qafé?	– willen jullie koffie?
jullie (m) willen koffie?	

atèm ohavím tè?	– houden jullie van thee?
jullie (m) houden-van thee?	

anáchnu ro-ím harbé chatulím barchóv	
wij zien veel katten in-de-sstraat	– wij zien veel katten op straat

hem ohavím m ^e khoniyót y ^e qarót	– zij houden van dure auto's
zij (m) houden-van auto's (v) dure (v)	

ma atèm 'osím?	– wat doen jullie (m)?
wat jullie (m) doen (m)?	

anáchnu m ^e chakím la-otobús l ^e tel avív	
wij wachten (m) op-de-bus naar-Tel-Aviv	– wij (m) wachten op de bus naar Tel Aviv

ma atèn 'osót?	– wat doen jullie (v)?
wat jullie (v) doen (v)?	

anáchnu m ^e chakót la-otobús l ^e tel avív	
wij wachten (v) op-de-bus naar-Tel-Aviv	– wij (v) wachten op de bus naar Tel Aviv

Het vrouwelijk meervoud van het werkwoord volgt altijd direct uit het mannelijk meervoud; werkwoorden die op een ...e eindigen (ro-è *ziet*, rotsè *wil*) zijn geheel regelmatig in de tegenwoordige tijd. We zullen in deze tekst de tegenwoordige tijd van een werkwoord aangeven met drie vormen:

'oméd, 'omèdet, 'omdí	– staan
-----------------------	---------

6.6 WOORDEN DIE ALTIJD MEERVOUD ZIJN

Woordjes:

máyim (m, mv)	– water
chayím (m, mv)	– leven
ofanáyim (m, mv)	– fiets
cham, chamá, chamím, chamót	– warm, heet

Zinnen:

hamáyim kvar chamím	– het water is al warm
het-water (m, mv) al warm (m, mv)	

hachayím	tovím	– het leven is goed
het-leven (m, mv)	goed (m, mv)	
l ^e cháyim		– lechajiem, proost
op-leven		
ha-ofanáyim	shelí 'od 'omdíim	barchóv
de-fiets (m, mv)	van-mij nog staat (m, mv)	in-de-sstraat
		– mijn fiets staat nog op straat

Sommige zelfstandige naamwoorden die in het Nederlands enkelvoud zijn, zijn in het Hebreeuws altijd meervoud; we kunnen dit vergelijken met woorden als “tropen” of “hersenen”, die enkelvoudige begrippen aanduiden, maar waarbij toch geen enkelvoud hoort. Net als in het Nederlands gedragen deze woorden zich als gewone meervouden: het gezegde en eventuele bijvoeglijke naamwoorden komen ook in het meervoud. (Dit is de reden waarom sommige bijbelvertalingen spreken van “de wateren”.)

Let op de klemtoon in de bovenstaande woordjes: máyim, chayím, ofanáyim.

6.7 DE DUALIS, HET TWEEVOUD

Woordjes:

yad, yadáyim (v)	– hand, arm
règel, ragláyim (v)	– voet, been
'áyin, 'enáyim (v)	– oog

Een klein aantal veelgebruikte zelfstandige naamwoorden vormt een soort meervoud op . . .áyim; het betreft hier voornamelijk namen van lichaamsdelen die in paren optreden, maar deze vorm wordt ook wel gebruikt voor andere voorwerpen die in een of ander opzicht dubbel of symmetrisch zijn (broek, bril, schaar; ook het woord ofanáyim *fiets* valt eigenlijk hieronder). Deze vorm heet “dualis”, letterlijk: “tweevoud”. Het Hebreeuws heeft dus in principe een enkelvoud, een tweevoud en een meervoud. Overigens wordt het tweevoud alleen voor heel bepaalde woorden gebruikt en kan niet bijvoorbeeld zomaar voor “twee katten” gebruikt worden. Een woord als [chatuláyim] wordt wel begrepen, maar klinkt dolkomisch, zo ongeveer als “bak des kats” voor “kattebak” in het Nederlands. Het gebruik van het tweevoud is goed vergelijkbaar met het Engelse “a pair of” en treedt vaak bij dezelfde woorden op.

Het bijvoeglijke naamwoord bij een tweevoud komt gewoon in het meervoud (van het goede geslacht!):

yesh la	'enáyim yafót	– zij heeft mooie ogen
er-is	aan-haar ogen	mooie (v)
ha' enáyim	shel hachatul gdolót	m ^e -od
de-ogen	van de-kat	groot (v, mv) erg
		– de ogen van de kat zijn heel groot
yesh lo	yadáyim gdolót	– hij heeft grote handen
er-is	aan-hem handen	grote (v, mv)

6.8 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

èle	– deze, die (meervoud van zè, zo-t)
harbé	– veel
hamón	– een heleboel
r ^e chov, r ^e chovót	– straat, straten
shulchán, shulchanót	– tafel, tafels
kisé-, kis-ót	– stoel, stoelen
chèder, chadarím	– kamer, kamers
'et, 'etím	– pen, pennen
'iparón, 'efronót	– potlood, potlood
'osè, 'osá, 'osím (et . . .)	– doen, maken

máyim (m, mv)	– water
<u>ch</u> ayím (m, mv)	– leven
ofanáyim (m, mv)	– fiets
<u>ch</u> am, <u>ch</u> amá	– warm, heet
yad, yadáyim (v)	– hand, arm
règel, ragláyim (v)	– voet, been
'áyin, 'enáyim (v)	– oog

7

7.1 WOORDJES

potéach, potáchat, potchím (et ...)	– openen, open doen
sogér, sogèret, sogrím (et ...)	– sluiten, dicht doen
sèfer, sfarím	– boek, boeken
dèlet, dlatót (v)	– deur, deuren

Zinnen:

hi- potáchat et hadèlet, w^ehu- sogér otá
zij opent (v) LV deur, en-hij sluit (m) haar
– zij opent de deur en hij sluit
hem

hu- potéach et hasèfer, w^ehi- sogèret otó
hij opent (m) LV het-boek, en-zij sluit (v) hem
– hij opent het boek en zij sluit
het

Merk op dat *potéach opent* dezelfde klankveranderingen vertoont als *shoméa'*, deze keer vanwege de *ch* aan het eind.

7.2 DE VERLEDEN TIJD

Na de tegenwoordige tijd van het werkwoord (die uit vier vormen bestond: mannelijk en vrouwelijk enkelvoud en mannelijk en vrouwelijk meervoud), behandelen we nu de verleden tijd. Deze heeft voor alle personen verschillende vormen, net zoals bij voorbeeld het Franse, Spaanse of Italiaanse werkwoord. Eerst een paar voorbeelden:

hi- patchá et hadèlet, w^ehu- sagár otá
zij opende (v) LV deur, en-hij sloot (m) haar
– zij heeft de deur geopend en hij
heeft hem gesloten

hu- patách et hasèfer, w^ehi- sagra otó
hij opende (m) LV het-boek, en-zij sloot (v) hem
– hij opende het boek en zij sloot
het

In het Nederlands zijn er twee manieren om de verleden tijd aan te duiden: “opende” en “heeft geopend”, “sloot” en “heeft gesloten”. In het Hebreeuws is er maar één vorm, die zowel voor de onvoltooid verleden tijd als voor de voltooid verleden tijd dient; de vertaling van de bovenstaande zinnestjes is dan ook willekeurig en we hadden de eerste zin bij voorbeeld ook net zo goed kunnen vertalen met “zij opende de deur en hij sloot hem”.

De volledige verleden tijd van *sogér sluit*, een regelmatig werkwoord:

sagár ti	– ik sloot / ik heb gesloten
sagár ta (van sagár ti)	– jij (m) sloot / jij (m) hebt gesloten
sagár t (van sagár ti)	– jij (v) sloot / jij (v) hebt gesloten
sagár	– hij sloot / hij heeft gesloten
sagrá	– zij sloot / zij heeft gesloten
sagár nu (van sagár ti)	– wij sloten / wij hebben gesloten
sagár tem (van sagár ti)	– jullie (m) sloten / jullie (m) hebben gesloten
sagár ten (van sagár ti)	– jullie (v) sloten / jullie (v) hebben gesloten
sagrú (van sagrá)	– zij (m) sloten /zij (m) hebben gesloten
sagrú (van sagrá)	– zij (v) sloten / zij (v) hebben gesloten

Als we van een verleden tijd de eerste persoon enkelvoud (*ik sloot*), de derde persoon mannelijk (*hij sloot*) en de derde persoon vrouwelijk (*zij sloot*) kennen, kunnen we de andere vormen hieruit afleiden. In het bovenstaande voorbeeld lijkt het alsof we *sagárti* uit *sagár* kunnen afleiden, maar dat is lang niet altijd zo.

In de derde persoon meervoud van de verleden tijd wordt geen verschil gemaakt tussen mannelijk en vrouwelijk; *sagrú* is *zij (m/v) sloten*.

In de tweede persoon meervoud zijn er ook vormen met een andere klemtoon:

sgartè m (korte e)	– jullie (m) sloten
sgartè n (korte e)	– jullie (v) sloten

Deze worden in de spreektaal weinig gebruikt.

De eerste en tweede persoon, enkel- zowel als meervoud, van alle werkwoorden gaan volgens bovenstaand schema, dus met de uitgangen *...ti*, *...ta*, *...t*, *...nu*, *...tem* en *...ten* achter dezelfde vorm. Dit geldt voor alle werkwoorden, regelmatige en onregelmatige; let op de overeenkomst met de persoonlijke voornaamwoorden voor deze gevallen. De vormen voor de derde persoon wijken af.

7.3 DE WOORDENBOEKVORM

In Hebreeuwse woordenboeken wordt een werkwoord gegeven in de vorm van de verleden tijd, derde persoon mannelijk enkelvoud, dus *hij sloot* in plaats van *sluiten*, *hij liep* in plaats van *lopen*, enzovoort. Dit komt onder andere omdat alle infinitieven (*sluiten*, *lopen* en dergelijke) in het Hebreeuws met een *l...* beginnen, en dat is niet handig in een woordenboek. De goede woordenboeken geven vervolgens zoveel vormen van het werkwoord dat de gebruiker die het regelmatige werkwoord kent, de andere vormen kan afleiden. Verschillende woordenboeken geven verschillende vormen; in deze tekst zullen we werkwoorden aangeven in de volgende vorm:

sagár, sagrá, sagár ti (et ...)	– sluiten
sogér, sogèret, sogrím	

dus eigenlijk:

hij sloot, zij sloot, ik sloot
sluit (m), sluit (v), sluiten (m, mv)

In hoofdstuk 10 komt hier nog een regel bij voor de toekomstige tijd en de onbepaalde wijs (de infinitief); dan is het werkwoord compleet.

7.4 EEN TWEDE VOORBEELD

patá ch , pat ch á, patá ch ti (et ...)	– openen
poté ach , potá ch at, pot ch ím	

Dit geeft voor de verleden tijd het volgende rijtje, waarin we voor de overzichtelijkheid in de vertaling maar één vorm geven:

patá ch ti	– ik opende
patá ch ta (van patá ch ti)	– jij (m) opende
patá ch t (van patá ch ti)	– jij (v) opende
patá ch	– hij opende
pat ch á	– zij opende

patá <u>ch</u> nu (van patá <u>ch</u> ti)	– wij openden
patá <u>ch</u> tem (van patá <u>ch</u> ti)	– jullie (m) openden
patá <u>ch</u> ten (van patá <u>ch</u> ti)	– jullie (v) openden
pat <u>ch</u> ú (van pat <u>ch</u> á)	– zij (m) openden
pat <u>ch</u> ú (van pat <u>ch</u> á)	– zij (v) openden

We zien dat we in de verleden tijd totaal geen last hebben van de ch waarop het woord eindigt, en die in de tegenwoordige tijd klinkerveranderingen veroorzaakt.

Zinnen:

kvar patáchnu et hadlatót – we hebben de deuren al open
al wij-hebben-geopend LV de-deuren gedaan

kvar sagártem et hadèlet?
al jullie-hebben-gesloten (m) LV de-deur?

– hebben jullie (m) de deur al dicht gedaan?

lo-, 'od lo- sagárnu otá – nee, we hebben hem nog niet
nee, nog niet wij-hebben-gesloten haar dicht gedaan

hi- sagrá et hatíq, w^ehu- patách otó
zij sloot (v) LV de-tas, en-hij opende (m) hem

– zij deed de tas dicht en hij deed hem open

hem sagrú et hasfarím shelahèm – ze sloten hun boeken
zij (m) sloten LV de-boeken van-hen

kvar sagrú – ze zijn al dicht (van winkel,
al zij-hebben-gesloten restaurant, enzovoort)

Bij de vormen van de eerste en tweede persoon, enkel- en meervoud, wordt meestal geen persoonlijk voornaamwoord gebruikt, bij de derde persoon wel. Het is ook duidelijk waarom: in een vorm als sagárta *jij sloot* zit atá *jij* al opgesloten, in een vorm als sagrá *zij sloot* zit geen hi- *zij* opgesloten.

De derde persoon meervoud zonder persoonlijk voornaamwoord wordt vaak gebruikt voor een algemeen, onbenoemd onderwerp, “men”, “ze”; dit geldt ook voor de andere tijden.

kvar sagrú! – ze zijn al dicht!
al zij-hebben-gesloten!

potchím! – ze gaan open!
zij-openen!

7.5 WERKWOORDEN DIE OP EEN KLINKER EINDIGEN

Werkwoorden die op een klinker eindigen gaan een beetje anders: ???? geen goed voorbeeld???

ra-á, ra-atá, ra-íti (et ...)
 – zien || ro-è, ro-á, ro-ím | |

Dit geeft:

ra-íti	– ik zag
ra-íta (van ra-íti)	– jij (m) zag
ra-ít (van ra-íti)	– jij (v) zag
ra-á	– hij zag
ra-atá	– zij zag
ra-ínu (van ra-íti)	– wij zagen
ra-ítem (van ra-íti)	– jullie (m) zagen
ra-íten (van ra-íti)	– jullie (v) zagen
ra-ú (van ra-á)	– zij (m) zagen
ra-ú (van ra-á)	– zij (v) zagen

We zien hierbij dat we de derde persoon meervoud (*ra-ú zij zagen*) af moeten leiden van het mannelijk enkelvoud (*ra-á hij zag*) en niet van het vrouwelijk enkelvoud (*ra-atá zij zag*). De vorm voor *zij* enkelvoud krijgt de uitgang *...ta*, in plaats van *...a* (zoals bij *sagrá zij sloot* van *sagár hij sloot*). Het vrouwelijk enkelvoud had dus eigenlijk [*ra-tá*] moeten zijn, maar voor de uitspraak komt er tussen de aleph – en de erop volgende *t* een *a*: *ra-atá zij zag*.

De beklemtoonde klinker voor de eerste en tweede persoon is voor werkwoorden waarvan de stam op een medeklinker eindigt, altijd een *á*: *sagárti ik sloot*, *patáchnu wij openden*, enzovoort. Voor werkwoorden met een stam die op een klinker eindigt (bij voorbeeld *ro-è ziet*, *m^echakè wacht*, enzovoort) is het een *í* of een *é*. (Inside information: werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden die op een klinker schijnen te eindigen, eindigen in werkelijkheid op een *y*; deze *y* valt bijna altijd weg, of verschijnt als *í* of *é*.)

Een gevolg van het bovenstaande is wel dat voor zulke werkwoorden zowel de tweede persoon mannelijk als de derde persoon vrouwelijk op *...ta* eindigen, maar toch niet gelijk zijn:

<i>ra-íta</i>	– jij (m) zag
<i>ra-atá</i>	– zij (v) zag

Dus zowel de klemtoon als de klinker voor de uitgang *...ta* verschilt.

7.6 HET WERKWOORD ZIJN

Een belangrijk voorbeeld van een werkwoord dat op een klinker eindigt, is “zijn”. Hoewel hiervoor, zoals in paragraaf 1.4 ??? al is uitgelegd, geen vormen voor de tegenwoordige tijd bestaan, zijn de andere vormen er wel:

<i>hayá, haytá, hayíti</i>	– zijn
— (tegenwoordige tijd bestaat niet)	

De volledige vervoeging van de verleden tijd wordt dus:

<i>hayíti</i>	– ik was
<i>hayíta</i> (van <i>hayíti</i>)	– jij (m) was
<i>hayít</i> (van <i>hayíti</i>)	– jij (v) was
<i>hayá</i>	– hij was
<i>haytá</i>	– zij was
<i>hayínu</i> (van <i>hayíti</i>)	– wij waren
<i>hayítem</i> (van <i>hayíti</i>)	– jullie (m) waren
<i>hayíten</i> (van <i>hayíti</i>)	– jullie (v) waren
<i>hayú</i> (van <i>hayá</i>)	– zij (m) waren
<i>hayú</i> (van <i>hayá</i>)	– zij (v) waren

7.7 HET WERKWOORD KOPEN

Woordjes:

<i>qaná, qantá, qaníti</i> (et ...)	– kopen
<i>qonè, qoná, qoním</i>	
<i>zman</i>	– tijd
<i>chanút, chanuyót</i> (v)	– winkel, winkels

Zinnen:

<i>éfoh hayítem?</i>	– waar zijn jullie geweest?
waar jullie-zijn-geweest (m)?	

<i>hayínu</i>	<i>b^etel aviv, wra-ínu</i>	<i>hamón</i>	<i>chanuyót</i>
wij-zijn-geweest	in-Tel-Aviv,	en-wij-hebben-gezien	een-heleboel winkels
		– we zijn in Tel Aviv geweest en	
		we hebben een heleboel	
		winkels gezien	

<i>qaníti</i>	<i>li</i>	et <i>hatíq hazè</i>
ik-heb-gekocht	aan-mij	LV de-tas de-deze

– ik heb [mij] deze tas gekocht

hu- hayá yaqár m^e-od avál hu- yafè m^e-od
 hij was duur erg maar hij mooi erg
 – hij was erg duur, maar hij is erg mooi

ma qanít 'od?
 wat jij-hebt-gekocht (v) nog?
 – wat heb je (v) nog (meer) gekocht?

gam qaníti et hasfarím ha-èle
 ook ik-heb-gekocht LV de-boeken de-deze
 – ik heb ook deze boeken gekocht

w^egam hayínu b^eyáfo
 en-ook wij-zijn-geweest in-Jaffo
 – en we zijn ook in Jaffo geweest

We zien hier de regelmatige uitgang . . . ta voor de derde persoon vrouwelijk enkelvoud: qantá, *zij kocht* (vergelijk ra-atá, *zij zag*). (??weg wegens slecht voorbeeld??)

Nog twee voorbeeldzinnen:

en li zman
 er-is-niet aan-mij tijd
 – ik heb geen tijd

lo- hayá li zman
 niet was aan-mij tijd
 – ik had geen tijd

7.8 HET REGELMATIGE VOORZETSEL

We zullen nu voor het eerst kennis maken met een regelmatig voorzetsel:

bishvíl – voor, bestemd voor

bishvilí – voor mij

bishvil^{kh}á – voor jou (m)

bishvilé^{kh} – voor jou (v)

bishviló – voor hem (m)

bishvilá – voor haar (v)

bishvilènu – voor ons

bishvil^{kh}èm (korte e) – voor jullie (m)

bishvil^{kh}èn (korte e) – voor jullie (v)

bishvilám – voor hen (m)

bishvilán – voor hen (v)

Woordjes:

hiné – hier is (Frans: voici)

mikhtáv – brief

b^evaqashá – alsjebliëft / alstubliëft

todá rabá – dank je wel

slichá – pardon / sorry

hitsta'ér, hitsta'ará, hitsta'árti (b. . .) – betreuren (het spijt ...)

mitsta'ér, mitsta'èret, mitsta'arím

Zinnen:

bishvíl mi hasèfer hazè?
 voor wie het-boek het-dit?
 – voor wie is dit boek?

qaníti et hasèfer hazè bishvilé^{kh}
 ik-heb-gekocht LV het-boek het-dit voor-jou (v)
 – ik heb dat boek voor jou (v) gekocht

hiné mikhtáv bishvil^{kh}èm, b^evaqashá
 ziehier brief voor-jullie, aub.
 – hier is een brief voor jullie (m), alsjebliëft

todá rabá dank veel	– dank je wel
slichá, yesh gam mi ^h táv bishvilí? pardon, er-is ook brief voor-mij?	– pardon, is er ook een brief voor mij?
aní mitsta'ér, en ik betreur, er-is-niet	– het spijt mij (m), die is er niet

Het woordje *hiné hier is* is er een van de familie waartoe ook *yesh er is* en *en er is niet* behoren.

7.9 HET VOORZETSEL 'IM

Het voorzetsel 'im *met, in gezelschap van* heeft de volgende persoonsvormen:

ití	– met mij
it ^{kh} á	– met jou (m)
itá ^{kh}	– met jou (v)
itó	– met hem (m)
itá	– met haar (v)
itánu	– met ons
it ^{kh} èm	– met jullie (m)
it ^{kh} èn	– met jullie (v)
itám	– met hen (m)
itán	– met hen (v)

Deze vormen zijn eigenlijk van een ander voorzetsel met dezelfde betekenis. Let op de overeenkomst met de verbuiging van *et, otí, ...* voor het lijdend voorwerp. Voorbeeld:

aná ^{ch} nu hol ^{kh} ím itá ^{kh}	– wij gaan met je (v) mee
wij gaan met-jou (v)	

7.9.1 Samenvatting

We hebben nu de volgende klassen van voorzetsels gehad:

- 1... *aan*, b... *in*, shel *van*: lange vormen, klinker a
- et / otí (lijd.v.), 'im / ití *met*: korte vormen, klinker a
- mi... / mimèni *uit*: onregelmatig
- bishvíl / bishvilí *voor* + de regelmatige: korte vormen, klinker e

Er is nog één andere klasse van voorzetsels, die we in paragraaf 9.7 zullen behandelen. De liefhebber kan verder in Appendix 3, paragraaf 3.3 nog een, minder vaak voorkomend, onregelmatig voorzetsel bewonderen.

7.10 DE UITDRUKKING HET SPIJT ...

Vormen van het werkwoord “spijten”, zoals “het spijt mij”, worden in het Hebreeuws uitgedrukt met “betreuren”, dus “ik betreur”; daardoor wordt de hele zin anders. Dit kan het best met een aantal voorbeelden uitgelegd worden:

aní mitsta'ér ik betreur	– het spijt mij (m)
aní mitsta'èret ik betreur (v)	– het spijt mij (v)
hu- mitsta'ér hij betreurt	– het spijt hem
hi- mitsta'èret zij betreurt (v)	– het spijt haar
aná ^{ch} nu mitsta'arím wij betreuren	– het spijt ons
hitsta'árti ik-betreurde	– het speet mij

hitsta'árnu wij-betreurden	– het speet ons
hitsta'arú zij-betreurden	– het speet hen

Dit is meteen een goede oefening met een moeilijk werkwoord.

7.11 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

patá <u>ch</u> , pat <u>ch</u> á, patá <u>ch</u> ti (et ...)	– openen, opendoen
poté <u>ach</u> , potá <u>ch</u> at, pot <u>ch</u> ím	
sagár, sagrá, sagá <u>rti</u> (et ...)	– sluiten, dicht doen
sogér, sogèret, so <u>gr</u> ím	
sèfer, s <u>far</u> ím	– boek, boeken
dèlet, dlató <u>t</u> (v)	– deur, deuren
<u>ch</u> anút, <u>ch</u> anuyót (v)	– winkel, winkels
zman	– tijd
bishvíl, bishvilí	– voor, bestemd voor
'im, ití	– met, samen met, in gezelschap van
qaná, qantá, qaníti (et ...)	– kopen
qonè, qoná, qoním	
hiné	– hier is (Frans: voici)
mik <u>ht</u> áv	– brief
b ^e vaqashá	– alsjeblieft / alstublieft
todá rabá	– dank je wel
slic <u>h</u> á	– pardon / sorry
hitsta'ér, hitsta'ará, hitsta'árti (b...)	– betreuren
mitsta'ér, mitsta'èret, mitsta'arím	

8

8.1 MEER OVER DE VERLEDEN TIJD

Hieronder volgen de “stamtijden” van alle tot nu toe gegeven werkwoorden:

'amád, 'amdá, 'amád ^e ti	– staan
'oméd, 'omèdet, 'omdíim	
'azár, 'azrá, 'azárti (l...)	– helpen
'ozér, 'ozèret, 'ozrím	
aháv, ahavá (!), ahávti (et ...)	– houden van ...
ohév, ohèvet, ohavím (!)	
halákh, halkhá, halákh ^t i	– gaan, lopen
holékh, holèkh ^e t, holkhím	
yasháv, yashvá, yashávti	– zitten
yoshév, yoshèvet, yoshvím	
shakháv, shakhvá, shakhávti	– liggen
shokhév, shokhèvet, shokhív	
shamá', sham'á, shamá'ti (et ...)	– horen
shoméa', shomá'at, shom'ím	
'asá, 'astá, 'asít ⁱ (et ...)	– doen, maken
'osè, 'osá, 'osím	
ratsá, ratstá, ratsít ⁱ (et ...)	– willen
rotsè, rotsá, rotsím	
chiká, chiktá, chikít ⁱ (l...)	– wachten op ...
m ^e chakè, m ^e chaká, m ^e chakím	
dibér, dibrá, dibárti	– spreken
m ^e dabér, m ^e dabèret, m ^e dabrím	
tipél, tiplá, tipált ⁱ (b...)	– zorgen voor, verzorgen
m ^e tapél, m ^e tapèlet, m ^e taplím	

Een aantal vormen zal niet onverwacht zijn:

yashávti *ik zat* van yoshév *zit*

gaat net als

sagárti *ik sloot* van sogér *sluit*,

en

'asítⁱ *ik deed* van 'osè *doet*

gaat net als

ra-íti ik zag van ro-è ziet.

Andere daarentegen schreeuwen om uitleg: dibárti ik sprak van mēdabér spreekt, chikíti ik wachtte van mēchakè wacht. Een Nederlander hoort nauwelijks enige verwantschap tussen mēdabér en dibárti, voor Israëliëse oren is er niet veel verschil tussen deze twee woorden. Dit vergt een verklaring.

Laten we beginnen met de m aan het begin van het woord mēdabér spreekt, die in de verleden tijd verdwenen is (dibárti): deze m is een voorvoegsel en hoort niet echt bij het werkwoord. We kennen in het Nederlands dit verschijnsel ook, met ge...:

sprak gesproken
dibér mēdabér

In het Nederlands begint het verleden deelwoord van veel werkwoorden met het voorvoegsel ge..., in het Hebreeuws begint het tegenwoordig deelwoord (de tegenwoordige tijd) van veel werkwoorden met het voorvoegsel m. . . . Het Nederlands kent dus hetzelfde verschijnsel als het Hebreeuws, maar op andere plaatsen toegepast, en met een ander voorvoegsel. (N.B. mēdabér betekent sprekend en niet gesproken, dit ter voorkoming van misverstanden naar aanleiding van bovenstaand voorbeeld.)

Blijft de klinkerverandering: van mēdabér naar dibér. Ook dit verschijnsel kennen we in het Nederlands: een aantal Nederlandse werkwoorden vormt andere tijden door een inwendige klinker te veranderen:

spreken sprak gesproken
nemen nam genomen
stelen stal gestolen

In het Nederlands zijn het er maar een beperkt aantal, we noemen ze “sterke werkwoorden” en we beschouwen ze als uitzonderingen. In het Hebreeuws hebben alle werkwoorden die een tegenwoordige tijd van de vorm mēχaχéχ hebben, een verleden tijd van de vorm χiχéχ, zonder uitzondering; hierbij duiden de kruisjes de plaats van de medeklinkers aan. Zie bij voorbeeld de drie werkwoorden hieronder.

Woordjes:

sichéq, sichaqá, sicháqti (b. . .) – spelen
mēsachéq, mēsachèqet, mēsachaqím (!)
tilfén, tilféná, tilfánti – telefoneren
mētalfén, mētalfènet, mētalfénim
qibél, qiblá, qibálti (et . . .) – krijgen, ontvangen
mēqabél, mēqabèlet, mēqablím

Zinnen:

haklavím sichaqú barchóv – de honden speelden op straat
de-honden speelden in-de-sstraat

rúti tilféná hamón zman ‘im cháya
Ruth telefoneerde (v) een-heleboel tijd met Chaja
– Ruth heeft een hele tijd met
Chaja getelefoneerd

et hasèfer hazè qibálti mishmú-el
LV het-boek het-dat ik-heb-gekregen van-Shmuel
– dat boek heb ik van Shmuel
gekregen

We zien de regelmaat: dibér – mēdabér spreken, tipél – mētipél zorgen voor, sichéq – mēsachéq spelen, en ga zo maar door. We zien ook kleine onregelmatigheden, bij voorbeeld sichaqá zij speelde, waar we [sichqá] verwacht hadden; hierover later meer (het komt van de ch).

8.2 WORTELS

Dit alles is echter helemaal niet de oorzaak van het feit dat voor een Israëli mēdabér en dibér op elkaar lijken. De echte oorzaak is een geheel andere, en wel: het begrip “spreken” ligt alleen opgeslagen in de drie medeklinkers d·b·r, en alle tussenliggende klinkers en voor- en achtervoegsels zijn maar franje die dient om het woord nader te

bepalen. De Israëli hoort dus als het ware:

m d̄ a b é r en d̄ i b á r ti

en het is niet verwonderlijk dat deze twee woorden op deze manier sterk op elkaar lijken. In het Nederlands kennen we dit verschijnsel ook weer, zij het wederom in zeer beperkte mate: alle woorden van de vorm “spr...k” hebben met het begrip “spreken” te maken: spreken, sprak, gesproken, spreuk, sprookje, spraakzaam, enzovoort. In het Nederlands kunnen we nauwelijks een tweede voorbeeld vinden dat zo mooi is, in het Hebreeuws is het regel, en bestaat er bij elke “wortel” een hele familie van woorden.

Zo’n vorm die alleen bestaat uit de betekenisdragende medeklinkers heet een “wortel”, bij voorbeeld d·b·r *spreken*, s̄·ch̄·q̄ *spelen*, t̄·p̄·l̄ *verzorgen*. Uit een wortel worden woorden gevormd door er een voorvoegsel voor te plakken, er een achtervoegsel achter te plakken en de verhoogde punten in de wortel door klinkers te vervangen; uiteraard hoeft dit niet allemaal tegelijk. Voor s̄·ch̄·q̄ vinden we bij voorbeeld: *s̄ich̄éq̄ hij speelde*, *s̄ach̄q̄án speler*, *mis̄ch̄áq̄ spel*. We kunnen dus een woord als m^edabér ontleden in een wortel en een soort gietvorm:

d·b·r	het begrip “spreken”
m̄ χaχéχ	gietvorm voor de tegenwoordige tijd
-----	+
m ^e dabér	resultaat: <i>sprekend</i>

waarbij de wortel d·b·r het begrip “spreken” aanduidt, en de gietvorm m̄χaχéχ de grammaticale vorm: de tegenwoordige tijd (voor sommige werkwoorden). Omgekeerd kunnen we ook in de gietvorm een andere wortel “gieten”:

t̄·lf̄·n	het begrip “telefoneren”
m̄ χaχ éχ	gietvorm voor de tegenwoordige tijd
-----	+
m ^e t̄alfén	resultaat: <i>telefonerend</i>

Alle woordvorming in het Hebreeuws werkt zo.

Het feit dat woorden die met elkaar verwant zijn, dezelfde medeklinkers hebben, heeft een belangrijke consequentie voor het leren van Hebreeuws: vanaf het moment dat men zonder al te veel moeite de klankverwantschap kan horen tussen woorden die dezelfde medeklinkers hebben, wordt het leren van Hebreeuws ongelooflijk veel gemakkelijker. Het Hebreeuws heeft maar ongeveer 2000 wortels (waarvan een aantal slechts zelden gebruikt wordt) en bijna alle woorden zijn hiervan afgeleid. Het voorbeeld met de Nederlandse medeklinkerstructuur “spr...k” laat zien dat ook de Nederlander wel het vermogen heeft, zulke verwantschappen te herkennen, maar doordat dit soort voorbeelden in het Nederlands heel zeldzaam is, is dit vermogen bij de Nederlander nauwelijks ontwikkeld. Nu rijst dus de vraag hoe we dit “medeklinkerherkenningsvermogen” bewust kunnen ontwikkelen. Een goede methode daarvoor is, om van elk Hebreeuws woord minstens twee vormen te leren, en deze bij het leren telkens direct achter elkaar uit te spreken:

sagár, sagrá, sogér, sogrím	– sluiten
kèlev, klavím	– hond
t̄elefón, m ^e t̄alfén, t̄ilfén	– telefoon, telefoneren
et, otí	– (lijdend voorwerp)

Op deze manier leert men niet alleen de woorden kennen, maar traint men ook het gehoor zo, dat men de klankverwantschappen en de klankveranderingen begint te horen. Het verdient aanbeveling, van de werkwoorden de eerste tijd minstens de verleden tijd, de tegenwoordige tijd (en de toekomstige tijd) te leren, totdat men er zoveel gehoord en geleerd heeft dat de klankverwantschap natuurlijk wordt. Vanaf dat moment wordt het gemakkelijk om uit de verleden tijd op het gehoor de andere tijden af te leiden. Ook zullen we van nu af aan aan het eind van elk hoofdstuk een klankverwantschapsoefening geven.

8.3 WERKWOORDEN OP EEN KLINKER

Na dit alles gezegd te hebben, moeten we nog de vorm chikíti *ik wachtte* van *m^echakè wacht* verklaren. Hier is hetzelfde aan de hand als bij *ra-íti* (van *ro-è*), *qaníti* (van *qonè*) en *hayíti*: de stam eindigt op een klinker, de wortel is eigenlijk ch·k·y, en de beklemtoonde klinker uit de verleden tijd wordt een *í*.

Het vrouwelijk enkelvoud van de derde persoon eindigt weer op ...ta: chiktá *zij wachtte*, net als *ra-atá* *zij zag*, *qantá* *zij kocht* en *haytá* *zij was*.

8.4 WOORDJES

chipés, chipsá, chipásti (et ...) – zoeken
m^echapés, *m^echapèset*, *m^echapsím*

matsá-, mats-á, matsá-ti (et ...) – vinden
motsé-, *motsé-t*, *mots-ím*

Zinnen:

chikínu lakhèm – we hebben op jullie gewacht
 wij-hebben-gewacht aan-jullie

'od sichaqtém shachmát? – hebben jullie nog schaak
 nog jullie-hebben-gespeeld schaak? gespeeld?

lo-, lo- hayá lánú zman – nee, we hadden geen tijd
 nee, niet was aan-ons tijd

lo- ' asínu harbé – we hebben niet veel gedaan
 niet wij-hebben-gedaan veel

chipásnu *w^echipásnu*, avál lo- matsá-nu et hatíq
 wij-hebben-gezocht en-wij-hebben-gezocht, maar niet wij-hebben-gevonden LV de-tas
 – we hebben gezocht en gezocht,
 maar we hebben de tas niet
 gevonden

mats-ú et hatíq! – ze hebben de tas gevonden!
 zij-hebben-gevonden LV de-tas!

éfoh matsá-tem otó? – waar hebben jullie hem
 waar jullie-hebben-gevonden hem? gevonden?

hu- hayá bamkhonít – hij lag in de auto
 hij was in-de-auto

Hoewel *matsá-* / *motsé-* *vinden* klinken alsof ze op een klinker eindigen, doen ze dat niet: ze eindigen op een aleph -. Ze gedragen zich dan ook helemaal niet als *qaná* / *qonè* *kopen*, maar bijna geheel als *sagár* / *sogér* *sluiten*, waarbij de aleph - als een gewone medeklinker geldt; alleen krijgen we *motsé-t* *vindt* (v) in plaats van [motsè-et]. Zoals gebruikelijk wordt de aleph aan het eind van een lettergreep niet uitgesproken (maar elders wel!). De uitspraak is dus:

matsá, *mats-á*, *matsáti* – hij vond, zij vond, ik vond
motsé, *motsét*, *mots-ím* – vindt (m), vindt (v), vinden (m, mv)

8.5 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

sichéq, sichaqá, sicháqti (b...) – spelen (b...: spel, voorwerp)
m^esachéq, *m^esachèqet*, *m^esachaqím*

tilfén, tilf^ená, tilfánti – telefoneren
m^etalfén, *m^etalfènet*, *m^etalf^ením*

qibél, qiblá, qibálti (et ...) – krijgen, ontvangen
m^eqabél, *m^eqabèlet*, *m^eqablím*

chipés, chipsá, chipásti (et ...) – zoeken
m^echapés, *m^echapèset*, *m^echapsím*

matsá-, mats-á, matsá-ti (et ...) – vinden
 motsé-, motsé-t (!), mots-ím

8.6 KLANKVERWANTSCHAPSOEFENING

Herhaal de volgende vormen zolang hardop, totdat de klankverwantschap volledig duidelijk is geworden; alle woorden hebben de wortel t·l·f·n.

<u>t</u> elefón	– telefoon
hu- m ^e <u>t</u> alfén	– hij telefoneert
hu- <u>t</u> ilfén	– hij telefoneerde
hi- m ^e <u>t</u> alfènet	– zij telefoneert
hi- <u>t</u> ilf ^e ná	– zij telefoneerde
aní m ^e <u>t</u> alfén	– ik (m) telefoneer
<u>t</u> ilfánti	– ik heb getelefoneerd
aná <u>ch</u> nu m ^e <u>t</u> alf ^e ním	– wij (m) telefoneren
<u>t</u> ilfán ^e nu	– wij hebben getelefoneerd
hen m ^e <u>t</u> alf ^e nót	– zij (v) telefoneren
<u>t</u> ilf ^e nú	– zij hebben getelefoneerd
ha <u>t</u> elefón	– de telefoon

9

9.1 DE KORTE BEZITSVORM

In hoofdstuk 3 hebben we gezien dat bezit uitgedrukt kan worden met behulp van het woordje *shel van*: *hatíq shel rúti de tas van Ruth, hamikhtáv shelí mijn brief*.

Bezit kan echter ook uitgedrukt worden met behulp van uitgangen:

<i>mikhtáv</i>	– brief
<i>mikhtaví</i>	– mijn brief
<i>mikhtavkhá</i>	– jouw (m) brief
<i>mikhtavékh</i>	– jouw (v) brief
<i>mikhtavó</i>	– zijn (m) brief
<i>mikhtavá</i>	– haar (v) brief
<i>mikhtavènu</i>	– onze brief
<i>mikhtavkhèm</i> (korte e)	– jullie (m) brief
<i>mikhtavkhèn</i> (korte e)	– jullie (v) brief
<i>mikhtavám</i>	– hun (m) brief
<i>mikhtaván</i>	– hun (v) brief

Dit zijn dezelfde uitgangen als van het regelmatige voorzetsel: *bishvíl, bishvilí, ... voor, voor mij, ...*. Eigenlijk is het precies andersom: de regelmatige voorzetsels zijn eigenlijk zelfstandige naamwoorden met persoonsuitgangen.

Woordjes:

<i>yèled, yèladím</i>	– kind (m), kinderen
<i>yaldá, yèladót</i>	– kind (v), kinderen
<i>sèfer, sifrí, sfarím</i>	– boek, mijn boek, boeken

Zinnen:

<i>qibálnu et hamikhtáv shelakhèm</i> wij-hebben-gekregen LV de-brief van-jullie	– we hebben jullie brief gekregen (spreektaal)
<i>qibálnu et mikhtavkhèm</i> wij-hebben-gekregen LV jullie-brief	– wij hebben Uw brief ontvangen (zakenbriefstijl)
<i>hayèled sagár et sifró</i> het-kind (m) sloot (m) LV zijn-boek	– het kind (m) sloot zijn boek
<i>hayaldá sagra et sifrá</i> het-kind (v) sloot (v) LV haar-boek	– het kind (v) sloot haar boek

De korte bezitsvorm (zelfstandig naamwoord met persoonsuitgang) wordt voornamelijk in de schrijftaal en in uitdrukkingen gebruikt, maar is ook in de spreektaal niet abnormaal.

De korte bezitsvorm wordt niet voorafgegaan door *ha . . .* maar, als hij als lijdend voorwerp optreedt, wel door *et*.

Bij vele woorden veroorzaakt het achtervoegen van de bezitsuitgang een verkorting van het woord. Vaak is dit een andere verkorting dan die in het meervoud:

sèfer, sifrí, sfarím	– boek, mijn boek, boeken
báyit, betí, batím	– huis, mijn huis, huizen
yèled, yaldí, y ^e ladím	– kind (m), mijn kind, kinderen

Vrouwelijke woorden op . . . a krijgen eerst een t voordat de bezitsuitgang wordt toegevoegd:

yaldá	– kind (v)
yaldatí	– mijn kind (v)
yaldat <u>khá</u>	– jouw (m) kind (v)
yaldat <u>ékh</u>	– jouw (v) kind (v)

...

Ter vergelijking het mannelijke woord voor *kind*:

yèled	– kind (m)
yaldí	– mijn kind (m)
yald <u>ékhá</u>	– jouw (m) kind (m)
yald <u>ékh</u>	– jouw (v) kind (m)

...

9.2 DE KORTE BEZITSVORM IN UITDRUKKINGEN

De beginnende spreker hoeft niet al deze vormen van alle woorden te kennen. Zoals gezegd kunnen de korte bezitsvormen in de spreektaal bijna altijd vervangen worden door de vormen met shel:

yèled	– kind (m)
hayèled shelí	– mijn kind (m)
het-kind (m) van-mij	
hayèled shel <u>khá</u>	– jouw (m) kind (m)
het-kind (m) van-jou (m)	
hayèled shel <u>ákh</u>	– jouw (v) kind (m)
het-kind (m) van-jou (v)	

...

Er zijn echter een paar omstandigheden waarin de korte bezitsvormen ook in de spreektaal de normale uitdrukkingvorm zijn; voorzetsels zijn hier een voorbeeld van, en ook in vaste uitdrukkingen komen ze voor. We moeten in elk geval de uitgangen kennen, en weten dat ze op zelfstandige naamwoorden toegepast kunnen worden.

Zo'n vaste uitdrukking is bij voorbeeld die welke gevormd wordt met het woord *shalóm* dat we al kennen. Het woord betekent nu “vrede” (en wordt zoals bekend ook voor “goedendag” en “hallo” gebruikt) maar betekende vroeger ook “gezondheidstoestand” en nog vroeger “heel-zijn”. (*Heel* is in het Hebreeuws *shalém*; ook in het Nederlands zijn de begrippen “heel” en “gezond” verwant, getuige een woord als “heelmeester”.) Met persoonsuitgangen wordt het woord *shalóm* nu gebruikt om aan te duiden hoe het met iemand gaat, dus letterlijk wat zijn gezondheidstoestand is:

Woordjes:

shalóm, shlomí	– vrede (gezondheid, gaan met ...)
b ^e sèder	– in orde / OK
<u>cholè</u> , <u>cholá</u> , <u>cholím</u>	– ziek / een zieke

Zinnen:

ma shlom <u>khá</u> ?	– hoe gaat het met jou (m)?
wat jouw-gezondheidstoestand?	

todá rabá, shlomí	<u>tov</u> m ^e -od
dank veel, mijn-gezondheidstoestand	goed erg
	– dank je, met mij gaat het heel goed

umá shlom <u>ékh</u> ?	– en hoe gaat het met jou (v)?
en-wat jouw-gezondheidstoestand (v)?	

shlomí b ^e sèder	– met mij gaat het goed
mijn-gezondheidstoestand in-orde	

ma shlom <u>kh</u> èm? wat jullie-gezondheidstoestand?	- hoe gaat het met jullie?
'od dibártem 'im <u>ch</u> áya? nog jullie-hebben-gepraat met Chaja?	- hebben jullie nog met Chaja gepraat?
ken ja	- ja
umá shlomá? en-wat haar-gezondheidstoestand?	- en hoe gaat het met haar?
shlomá lo- <u>t</u> ov, hi- <u>ch</u> olá haar-gezondheidstoestand niet goed, zij ziek (v)	- met haar gaat het niet goed, ze is ziek

9.3 DE KORTE BEZITSVORM ZONDER UITGANG

Als Nederlander hebben we de neiging een woord als *betí mijn huis* als volgt te ontleden:

bet...	...i
huis	van mij

Dit is niet juist; de juiste ontleding blijkt te zijn:

bet...	...i
huis van	mij

wat ook beter klopt met

bishvil...	...i
voor	mij

Maar we kunnen nog verder gaan; net zoals we het woord *bishvil voor* los kunnen gebruiken als we er maar een zelfstandig naamwoord achter zetten, kunnen we ook het woordje *bet ...* los gebruiken, in de betekenis *huis van ...*, als we er maar een zelfstandig naamwoord achter zetten:

bet <u>ch</u> olím	- "huis van zieken" = ziekenhuis
bet sèfer	- "huis van boek" = school
bet qafé	- "huis van koffie" = café

Vaak krijgen we in het Nederlands een begrijpelijker woord als we *bet...* vertalen met het achtervoegsel *-huis*:

bet <u>ch</u> olím	- zieken-huis
bet sèfer	- boek-huis = school
bet qafé	- koffie-huis = café

9.4 SAMENGESTELDE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN

Woordjes:

ta <u>ch</u> aná	- station
rakèvet, rakavót	- trein, treinen
ahavá	- liefde

(vergelijk *ohév houden van*, beide hebben de wortel *-·h·v*)

nimtsá-, nimts ^e -á, nimtsè-ti	- ergens zijn, zich bevinden
nimtsá-, nimtsé-t, nimtsa-ím	

(vergelijk *motsé- vinden*, beide hebben de wortel *m·ts·-*)

akhál, akhlá, akhálti (et ...)	- eten (werkwoord)
okhél, okhèlet, okhlím	
ókhel	- eten (het eten)
bachúts	- buiten (in de open lucht)

Meer voorbeelden van de korte bezitsvorm zonder uitgang:

mikhtáv ahavá brief-van liefde	– liefdesbrief
tachánát otobúsím station-van bussen	– busstation
tachánát rakèvet station-van trein	– treinstation
chanút sfarím winkel boeken	– boekwinkel

Zinnen:

anáchnu nimtsa-ím b ^e tachánát ha-otobúsím b ^e 'afúla wij bevinden-ons op-station-van de-bussen in-Afula	– wij zijn in het busstation in Afula
---	---------------------------------------

anáchnu yoshvím bachúts w ^e -okhlím faláfel wij zitten buiten en-eten falafel	– we zitten buiten en (we) eten falafel
---	---

Hier is weer veel aan te zien; we bekijken eerst de twee vormen

mikhtáv ahavá brief-van liefde	– liefdes-brief
tachánát otobúsím station-van bussen	– bus-station

Dit is de manier waarop het Hebreeuws samengestelde zelfstandige naamwoorden maakt (voor de duidelijkheid hebben we in het Nederlands overbodige koppeltekens tussen de samenstellende delen gezet). De volgorde is andersom dan in het Nederlands, dus “brief van liefde”, “station van autobussen”, en het woordje *van* is opgenomen in het eerste deel: mikhtáv ... *brief van* ..., tachánát ... *station van* .... Het Nederlandse achtervoegsel *-brief* komt in het Hebreeuws dus overeen met het voorvoegsel mikhtáv ... . Deze vorm van het zelfstandig naamwoord als voorvoegsel heet in het Hebreeuws smekhút, wat vertaald kan worden met “leunvorm”; in sommige, traditionele, grammatica’s wordt de naam “status constructus” gebruikt. Vele woorden hebben hiervoor een speciale vorm, die vaak bestaat uit de bezitsvorm met de uitgang eraf geknipt:

bet ... *huis van* ... van betí *huis van mij, mijn huis*

In het bijzonder krijgen woorden die eindigen op een ...a een ...t, net alsof er nog een persoonsuitgang gaat volgen:

tachánát ... *-station* van tachaná *station*

Een veelgebruikte leunvorm waarvan we de persoonsvormen al gezien hebben is shlom ... gebruikt in de uitdrukking:

ma shlom wat gezondheidstoestand-van Chaja?	– hoe gaat het met Chaja?
shlomá b ^e sèder haar-gezondheidstoestand in-orde	– met haar gaat het goed

Ook hier kunnen we de vorm shlom ... *gezondheidstoestand van* ... weer krijgen door van persoonsvormen als shlomí, shlomkhá en dergelijke de persoonsuitgang af te knippen.

Als we zo’n samengesteld woord bepaald maken (en dat doen we in het Nederlands door er *de of het* voor te zetten) dan krijgt in het Hebreeuws alleen het tweede deel het lidwoord ha...:

tachánát otobúsím	– een busstation
tachánát ha-otobúsím	– het busstation
bet sèfer	– een school
bet hasèfer	– de school

Dit is eigenlijk onlogisch want het is per slot van rekening “het station” dat bepaald wordt

en niet “de bussen”; toch doet het Hebreeuws het zo.

N.B. Zetten we per ongeluk toch het lidwoord *ha...* voor de leunvorm, dan ontstaat een voor Israëliëse oren volslagen onbegrijpelijke constructie; dit moet dus vermeden worden.

9.5 HET BEGRIP *ERGENS ZIJN, ZICH BEVINDEN*

Als het Nederlandse werkwoord “zijn” (met al zijn vervoegingen, zoals “ben”, “is”, “was” enzovoort) in de zin vervangen kan worden door “zich bevinden”, zonder dat de betekenis echt verandert, dan wordt in het Hebreeuws vaak *nimtsá-* gebruikt, dat inderdaad *zich bevinden* betekent, en met *motsé-* *vindt* samenhangt; beide woorden hebben de wortel *m·ts·-*.

éfoh yósi? – waar is Jossi?
waar Jossi?

hu- nimtsá- b^chadár ha-ókhel
hij bevindt-zich in-kamer-van het-eten – hij is in de eetzaal

We kennen het woord

chèder, chadár ... chadarím – kamer, -kamer, kamers
al uit paragraaf 6.3; *chadár ha-ókhel* betekent letterlijk *kamer van eten*, dus *eetkamer, eetzaal*.

9.6 DE KORTE BEZITSVORM, MEERVOUD

Ook het meervoud heeft bezitsvormen en een leunvorm. Op didactische gronden zouden we deze moeten tonen aan de hand van een geheel regelmatig woord, maar op praktische gronden geven we ze hier aan de hand van een woord waarvan de bezitsvormen en de leunvorm dagelijks in de spreektaal voorkomen: *'enáyim ogen*. Overigens zijn de uitgangen van de bezitsvormen voor alle zelfstandige naamwoorden, regelmatige en onregelmatige, dezelfde, zodat we ze eigenlijk van een willekeurig woord kunnen leren.

'áyin (v) – oog
'enáyim – ogen
'ené ... – ogen van ... (leunvorm)
'ené rúti – de ogen van Ruth

'enáy – mijn ogen
'enékha – jouw (m) ogen
'enáyikh – jouw (v) ogen
'enáyw (uitspraak: *'enáv*) – zijn ogen
'enéha – haar ogen

'enénu – onze ogen
'enekhèm – jullie (m) ogen
'enekhèn – jullie (v) ogen
'enehèm – hun (m) ogen
'enehèn – hun (v) ogen

De uitgang *...ayw* wordt uitgesproken als *...av*.

De leunvorm *'ene...* betekent dus *ogen van ...*. Woorden met een meervoud op *...im* hebben een meervoudsleunvorm op *...e* (uitgesproken *è*), die op *...ot* hebben een vorm op *...ot*. In beide gevallen kan het woord zelf verkort worden. Voorbeelden:

bet sèfer – school
baté sèfer – scholen (van *batím huizen*)

mikhtáv ahavá – liefdesbrief
mikht^vvé ahavá – liefdesbrieven (van *mikhtavím brieven*)

tachánát rakèvet – (trein)station
tachánót rakèvet – (trein)stations (van *tachánót stations*)

We zien dus dat het eerste deel de meervoudsuitgang krijgt en niet het tweede deel.

In het enkelvoud worden de bezitsvormen voor alle personen vrijwel altijd afgeleid van de bezitsvorm voor “mijn” (*sifrí mijn boek*). In het meervoud worden de bezitsvormen voor “jullie” en “hun” vrijwel altijd afgeleid van de leunvorm meervoud (*sifrê boeken van*), de rest van de bezitsvorm meervoud voor *mijn* (*sfaráy mijn boeken*). Dit komt weer van de klemtoon, die bij de vormen voor “jullie” en “hun” een lettergreep verder van de stam af ligt dan bij de andere vormen. Om een zelfstandig naamwoord geheel te kunnen verbuigen moeten we dus zes vormen kennen:

enkelvoud, leunvorm enkelvoud, bezitsvorm “mijn”
meervoud, leunvorm meervoud, bezitsvorm “mijn”

Voor het woord *sèfer boek* hebben we bij voorbeeld:

sèfer, sèfer, sifrí – boek, boek van ..., mijn boek
sfarím, sifrê, sfaráy – boeken, boeken van ..., mijn boeken

Zie Appendix 3, paragraaf 3.1 voor de volledige verbuiging die hieruit volgt. Gelukkig hoeven we voor de spreektaal maar van heel weinig woorden al deze vormen te kennen.

9.7 DE UITDRUKKING IETS LEUK VINDEN

De reden waarom we juist *'enáyim ogen* als voorbeeld voor de korte bezitsuitgangen meervoud hebben gekozen, is de volgende. We hadden bij de vertaling van “het spijt mij” al gezien dat dit in het Hebreeuws op geheel andere wijze uitgedrukt wordt: *aní mitsṭa'ér ik betreur*. Ook de veelgebruikte uitdrukking “iets leuk vinden” wordt op geheel andere wijze weergegeven: in plaats van “ik vind dat boek leuk” zegt men letterlijk “dat boek vindt genade in mijn ogen”

hasèfer hazè motsé- chen b'e'enáy
het-boek het-dat vindt genade in-mijn-ogen
– ik vind dat boek leuk

Dit mag ons dan zeer bijbels in de oren klinken, het is toch de normale spreektaal- (en schrijftaal-)manier om het begrip “leuk vinden” uit te drukken. Letterlijk vertaald Hebreeuws klinkt wel vaker bijbels en dat is uiteraard niet verwonderlijk. We zien in deze uitdrukking het woord *motsé- vindt* dat we al kennen, het woord *chen* dat in de spreektaal alleen in deze uitdrukking voorkomt, en het woord *'enáy mijn ogen* (eigenlijk *b'e'enáy in mijn ogen*). Willen we dus voor alle personen kunnen zeggen dat ze iets leuk vinden, dan hebben we alle vormen van *'ené ogen van* nodig:

hasèfer motsé- chen b'e'ené árye
het-boek vindt genade in-ogen-van Arjeh
– Arjeh vindt het boek leuk

hasèfer motsé- chen b'e'enáy – ik vind het boek leuk
hasèfer motsé- chen b'e'enékha – jij (m) vindt het boek leuk
hasèfer motsé- chen b'e'enáyikh – jij (v) vindt het boek leuk
hasèfer motsé- chen b'e'enáyw – hij vindt het boek leuk
hasèfer motsé- chen b'e'enéha – zij vindt het boek leuk

hasèfer motsé- chen b'e'enénu – wij vinden het boek leuk
hasèfer motsé- chen b'e'enekhèm – jullie (m) vinden het boek leuk
hasèfer motsé- chen b'e'enekhèn – jullie (v) vinden het boek leuk
hasèfer motsé- chen b'e'enehèm – zij (m) vinden het boek leuk
hasèfer motsé- chen b'e'enehèn – zij (v) vinden het boek leuk

Woordje:

mamásh – echt / werkelijk

Zinnen:

qanítí li tiq chadásh – ik heb (mij) een nieuwe tas
ik-heb-gekocht aan-mij tas nieuw gekocht

hu- motsé- chen b'e'enáyikh? – vind je (v) hem leuk?
hij vindt genade in-jouw-ogen (v)?

ken, hu- m^e-od motsé- chen b^e'enáy
 ja, hij erg vindt genade in-mijn-ogen
 – ja, ik vind hem heel leuk

zè mamásh tiq yafè
 dat echt tas mooi
 – het is echt een mooie tas

qanínu sèfer bishvíl árye, avál hu- lo- matsá- chen b^e'enáyw
 wij-hebben-gekocht boek voor Arjeh, maar hij niet vond genade in-zijn-ogen
 – we hadden een boek gekocht
 voor Arjeh, maar hij vond
 het niet leuk

dibárti hamón zman 'im cháya w^{hi}- m^e-od mats-á chen b^e'enáy
 ik-heb-gepraat een-heleboel tijd met Chaja en-zij erg vond genade in-mijn-ogen
 – ik heb een hele tijd met Chaja
 gepraat en ik vond haar heel
 leuk

hi- mamásh bachurá nechmadá
 zij echt meisje aardig (v)
 – ze is werkelijk een aardig
 meisje

We zien dat de verleden tijd “vond leuk” eenvoudig gevormd wordt door ook in het Hebreeuws het werkwoord in de verleden tijd te zetten: *matsá- vond*.

9.8 VOORZETSELS MET MEERVOUDS-PERSOONSUITGANGEN

Zo goed als alle voorzetsels krijgen voor de persoonsvormen de bezitsuitgangen van het enkelvoud (bij voorbeeld *bishvíli voor mij*). Er is echter een klein aantal voorzetsels, waaronder enkele veelgebruikte, die de bezitsuitgangen van het meervoud krijgen. De belangrijkste zijn:

lifné, l^efanáy, lifnekhèm – vóór, vóór mij, vóór jullie (zowel van tijd als van plaats)
 el, eláy, alekhèm – naar, naar mij, naar jullie (ook: naar ... toe)
 'al, 'aláy, 'alekhèm – op, op mij, op jullie (ook: over, aangaande, boven)

De volledige verbuiging van *lifné vóór* gaat dus net als die van *'ené*:

lifné habáyit – vóór het huis
 l^efanáy – vóór mij
 l^efanékha – vóór jou (m)
 l^efanáyikh – vóór jou (v)
 l^efanáyw (uitspraak: l^efanáv) – vóór hem, ervoor
 l^efanéha – vóór haar
 l^efanénu – vóór ons
 lifnekhèm – vóór jullie (m)
 lifnekhèn – vóór jullie (v)
 lifnehèm – vóór hen (m)
 lifnehèn – vóór hen (v)

De voorzetsels *el naar ... toe* en *'al op, aangaande* gaan net zo.

Woordje:

higía', hígí'á, hígí'u – aankomen, arriveren
 magía', magí'á, magí'im

Zinnen:

hiné ha-otobús magía' – daar komt de bus aan
 ziehier de-bus arriveert
 anáchnu holkhím el ha-otobús – wij lopen naar de bus toe
 wij gaan naar de-bus
 anáchnu holkhím eláyw (uitspraak: eláv)
 wij gaan naar-hem
 – wij lopen er naar toe

aná <u>ch</u> nu	'omdím	lifné	ha-otobús	'im	kèsef	b'ya <u>dé</u> nu	
wij	staan	vóór	de-bus	met	geld	in-onze-	handen
							- wij staan voor de bus met geld in de hand
aná <u>ch</u> nu	ro-ím	et	ha-otobús	l'fa <u>né</u> nu			
wij	zien	LV	de-bus	vóór-	ons		
							- wij zien de bus voor ons

9.9 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

yèled, y'eladím	- kind (m), kinderen
yaldá, y'eladó <u>t</u>	- kind (v), kinderen
sèfer, si <u>frí</u>	- boek, mijn boek
shalóm, shlo <u>mí</u>	- vrede (gezondheid, gaan met ...)
b'sèder	- in orde / OK
<u>ch</u> olè, <u>ch</u> olá, <u>ch</u> olím	- ziek / een zieke
ta <u>ch</u> aná	- station
rakèvet, rakavó <u>t</u>	- trein, treinen
ahavá	- liefde
nimtsá-, nimts'e-á, nimtsè-ti	- ergens zijn, zich bevinden
nimtsá-, nimtsé-t, nimtsa-ím	
akhá <u>l</u> , akhlá, akhál <u>ti</u> (et ...)	- eten (werkwoord)
okhél, okhèlet, okhlím	
ókhel	- eten (het eten)
bachú <u>ts</u>	- buiten (in de open lucht)
mamásh	- echt / werkelijk
higía', higi'á, higi'u	- aankomen, arriveren
magía', magi'á, magi'ím	

9.10 KLANKVERWANTSCHAPSOEFENINGEN

Herhaal de volgende vormen zolang hardop, totdat de klankverwantschap tussen de paren volledig duidelijk is geworden:

hu- akhál	- hij at
hu- sagár	- hij sloot
hi- akhlá	- zij at
hi- sagra	- zij sloot
atèm okhlím	- jullie (m) eten
atèm so <u>gr</u> ím	- jullie (m) sluiten
akhá <u>l</u> nu	- wij aten
sagárnu	- wij sloten
hi- okhèlet	- zij eet
hi- sogèret	- zij sluit
hem akhlú	- zij (m) aten
hem sagra	- zij (m) sloten
hu- okhél	- hij eet
hu- sogér	- hij sluit
akhál <u>ta</u>	- jij (m) at
sagárta	- jij (m) sloot

Herhaal de volgende vormen zolang hardop, totdat de klankverwantschap volledig duidelijk is geworden; alle woorden hebben de wortel m·ts·- vinden:

aní motsé-	- ik vind
matsá-ti	- ik vond
hu- matsá-	- hij vond
hu- nimtsá-	- hij bevindt zich / hij bevond zich (!)
matsá-nu	- wij vonden
nimtsè-ti	- ik bevond mij
atèm mots-ím	- jullie (m) vinden
hen mots-ót	- zij (v) vinden
hem mats-ú	- zij vonden
hi- nimtsé-t	- zij bevindt zich
hi- nimtsé-á	- zij bevond zich
aná <u>ch</u> nu nimtsa-ím	- wij bevinden ons
nimtsè-nu	- wij bevonden ons

10

10.1 DE TOEKOMENDE TIJD

Naast de tegenwoordige tijd en de verleden tijd heeft het Hebreeuwse werkwoord ook een toekomstige tijd, die net als de verleden tijd verschillende vormen heeft voor de verschillende personen. Terwijl de verleden tijd ongeveer gevormd wordt door verkorte vormen van de persoonlijke voornaamwoorden *achter* de stam te plaatsen, wordt de toekomstige tijd ongeveer gevormd door verkorte vormen *voor* een andere stam van het werkwoord te plaatsen. We geven eerst de “regelmatige” vervoeging, van *sagár hij sloot*:

-esgór	- ik zal sluiten
tisgór	- jij (m) zult sluiten
tisg ^e ri	- jij (v) zult sluiten
yisgór	- hij zal sluiten
tisgór	- zij zal sluiten
nisgór	- wij zullen sluiten
tisg ^e rú	- jullie (m) zullen sluiten
tisg ^e rú (ook: tisgórna)	- jullie (v) zullen sluiten
yisg ^e rú	- zij (m) zullen sluiten
yisg ^e rú (ook: tisgórna)	- zij (v) zullen sluiten

Dit ziet er knap ingewikkeld uit, en als we er niet op de goede manier tegenaan kijken, is het dat ook. Ten eerste herkennen we, met enige moeite, de wortel *s·g·r sluiten* in elk van deze vormen, en vervolgens zien we dat er altijd iets voor staat en soms iets achter. Verder bestaat het voorvoegsel uit een medeklinker (-, t, y, n) en een klinker (i, e); voor de duidelijkheid hebben we de aleph - aan het begin van het woord *esgór ik zal sluiten* deze keer wel geschreven, hoewel we alephs aan het begin van een woord normaal weglaten. We kunnen elk van deze vormen nu in stukjes knippen:

Persoon	Klinker	Stam	Uitgang	Betekenis
-	e	sgor		ik zal sluiten
t	i	sgor		jij (m) zult sluiten
t	i	sgr	i	jij (v) zult sluiten
y	i	sgor		hij zal sluiten
t	i	sgor		zij zal sluiten
n	i	sgor		wij zullen sluiten
t	i	sgr	u	jullie (m) zullen sluiten
t	i	sgr	u	jullie (v) zullen sluiten
y	i	sgr	u	zij (m) zullen sluiten
y	i	sgr	u	zij (v) zullen sluiten

We kunnen hieraan de werking van een paar regels zien:

Er zijn voor de toekomstige tijd twee vormen van de stam, een “lange”, gebruikt als er geen uitgang volgt, de korte als er nog wel een uitgang volgt. Dat klinkt ook wel redelijk, want we kunnen ons voorstellen

dat een vorm als [tisgorú] met de klemtoon op de u door snel spreken verkort wordt tot *tisgrú jullie zullen sluiten*.

In de persoonsvoegsels van de eerste en tweede persoon zijn met de nodige fantasie wel de persoonlijke voornaamwoorden te herkennen; de derde persoon wijkt weer af. De verbindingsklinker is altijd dezelfde (hier een *i*), behalve voor de eerste persoon enkelvoud: *-esgór ik zal sluiten*.

Door in bovenstaand plaatje andere stammen (lang en kort) en andere verbindingsklinkers in te vullen, kunnen we de toekomstige tijd van alle werkwoorden maken, regelmatige zowel als onregelmatige. We hoeven dus alleen de lange en de korte stam te kennen (...sgor en ...sgr...) en de verbindingsklinker(s). De verbindingsklinker van de ik-vorm hoeven we zelfs niet te kennen, want die kunnen we afleiden met de volgende drie regels:

- als de verbindingsklinker normaal een *i* is, heeft de eerste persoon een *e*.
- als er normaal geen verbindingsklinker is, heeft de eerste persoon een *a*.
- anders heeft de eerste persoon dezelfde verbindingsklinker als de rest.

We geven deze regels hier niet alleen om hun eigen nut, maar ook als voorbeeld van het soort regels dat ten grondslag ligt aan veel wat ons op het eerste gezicht onregelmatig voorkomt. Zoals al eerder gezegd is er in het Hebreeuws niet veel echt onregelmatig, maar klemtoonverschuivingen, het effect van keelklanken, stammen die op een klinker eindigen en het nog niet behandelde verschijnsel “verzachting” kunnen samen tot onverwacht ingewikkelde effecten leiden. Bovenstaande regels vloeien uiteraard voort uit het keelklank-achtige karakter van de aleph, en kunnen in feite zelf weer uit nog algemenere regels afgeleid worden.

Betreffende de vorm *tisgórna jullie (v) / zij (v) zullen sluiten*, zie paragraaf 10.11.1.

10.2 DE ONBEPAAALDE WIJS

Rest ons nog één vorm van het werkwoord: de onbepaalde wijs, ook wel genoemd de “infinitief” of het “hele werkwoord”:

lisgór – (te) sluiten

De overeenkomst met de vormen van de toekomstige tijd valt meteen op, en dat is dan ook de reden, de onbepaalde wijs hier te behandelen. Hij gedraagt zich onder invloed van keelklanken en dergelijke iets anders dan de toekomstige tijd en heeft soms een nog langere stam dan de lange stam van de toekomstige tijd.

10.3 DE HEBREEUWSE WOORDVORMING

Het is nuttig de begrippen “wortel” en “stam” uit elkaar te houden. Alle bovenstaande vormen komen van de wortel *s·g·r* welke het begrip “sluiten” aanduidt. Van deze wortel zijn allerlei woorden afgeleid (we noemen hier als losse voorbeelden *misgèret kader*, *schilderijenlijst* en *sográyim haakjes (in tekst)*); onder andere is er een werkwoord *sluiten* van afgeleid met de volgende negen stammen:

	zeer lang	lang	kort
verleden tijd	sagáár	sagar... (als in sagárti)	sagr... (als in sagrú)
tegenwoordige tijd	sogér	sogèr... (in sogèret)	sogr... (als in sogrím)
toekomstige tijd	...sgor (in lisgór)	...sgor (als in yisgór)	...sgr... (als in yisgrú)

De stippeltjes laten zien waar er voegsels en uitgangen aangeplakt kunnen worden; tussen de haakjes staan voorbeelden van het gebruik. De twee regels voor de verleden tijd en de tegenwoordige tijd komen overeen met de twee regels die we voor het werkwoord gaven:

sagár, sagrá, sagárti (et ...) – sluiten
sogér, sogèret, sogrím

We moeten hier nu een regel voor de toekomstige tijd aan toevoegen. We geven in deze regel de derde persoon enkelvoud (*hij*), de derde persoon meervoud (*zij*), de eerste persoon

enkelvoud (*ik*) en de onbepaalde wijs. Weliswaar is de laatste vaak en de een na laatste altijd uit de rest af te leiden, maar daar zijn zoals gezegd allerlei regels voor nodig, en het is voorlopig handiger de vormen direct bij de hand te hebben. We komen nu tot de volgende volledige beschrijving van het werkwoord *sagár* *hij sloot*:

sagár, sagrá, sagárti (et ...)	– hij sloot, zij sloot, ik sloot
sogér, sogèret, sogrím	– sluit (m), sluit (v), sluiten (m meerv)
yisgór, yisgrú, esgór, lisgór	– hij zal sluiten, zij zullen sluiten, ik zal sluiten, te sluiten

Wanneer men in zekere mate vertrouwd is geraakt met het Hebreeuwse werkwoord, kan men over het algemeen toe met de drie meest linkse vormen:

sagár, sogér, yisgór (et ...)	– sluiten
-------------------------------	-----------

en dit is de vorm waarin sommige Hebreeuwse woordenboeken het woord geven.

Heeft men de klankverschuivingsregels en de verschillende vervoegingen volledig onder de knie, dan volstaat de verleden-tijd-vorm:

sagár	– sluiten
-------	-----------

Het verdient aanbeveling om, zolang men niet geheel zeker is van zijn zaak, voor elk werkwoord tenminste de drie tijden en het voorzetsel te leren:

sagár, sogér, yisgór (et ...)	– sluiten
-------------------------------	-----------

Dit is bovendien een goede oefening in het leren herkennen van medeklinkerverwantschappen:

S a g a r , S o g é r , y i S g o r

Voorbeelden:

aní esgór et hadèlet	– ik zal de deur sluiten
ik zal-sluiten LV de-deur	
mi yisgór et hachánút?	– wie doet de winkel dicht?
wie zal-sluiten LV de-winkel?	
árye yisgór et hachánút	– Arjeh doet de winkel dicht
Arjeh zal-sluiten LV de-winkel	

10.4 HET GEBRUIK VAN DE TOEKOMENDE TIJD

10.4.1 Voor alles wat nog niet gebeurd is

In het Nederlands gebruiken we vaak de tegenwoordige tijd voor dingen die in de (nabije) toekomst gaan gebeuren (“ik koop even een krant”), of we gebruiken woorden als “gaan” (“we gaan TV kijken”) of “krijgen” (“we krijgen volgende week een nieuwe auto”). Dit vinden we nog sterker in zinnen die beginnen met “wanneer” (“wanneer komt hij terug?”). In geen van deze gevallen gebeurt de handeling nu. De Hebreeuwse tegenwoordige tijd kan alleen gebruikt worden voor dingen die echt nu gebeuren of toestanden die echt nu gelden: *atá rotsè tèt? wil je thee? (nu, op dit ogenblik?)*. Als het op dit moment nog niet gebeurt, moet er in het Hebreeuws de toekomstige tijd voor gebruikt worden. Dit heeft tot gevolg dat, terwijl de toekomstige tijd in het Nederlands weinig gebruikt wordt, de toekomstige tijd in het Hebreeuws ook in de spreektaal voortdurend gebruikt wordt.

10.4.2 Voor suggesties, verzoeken, en dergelijke

De toekomstige tijd wordt ook gebruikt voor verzoeken en suggesties:

tisgór et hadèlet, bəvaqashá	– doe de deur dicht, alsjeblieft /
sluit-jij (m) LV de-deur, alsjeblieft	wil je even de deur dicht
	doen
tisgrú et hadèlet	– doen jullie even de deur dicht
sluiten-jullie LV de-deur	

Het Nederlands gebruikt hiervoor diverse beleefdheidsfrazen; de hier gegeven Hebreeuwse vormen zijn beleefd informeel. Het verzoek of de suggestie kan ook aan onszelf gericht zijn en betekent dan “laten we ...”:

nisgór et hasfarím	– laten we de boeken sluiten
sluiten-wij LV de-boeken	

Ook dit is weer een normale spreektaalvorm.

In de letterlijke vertaling geven we dit gebruik van de toekomstige tijd aan met een geïnvverteerde vorm: *sluit-jij, sluiten-wij*; dit geeft de betekenis beter weer dan een vertaling met het woord *zullen*.

10.5 WERKWOORDEN EINDIGEND OP EEN KEELKLANK

Ons tweede voorbeeld *patách hij opende* laat het effect van een ch aan het eind van de stam zien:

patách, patchá, patáchti (et ...) – openen
 potéach, potáchat, potchím
 yiftách, yiftchú, eftách, liftóach

De volledige toekomstige tijd is:

-eftá <u>ch</u>	– ik zal openen
tiftá <u>ch</u>	– jij (m) zult openen
tift <u>ch</u> í	– jij (v) zult openen
yiftá <u>ch</u>	– hij zal openen
tiftá <u>ch</u>	– zij zal openen
niftá <u>ch</u>	– wij zullen openen
tift <u>ch</u> ú	– jullie (m) zullen openen
tift <u>ch</u> ú	– jullie (v) zullen openen
yift <u>ch</u> ú	– zij (m) zullen openen
yift <u>ch</u> ú	– zij (v) zullen openen

We zien dat de korte stam ...ftch... is, de lange ...ftach en de zeer lange ...ftoach. De o van ...sgor is dus verdrongen door een a, maar die in *lisgór te sluiten* niet: *liftóach* houdt de o en krijgt een zeer korte a om de afstand van de ó naar de ch te overbruggen. Ook is de p van *patách hij opende* veranderd in een f in *yiftách hij zal openen*. Dit heeft niets met de ch te maken, maar is een algemeen verschijnsel dat we al eerder hebben gezien in

'iparón, 'efronót – potlood, potloden

en dat in beide gevallen optreedt doordat de p aan het eind van een lettergreep terecht is gekomen. Hierover in hoofdstuk 11 (veel) meer.

10.6 WERKWOORDEN EINDIGEND OP EEN KLINKER

Ons derde voorbeeld betreft een werkwoord waarvan de stammen op een klinker eindigen (en de wortel op een y): *ra-á hij zag*. We hebben al eerder gezien dat dit soort werkwoorden zich enigszins anders gedraagt:

ra-á, ra-atá, ra-íti (et ...) – zien
 ro-è, ro-á, ro-ím
 yir-è, yir-ú, er-è, lir-ót

De volledige toekomstige tijd is:

-er-è	– ik zal zien
tir-è	– jij (m) zult zien
tir-í	– jij (v) zult zien
yir-è	– hij zal zien
tir-è	– zij zal zien
nir-è	– wij zullen zien
tir-ú	– jullie (m) zullen zien
tir-ú	– jullie (v) zullen zien
yir-ú	– zij (m) zullen zien
yir-ú	– zij (v) zullen zien

De lange stam is dus r-e, de korte stam is r-.

Zinnen:

tir-è!	- kijk! (m)
tir-í!	- kijk! (v)
tir-ú!	- kijk! (mv)
nir-è	- laten we eens kijken / we zullen zien
ma yesh lir-ót?	- wat is er te zien?
wat er-is te-zien?	

Bij vergelijking van de vormen van dit werkwoord dat op een klinker eindigt met de vormen van bij voorbeeld *sogér* zien we twee verschillen:

- de derde persoon vrouwelijk enkelvoud van de verleden tijd (*zij zag, zij sloot, enzovoort*) gaat uit op . . . ta (zoals we in paragraaf 7.5 al gezien hebben),
- de onbepaalde wijs eindigt op . . . ot.

Deze twee regels gelden voor *alle* werkwoorden waarvan de stam op een klinker eindigt.

Een belangrijk werkwoord is weer het werkwoord *lihyót zijn*:

hayá, haytá, hayíti	- zijn
--- (de tegenwoordige tijd bestaat niet)	
yihyè, yihyú, ehyè, lihyót	

Voorbeelden ????

10.7 DE VOLLEDIGE TIJDEN VAN DE WERKWOORDEN

We geven nu de volledige vorm van alle tot nu toe behandelde werkwoorden, waar nodig met commentaar.

'amád, 'amdá, 'amád ^e ti	- staan
'oméd, 'omèdet, 'omdíim	
ya 'amód, ya 'amdú, a 'amód, la 'amód	

De ' aan het begin veroorzaakt een verbindingsklinker a: ya 'amód.

'azár, 'azrá, 'azárti (l...)	- helpen
'ozér, 'ozèret, 'ozrím	
ya 'azór, ya 'azrú, a 'azór, la 'azór	

De ' aan het begin veroorzaakt een verbindingsklinker a: ya 'azór.

matsá-, mats-á, matsá-ti (et ...)	- vinden
motsé-, motsé-t, mots-ím	
yimtsá-, yimts ^e -ú, emtsá-, limtsó-	

Net als *sogér*, maar eindigt op een aleph.

aháv, ahavá, ahávti (et ...)	- houden van ...
ohév, ohèvet, ohavím	
yoháv, yohavú, oháv, le-ehóv	

Dit is onregelmatig (aleph aan het begin).

akhál, akhlá, akhálti (et ...)	- eten (werkwoord)
okhél, okhèlet, okhlím	
yokhál, yokhlú, okhál, le-ekhól	

Net als *ohév*, maar zonder keelklank in het midden (de kh is *geen* keelklank).

halákh, halkhá, halákh ^t i	- gaan, lopen
holékh, holèkhet, holkhím	
yelékh, yelkhú, élékh, lalèkhet	

Dit is onregelmatig (de h is echt weggesleten).

yasháv, yashvá, yashávti	- zitten
yoshév, yoshèvet, yoshvím	
yeshév, yeshvú, eshév, lashèvet	

Dit is onregelmatig (de y is echt weggesleten).

shakháv, shakhvá, shakhávti	- liggen
shokhév, shokhèvet, shokhvím	
yishkáv, yishk ^e vú, eshkáv, lishkáv	

De klinker van de toekomstige tijd is een a en geen o.

shamá', sham'á, shamá'ti (et ...) – horen
shoméa', shomá'at, shom'ím
yishmá', yishm'e'ú, eshmá', lishmóa'

Net als potéach opent.

'agá, 'agta, 'agíti (et ...) – doen, maken
'ogè, 'ogá, 'ogím
ya'asè, ya'agú, a'asè, la'agót

Net als 'oméd staat vanwege de ' aan het begin, en net als ro-è vanwege het eindigen op een klinker.

ra-á, ra-atá, ra-íti (et ...) – zien
ro-è, ro-á, ro-ím
yir-è, yir-ú, er-è, lir-ót

hayá, haytá, hayíti – zijn
--- (de tegenwoordige tijd bestaat niet)
yihyè, yihyú, ehyè, lihyót

ratsá, ratstá, ratsíti (et ...) – willen
rotsè, rotsá, rotsím
yirtsè, yirtsú, ertsè, lirtsót

Net als ro-è.

qaná, qantá, qaníti (et ...) – kopen
qonè, qoná, qoním
yiqnè, yiqnú, eqnè, liqnót

Net als ro-è.

dibér, dibrá, dibárti – spreken
m^ddabér, m^ddabèret, m^ddabrím
y^ddabér, y^ddabrú, adabér, l^ddabér

De tegenwoordige tijd met m... en geen verbindingsklinker in de toekomstige tijd.

tipél, tiplá, tipálti (b...) – zorgen voor, verzorgen
m^tapél, m^tapèlet, m^taplím
y^tapél, y^taplú, atapél, l^tapél

Net als dibér.

sichéq, sichaqá, sicháqti (b...) – spelen
m^ssachéq, m^ssachèqet, m^ssachaqím
y^ssachéq, y^ssachaqú, asachéq, l^ssachéq

Net als dibér, maar met een keelklank in het midden: sichaqá in plaats van [sichqá].

tilfén, tilféná, tilfánti – telefoneren
m^talfén, m^talfènet, m^talféním
y^talfén, y^talfénú, atalfén, l^talfén

Net als dibér.

qibél, qiblá, qibálti (et ...) – krijgen, ontvangen
m^qabél, m^qabèlet, m^qablím
y^qabél, y^qablú, aqabél, l^qabél

Net als dibér.

chipés, chipsá, chipásti (et ...) – zoeken
m^chapés, m^chapèset, m^cchapsím
y^chapés, y^cchapsú, achapés, l^cchapés

Net als dibér; de keelklank aan het begin heeft geen invloed.

chiká, chiktá, chikíti (l...) – wachten op ...
m^{ch}akè, m^{ch}aká, m^{ch}akím
y^{ch}akè, y^{ch}akú, achakè, l^{ch}akót

Net als dibér, maar eindigt op een klinker; vandaar chiktá en l^{ch}akót.

Drie werkwoorden hebben een opbouw die we nog niet gehad hebben:

nimtsá-, nimts^e-á, nimtsè-ti – ergens zijn, zich bevinden
 nimtsá-, nimtsé-t, nimtsa-ím
 yimatsé-, yimats-ú, ematsé-, l^ehimatsé-

Hoort bij motsé- *hij vindt*.

higía', higi'á, higi'u – aankomen, arriveren
 magia', magi'á, magi'ím
 yagía', yagi'u, agía', l^ehagía'

hitsta'ér, hitsta'ará, hitsta'árti (b...) – betreuren, spijt hebben
 mitsta'ér, mitsta'èret, mitsta'arím
 yitsta'ér, yitsta'arú, etsta'ér, l^ehitsta'ér

10.8 VOORBEELDEN

niftách et hadèlet – laten we de deur open doen
 openen-wij LV de-deur

mi y^etapél bachatúl? – wie zal er voor de kat zorgen?
 wie zal-zorgen voor-de-kat?

aní atapél bachatúl – ik zorg wel voor de kat
 ik zal-zorgen voor-de-kat

n^echakè l^ekha b^etachánát harakèvet
 wij-zullen-wachten aan-jou (m) in-station-van de-trein
 – wij wachten op je op het
 station (bij het maken van
 een afspraak)

anáchnu m^echakím l^ekha b^etachánát harakèvet!
 wij wachten aan-jou (m) in-station-van de-trein!
 – we staan op het station op je te
 wachten! (bij het opbellen na
 een gemiste afspraak)

cháya, ta'azrí li b^evaqashá – Chaja, wil je mij alsjeblieft
 Chaja help-jij (v) aan-mij aub even helpen?

tishmá' – hoor eens / luister (m)
 hoor-jij (m)

tishm^e'í – hoor eens / luister (v)
 hoor-jij (v)

tishmá', árye, éfoh hamapá shel tel avív?
 hoor-jij, Arjeh, waar de-kaart van Tel-Aviv?
 – zeg, Arjeh, waar is de kaart
 van Tel Aviv?

ma hem yirtsú? – wat zouden ze willen?
 wat zij (m) zullen-willen?

nelékh – laten we gaan
 gaan-wij

ma na'asè bazè? – wat zullen we eraan (ermee)
 wat zullen-wij-doen met-het? doen?

'al ma hem y^edabrú? – waar zullen ze over praten?
 over wat zij (m) zij-zullen-spreken?

hu- lo- yirtsè et zè – dat wil hij vast niet
 hij niet zal-willen LV dat

aní eqnè lakh chadásh – ik koop wel een nieuwe voor je
 ik zal-kopen voor-jou (v) nieuw (v)

In alle bovenstaande zinnetjes komt in het Hebreeuws een toekomstige tijd voor, maar slechts in een klein gedeelte van de gevallen hebben we in het Nederlands een vorm met “zullen”. Vaak wordt de toekomst aangeduid met “wel”, “vast”, of ook helemaal niet (“wij wachten”); onzekerheid wordt aangeduid met “zouden” of “vast”, verzoeken met “wil je even” of “zeg”, en voorstellen met “laten we”. In al deze gevallen gebruikt het Hebreeuws de toekomstige tijd.

10.9 VERBOD

Een verbod wordt net als een verzoek gevormd met de toekomstige tijd, maar in plaats van het verwachte *lo-* *niet*, wordt er een ander woord gebruikt: *al*, dat ongeveer betekent “moet niet”:

<i>al</i>	<i>ta'agè et zè</i>	– doe dat niet / niet doen! / dat
moet-niet	doe-jij LV dat	moet je niet doen
<i>al</i>	<i>tiqní et zè</i>	– dat moet je (v) niet kopen
moet-niet	koop-jij (v) LV dat	
<i>al</i>	<i>tʿdabrú 'al zè</i>	– daar moeten jullie niet over
moet-niet	spreken-jullie over dat	praten
<i>al</i>	<i>tiftʿchú et hadèlet</i>	– doe (mv) de deur niet open
moet-niet	openen-jullie LV de-deur	

In het Nederlands wordt een verbod of een negatief verzoek vaak uitgedrukt met “... moet niet ...” of met het hele werkwoord: “niet doen!”, “niets zeggen!”.

10.10 VERDER VOORBEELDEN

Eerst zes nieuwe werkwoorden, met commentaar.

<i>nikhnás, nikhnesá, nikhnásti</i>	– naar binnen gaan / komen
<i>nikhnás, nikhneset, nikhnasím</i>	
<i>yikanés, yikansú, ekanés, lʿhikanés</i>	

Net als *nimtsá-*; de wortel is *k·n·s*.

<i>yatsá-, yats-á, yatsá-ti</i>	– naar buiten gaan / komen
<i>yotsé-, yotsé-t, yots-ím</i>	
<i>yetsé-, yets-ú, etsé-, latsé-t</i>	

Net als *motsé-* en *yoshév* samen.

<i>chasháv, chashvá, chashávti</i> (et ...)	– denken
<i>choshév, choshèvet, choshvím</i>	
<i>yachashóv, yachashvú, achashóv, lachashóv</i>	

Net als *'ozér*, maar beginnend met een *ch* in plaats van een *ayin* *'*.

<i>yadá', yad'á, yadá'ti</i> (et ...)	– weten
<i>yodéa', yodá'at, yod'ím</i>	
<i>yedá', yed'ú, edá', lada'át</i>	

Net als *yoshév* en *shoméa'* samen.

<i>ba-, bá-a, bá-ti</i>	– komen
<i>ba-, ba-á, ba-ím</i>	
<i>yavó-, yavó-u, avó-, lavó-</i>	

ba- heeft een wortel van twee letters, *b-*, in plaats van drie; bovendien verandert de *b* in de toekomstige tijd in een *v*, net als de *p* van *potéach* in een *f* verandert: *yiftách*.

<i>hitchíl, hitchíla, hitchálti</i> (b...)	– beginnen (met)
<i>matchíl, matchilá, matchilím</i>	
<i>yatchíl, yatchílu, atchíl, lʿhatchíl</i>	

Net als *higía'*; de stam is *tchil*, met *i* als klinker en de wortel is *tchl*.

Woordjes:

matáy?	- wanneer?
sh ^e -elá, sh ^e -elót	- vraag, vragen
she...	- dat ... (verbindt twee zinnen)

Zinnen:

netsé- le-ekhól gaan-wij-uit te-eten	- laten we uit eten gaan / laten we ergens gaan eten
hash-elá hi- ma ya'asè de-vraag zij wat hij-zal-doen	- de vraag is wat hij zal doen
'od lo- yod'ím ma na'asè bazè nog niet weten wat wij-zullen-doen met-het	- we weten nog niet wat we eraan zullen doen
aní lo- choshév shehú- y ^e chakè lánu ik niet denk dat-hij zal-wachten aan-ons	- ik denk niet dat hij op ons zal wachten
matáy yavó- ha-otobús? wanneer zal-komen de-bus?	- wanneer komt de bus?
hiné hu- ba- ziehier hij komt	- daar komt hij juist aan
tikansú komen-jullie-binnen	- komen jullie binnen
matáy tatchílu? wanneer jullie-zullen-beginnen?	- wanneer gaan jullie beginnen?
kvar hitchálnu l ^e gachéq al wij-zijn-begonnen te-spelen	- we zijn al begonnen te spelen

Let op het verschil in klemtoon tussen:

hi- ba-á	- zij komt (net als: hem ba-ím - zij komen)
hi- bá-a	- zij kwam (net als: hem bá-u - zij kwamen)

Deze eigenaardigheid treedt op bij alle werkwoorden waarvan de wortel uit twee medeklinkers bestaat, in plaats van uit drie. N.B. De ervaring leert dat buitenlanders dit tot in lengte van dagen fout blijven doen.

Het voegwoord *she...* *dat* dient om twee zinnen met elkaar te verbinden die in het Nederlands met *dat* verbonden worden. Het wordt aan het eerste woord van de bijzin vast geschreven, en wordt uitgebreid behandeld in paragraaf 11.5.

10.11 VOOR DE LIEFHEBBER: VERDERE VORMEN VAN HET WERKWOORDEN

Er zijn nog enkele verouderde of ongebruikelijke vormen van het werkwoord. We zullen deze hier heel schetsmatig behandelen, om ze hun juiste plaats in het geheel te geven.

10.11.1 Bijzondere vormen voor *jullie (v)* en *zij (v)*

De bijzondere vormen van de tweede en derde persoon meervoud van de toekomstige tijd (*tisgórna zij (v) zullen sluiten* en dergelijke) worden in de spreektaal nauwelijks gebruikt, maar zijn in de schrijftaal normaal. Ze worden in deze tekst niet behandeld. Voor de spreektaal is hoogstens de vorm van *hayá hij was* van belang:

tihyéna	- zij (v) zullen zijn
---------	-----------------------

Een voorbeeldzin:

haba'ayót tihyéna gdolót	- de problemen zullen groot zijn
de-problemen zullen-zijn (v) groot (v, mv)	

10.11.2 De gebiedende wijs

Er is, naast de in paragraaf 10.4.2 behandelde verzoeksvorm, ook een echte gebiedende wijs; deze wordt vaak verkregen door van de toekomstige tijd tweede persoon, de voorvoegsels (dus het persoonsvoorvoegsel τ . . . en de klinker) af te knippen: sgor! *sluit!*, van tisgór *sluit-jij*. Voor de spreektaal zijn hoogstens de vormen van yoshév *zit* van belang:

shev	– ga zitten / gaat U zitten (m) (van teshév <i>jij (m) zult zitten</i>)
shvi	– idem (v) (van teshví <i>jij (v) zult zitten</i>)
shvu	– idem (mv) (van teshvú <i>jullie zullen zitten</i>)

10.11.3 De verhalende verleden tijd

Het bijbels Hebreeuws had een verhalende verleden tijd, vergelijkbaar met de Franse “passé défini” of “passé simple”. Deze werd gevormd uit de toekomstige tijd met het voorvoegsel wa . . . (niet te verwarren met het w . . . dat “en” betekent!)

waya'agè	– toen deed hij (verhalende vorm)
-------------------	-----------------------------------

Vergelijk:

w'ya'agè	– en hij zal doen
-------------------	-------------------

Door het voorvoegen van dit wa . . . verloren vormen die op een klinker eindigden, vaak hun eindklinker:

wayá'ag	– toen deed hij (verhalende vorm)
------------------	-----------------------------------

Deze verhalende verleden tijd komt in het moderne Hebreeuws niet meer voor, ook niet in de schrijftaal.

10.12 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

$\text{nikhnás, nikhn'ésá, nikhnásti}$	– naar binnen gaan / komen
$\text{nikhnás, nikhnèset, nikhnasím}$	
$\text{yikanés, yikansú, ekanés, l'ehikanés}$	
$\text{yatsá-, yats-á, yatsá-ti}$	– naar buiten gaan / komen
$\text{yotsé-, yotsé-t, yots-ím}$	
$\text{yetsé-, yets-ú, etsé-, latsé-t}$	
$\text{chasháv, chashvá, chashávti}$ (et . . .)	– denken
$\text{choshév, choshèvet, choshvím}$	
$\text{yachashóv, yachashvú, achashóv, lachashóv}$	
$\text{yadá', yad'á, yadá'ti}$ (et . . .)	– weten
$\text{yodéa', yodá'at, yod'ím}$	
$\text{yedá', yed'ú, edá', lada'át}$	
ba-, bá-a, bá-ti	– komen
ba-, ba-á, ba-ím	
$\text{yavó-, yavó-u, avó-, lavó-}$	
$\text{hitshíl, hitshíla, hitshálti}$ (b . . .)	– beginnen (met)
$\text{matchíl, matchilá, matchilím}$	
$\text{yatchíl, yatchílu, atchíl, l'hatshíl}$	
matáy?	– wanneer?
sh'e-elá	– vraag
she . . .	– dat ... (verbindt twee zinnen)

10.13 KLANKVERWANTSCHAPSOEFENING

hu- sagár	– hij sloot
hu- sogér	– hij sluit
hu- yisgór	– hij zal sluiten

hi- sagrá	- zij sloot
hi- sogèret	- zij sluit
hi- tìsgór	- zij zal sluiten
hem sagrú	- zij sloten
hem sogrím	- zij sluiten
hem yìsgrú	- zij zullen sluiten
sagárnu	- wij sloten
aná <u>ch</u> nu sogrím	- wij sluiten
nisgór	- wij zullen sluiten
sagárti	- ik sloot
aní sogér	- ik sluit
esgór	- ik zal sluiten
hu- ba-	- hij kwam
hu- ba-	- hij komt
hu- yavó-	- hij zal komen
hi- bá-a	- zij kwam
hi- ba-á	- zij komt
hi- tavó-	- zij zal komen
hem bá-u	- zij kwamen
hem ba-ím	- zij komen
hem yavó-u	- zij zullen komen
bá-nu	- wij kwamen
aná <u>ch</u> nu ba-ím	- wij komen
navó-	- wij zullen komen
bá-ti	- ik kwam
aní ba-	- ik kom
avó-	- ik zal komen

11

11.1 VERZACHTING VAN DE P, DE B EN DE K

In het voorgaande heeft zich zo nu en dan het verschijnsel voorgedaan dat een p in een f veranderde ('iparón *potlood* werd 'efronót *potloden*, patách *hij opende* werd yiftách *hij zal openen*), dat een b in een v veranderde (kalbá *hond* (v) werd kèlev *hond*, ba- *hij komt* werd γavó- *hij zal komen*) of dat een k in een kh veranderde (yishkáv *hij zal liggen* werd shakháv *hij lag*, yikanés *hij zal komen* werd nikhnás *hij ging binnen*). We zullen dit verschijnsel “verzachting” noemen; het treedt allen op bij de p, de b en de k:

- p wordt f
- b wordt v
- k wordt kh

Sterker nog, elke f is afkomstig van een p, elke v van een b en elke kh van een k. De wortel van nikhnás *hij komt binnen* is dus k·n·s en niet [kh·n·s], en zo voort.

11.2 REGELS VOOR DE VERZACHTING

Verzachting van de p, b en k treedt op:

- altijd aan het eind van een woord: geen enkel woord kan op een p, b of k eindigen:
  - chof (en niet [chop]) – strand
  - kèlev (en niet [kèleb]) – hond
  - holékh (en niet [holék]) – looptEen uitgesproken k-klank aan het eind van een woord is altijd een q:
  - raq – slechts / alleen / maar
- nooit aan het begin van een woord: geen enkel woord kan met een f, v of kh beginnen. Vormen we bij voorbeeld van de toekomstige tijd tavó- *jij zult komen* de echte gebiedende wijs door het voorvoegsel ta... te verwijderen, dan wordt de v prompt een b en krijgen we
  - bo-! – kom!welke vorm ook in de spreektaal niet ongebruikelijk is. Een uitgesproken g-klank aan het eind van een woord is altijd een ch:
  - chatúl – kat (m)
- vrijwel altijd aan het eind van een lettergreep:
  - yiftách en niet [yiptách] (*hij zal openen*)
- meestal niet aan het begin van een lettergreep:
  - yishkáv en niet [yishkháv] (*hij zal liggen*)maar toch
  - shakhvá en niet [shakhbá] (*zij lag*)

- meestal tussen twee medeklinkers:
  - sèfer   en niet   [sèper] (*boek*)
  - maar toch
  - dibér   en niet   [divér] (*hij sprak*)
- altijd bij de tweede medeklinker van een lettergreep die met twee medeklinkers begint:
  - b^evaqashá   en niet   [b^evaqashá] (*alsjeblieft*)
  - terwijl het woord wel afgeleid is van het woord baqashá *verzoek*. Zo ook
  - l^ekha   en niet [l^eka] (*aan jou (m)*)
- nooit na ha... *de/het*, mi... / me... *uit* en she... *dat* ...:
  - habáyit *het huis*
  - en zelfs
  - mikèm *uit jullie* tegenover lakhèm *aan jullie*

De teneur van deze regels kan eenvoudig samengevat worden: de beginmedeklinker van een lettergreep wordt niet verzacht, de verdere medeklinkers wel. Dit verklaart veel schijnbare onregelmatigheden, in het bijzonder in de vervoegingen van de werkwoorden.

11.3 MEER OVER VERZACHTING

De uitzonderingen op de bovenstaande regels zijn geen uitzonderingen voor dat ene woord, maar voor die vorm van het woord: alle woorden van die vorm hebben dezelfde uitzondering. Zo hebben alle werkwoorden van de vorm $\chi\iota\chi\acute{\epsilon}\chi$ (zoals dibér *hij sprak*, chipés *hij zocht*, chiká *hij wachtte*, qibél *hij kreeg*) een onverzachte middelste medeklinker, ook al staat deze tussen twee klinkers. Inderdaad: dibér met een b, chipés met een p, chiká met een k en qibél met een b.

Vooraf de regel over het verzachten van de tweede van twee medeklinkers aan het begin van een woord heeft soms onverwachte effecten:

bet hasèfer	– de school
l ^e vet hasèfer	– naar (de) school
b ^e vet hasèfer	– op school

Hieraan wordt in de spreektaal niet altijd de hand gehouden.

In de traditionele Hebreeuwse grammatica spreekt met niet van “verzachting” van de p naar de f enzovoort, maar van een “verharding” van de f naar de p, van de v naar de b en van de kh naar de k. Deze verharding wordt dagésh genoemd, wat “nadruk” betekent.

11.4 EEN UITGEWERKT VOORBEELD

Stel, we komen de vorm yikh^tótov tegen en stel we weten niet dat deze *hij zal schrijven* betekent, een werkwoord dat we nog niet gehad hebben. We zien (of horen) dan dat het net zo’n vorm is als yisgór *hij zal sluiten* is en we proberen de wortel te bepalen. We weten niet of de g-klank in yikh^tótov een kh of een ch is, want die worden hetzelfde uitgesproken. Maar het kan geen ch zijn, want dan zou de verbindingsklinker geen i zijn, maar een a, net als in yachashóv *hij zal denken*, omdat de ch een keelklank is en de kh niet. Verder staat de kh aan het eind van een lettergreep (yikh^t. . . tov), en is dus verzacht uit een k; evenzo is de b aan het eind van het hele woord verzacht uit een b. De wortel is dus k·t·b, die sommige van mijn lezers zullen herkennen in het woord ketubá *huwelijkscontract*. We komen nu naar analogie met yisgór *hij zal sluiten* en yishkáv *hij zal liggen*, tot de volgende beschrijving:

katáv, katvá, katávti (et . . .)	– schrijven
kotév, kotèvet, kotvím	
yikh ^t ótov, yikh ^t évú, ekh ^t ótov, likh ^t ótov	

We zien dus dat als we de principes eenmaal kennen, we met enig puzzelen uit één vorm van het werkwoord, alle andere kunnen afleiden. Hierin krijgt men handigheid, ook de

Nederlander.

Vergelijk ook nog het woord *mikhtáv* *brief*.

11.5 BIJZINNEN

Woordjes:

she...	– dat ... (verbindt twee zinnen)
ish, anashím	– man, mannen
ishá, nashím	– vrouw, vrouwen

Het meervoud *anashím* *mannen* is onregelmatig, maar wordt begrijpelijker als we weten dat het enkelvoud vroeger [insh] was in plaats van *ish*; de wortel is -·n·sh.

Zinnen:

hem kotvím harbé mikhtavím – zij schrijven veel brieven
zij (m) schrijven veel brieven

katávti lo sheqaníti li m^ek^honít chadashá
ik-heb-geschreven aan-hem dat-ik-heb-gekocht aan-mij auto nieuw
– ik heb hem geschreven dat ik
een nieuwe auto gekocht heb

kvar katvú matáy yavó-u?
al zij-hebben-geschreven wanneer zij-zullen-komen?
– hebben ze al geschreven
wanneer ze komen?

nikhtóv lahèm mikhtáv – laten we ze een brief schrijven
schrijven-wij aan-hen brief

aní choshév she-ekhtóv la mikhtáv yafè
ik denk dat-ik-zal-schrijven aan-haar brief mooi
– ik denk dat ik haar een mooie
brief zal schrijven

'od lo- qibálti et hamikhtáv shehú- katáv li
nog niet ik-heb-gekregen LV de-brief die-hij heeft-geschreven aan-mij
– ik hem de brief nog niet
gekregen die hij mij
geschreven heeft

kvar matsá-ta et hasèfer shechipásta?
al jij-hebt-gevonden (m) LV het-boek dat-jij-hebt-gezocht?
– heb je het boek al gevonden dat
je zocht?

hiné hasèfer sheqaníti – hier is het boek dat ik gekocht
ziehier het-boek dat-ik-heb-gekocht heb

zè hasèfer shedibárti 'aláyw (uitspraak: 'aláv)
dat het-boek dat-ik-heb-gesproken over-het
– dit is het boek waar ik het over
had

Het Nederlands heeft twee manieren om een hoofdzin en een bijzin te verbinden:

- met “dat”, dat de bijzin verbindt aan het werkwoord in de hoofdzin: “ik denk dat hij ...”, “ik geloof dat hij ...”, “ik wil dat hij ...”. Hiervoor gebruikt het Hebreeuws *she...* *dat*, dat, zoals we gezien hebben, aan het eerste woord van de bijzin vast geschreven wordt.
- met “die/dat”, waarmee de bijzin verbonden wordt met een zelfstandig naamwoord uit de hoofdzin: “het boek dat ik gekocht heb, ...”, “de brief die hij geschreven heeft, ...”. Deze verbinding heeft ook vormen als “waarover”: “het boek waarover ik vertelde ...”.

In het tweede geval dient het verbindingswoord “die / dat / waarvan / waarover / ...” niet alleen ter verbinding van de twee zinnen, maar ook ter vervanging van het onderwerp,

het lijdend voorwerp of het voorzetselvoorwerp in de bijzin:

de man: hij liep op straat
 de man die op straat liep
 (dus “hij” wordt “die”)

Het Hebreeuwse *she...* verbindt allen de twee zinnen en vervangt niet het onderwerp of een ander voorwerp uit de bijzin. Vaak valt het verschil niet op:

ha-ísh: halákh barchóv – de man: hij liep op straat
 de-man: hij-liep in-de-sstraat
 ha-ísh shehalákh barchóv – de man die op straat liep
 de-man die-liep in-de-sstraat

en dat komt doordat halákh al *hij liep* betekent, en daardoor het onderwerp in de bijzin niet genoemd wordt. Anders ligt het wanneer het onderwerp of voorwerp in de bijzin wel genoemd moet worden:

hasèfer: dibárti ‘aláyw – het boek: ik heb erover (= over
 het-boek: ik-heb-gesproken over-het het) gesproken
 hasèfer shedibárti ‘aláyw – het boek waarover ik
 het-boek dat-ik-heb-gesproken over-het gesproken heb

We kunnen *she...* dus ongeveer opvatten als dubbele punt; ook wordt als letterlijke vertaling wel “waarvoor geldt dat ...” gehanteerd. We krijgen dan als letterlijke vertaling:

hasèfer shedibárti ‘aláyw
 het-boek waarvoor-geldt-dat-ik-heb-gesproken over-het
 – het boek waarvoor geldt dat ik
 erover gesproken heb = het
 boek waarover ik gesproken
 heb

Dit kan ook gebeuren met een onderwerp of een lijdend voorwerp:

hamikhtáv: qibálti otó lifné harbé zman ...
 de-brief ik-heb-gekregen hem vóór veel tijd ...
 – de brief: ik heb hem lang
 geleden gekregen ...
 hamikhtáv sheqibálti otó lifné harbé zman ...
 de-brief die-ik-heb-gekregen hem vóór veel tijd ...
 – de brief die ik lang geleden
 gekregen heb ...

Hier zien we dus heel duidelijk dat *she...* niet de vertaling is van *die*, maar *she...* ... otó ...

Omdat *she...* *dat* niet naar een zelfstandig naamwoord verwijst, heeft het ook geen andere vormen voor het vrouwelijk of het meervoud:

ha-ishá shehalákhá barchóv – de vrouw die op straat liep
 de-vrouw die-liep in-de-sstraat
 ha-anashím shehalákhú barchóv – de mannen die op straat liepen
 de-mannen die-liepen in-de-sstraat

Net als in het Nederlands verandert de werkwoordsvorm wel met het onderwerp mee: *halákhá zij liep*, *halákhú zij liepen*.

11.6 SAMENVATTING VAN DE WERKWOORDSVORMEN, DE BINJANIM

We hebben gezien dat het werkwoord in nogal veel verschillende gedaanten kan optreden; een gedeelte van de verscheidenheid kan begrepen worden door het effect van keelklanken en verzachting, maar er blijven een aantal basis-soorten over. Van elk van de in de spreektaal voorkomende soorten hebben we nu minstens één voorbeeld gehad. Deze basis-soorten worden in het Hebreeuws *binyanim* genoemd (enkelvoud *binyán gebouw*). We zetten ze hieronder op een rijtje. Ze worden, zoals in Hebreeuwse grammatica's gebruikelijk is, onderscheiden naar de vorm van de verleden tijd derde persoon mannelijk enkelvoud; dat is ook de vorm waarin ze in een woordenboek gegeven worden.

- Werkwoorden met een wortel van twee letters (de verleden tijd is dan altijd $\chi a \chi$):
  - ba-, bá-a, bá-ti – komen
  - ba-, ba-á, ba-ím
  - yavó-, yavó-u, avó-, lavó-
- Werkwoorden met een verleden tijd $\chi a \chi á \chi$:
  - sagár, sagrá, sagárti (et ...) – sluiten
  - sogér, sogèret, sogrím
  - yisgór, yisgèrú, esgór, lisgór
- Werkwoorden met een verleden tijd $\chi i \chi é \chi$ of $\chi i \chi \chi é \chi$:
  - dibér, dibrá, dibárti – spreken
  - m^edabér, m^edabèret, m^edabrím
  - y^edabér, y^edabrú, adabér, l^edabér
 en
  - ṭilfén, ṭilf^ená, ṭilfánti – telefoneren
  - m^eṭalfén, m^eṭalfènet, m^eṭalf^ením
  - y^eṭalfén, y^eṭalf^enú, aṭalfén, l^eṭalfén
- Werkwoorden met een verleden tijd $hi \chi \chi i \chi$:
  - hit^{ch}íl, hit^{ch}íla, hit^{ch}álti (b...) – beginnen (met)
  - mat^{ch}íl, mat^{ch}ilá, mat^{ch}ilím
  - yat^{ch}íl, yat^{ch}ílu, at^{ch}íl, l^ehat^{ch}íl
- Werkwoorden met een verleden tijd $ni \chi \chi á \chi$:
  - nikhnás, nikhn^esá, nikhnásti – naar binnen gaan / komen
  - nikhnás, nikhnèset, nikhnasím
  - yikanés, yikansú, ekanés, l^ehikanés
- Werkwoorden met een verleden tijd $hit \chi a \chi é \chi$:
  - hits^{ta}’ér, hits^{ta}’ará, hits^{ta}’árti (b...) – betreuren
  - mits^{ta}’ér, mits^{ta}’èret, mits^{ta}’arím
  - yits^{ta}’ér, yits^{ta}’arú, ets^{ta}’ér, l^ehits^{ta}’ér

De eerste twee soorten worden in de traditionele grammatica samengenomen onder de naam *qal*, de andere vier hebben namen die uit de vorm voor de verleden tijd ontstaan door als wortel $p \cdot ' \cdot l$ te nemen, een verder als werkwoord weinig gebruikte wortel, die “doen / handelen” betekent. De namen zijn dus *pi’él*, *hif’íl*, *nif’ál* en *hitpa’él* (let op de *f* aan het eind van een lettergreep, in plaats van een *p*).

Er zijn ook nog twee lijdende vormen, één van de *pi’él*, geheten *pu’ál*, en één van de *hif’íl*, geheten *hof’ál*. Deze worden in de spreektaal normaal niet gebruikt (maar wel in de krant!). ????

11.7 MEER KLANKVERANDERINGSREGELS VOOR DE LIEFHEBBERS

We zullen nu een kijkje nemen in de keuken van het Hebreeuwse woord. Begrippen als “wortel” en “stam” hebben we al behandeld in hoofdstuk 8 en verzachting ook, aan het begin van dit hoofdstuk. Voor een goed begrip van de Hebreeuwse verbuigingen en vervoegingen moeten we nog één verschijnsel behandelen: medeklinker-groepen aan het begin van lettergrepen. In het onderstaande worden plaatsen waar medeklinkers ingevuld moeten worden, weer aangegeven met kruisjes.

11.7.1 Begingroepen van één medeklinker

Een lettergreep mag met één medeklinker beginnen, ongeacht welke die medeklinker is.

11.7.2 Begingroepen van twee medeklinkers

Een lettergreep mag met twee medeklinkers beginnen, tenzij de eerste een $-$ (aleph), $'$ (ayin) of $\underline{ch}$ (chet) is. Is dat laatste het geval, dan wordt er vrijwel altijd een a tussengevoegd, dus:

$-\chi \dots$ (aleph)	gaat over in	$-a\chi \dots$ (hier geschreven: $a\chi \dots$)
$'\chi \dots$ (ayin)	gaat over in	$'a\chi \dots$
$\underline{ch}\chi \dots$ (chet)	gaat over in	$\underline{cha}\chi \dots$

Voorbeeld: naar analogie van

gadól (m), gdolá (v) *groot*

krijgen we in principe ook (geheel regelmatig)

chatúl (m), [chtulá] (v) *kat*

maar de laatste vorm begin met twee medeklinkers, waarvan de eerste een ch is, dus wordt er een *a* tussengevoegd:

chatúl (m), chatulá (v) *kat*

Evenzo wordt het vrouwelijk van chadásh *nieuw* in principe [chdashá] maar in werkelijkheid chadashá, zoals we al in hoofdstuk 2 gezien hebben. We zien hier dus het leuke verschijnsel dat twee onregelmatigheden (wegvallen van de eerste *a* in het vrouwelijk enkelvoud, en het tussenvoegen van een *a* achter een ch) samen een zeer regelmatig uitzijnde verbuiging geven: chatúl, chatulá.

11.7.3 Begingroepen van drie medeklinkers

Een lettergreep mag niet met drie medeklinkers beginnen; dreigt dat toch te gebeuren, dan moet er achter de eerste medeklinker een verbindingsklinker komen. Als de eerste medeklinker een keelklank is gebeurt er meestal het volgende:

-χχ... (aleph)	gaat over in	-eχχ...
'χχ... (ayin)	gaat over in	'aχχ...
chχχ... (chet)	gaat over in	chaχχ...

Als de tweede medeklinker een keelklank is gebeurt er meestal het volgende:

χ-χ... (aleph)	gaat over in	χe-eχ...
χ'χ... (ayin)	gaat over in	χa'aχ...
χchχ... (chet)	gaat over in	χachach...

In de andere gevallen komt er een *i* na de eerste medeklinker:

χχχ... (aleph)	gaat over in	χiχχ...
----------------	--------------	---------

De regels betreffende drie medeklinkers zijn vooral van belang om de toekomstige tijd van vele werkwoorden te begrijpen. We kunnen ons bij voorbeeld voorstellen dat de korte stam van de toekomstige tijd van de *qal* werkwoorden (die welke een verleden tijd van de vorm χaχáχ hebben), ...χχχ... is (dus de drie medeklinkers, zonder enige klinker) en de lange stam χχoχ; de korte stam wordt gebruikt als er een uitgang volgt die met een klinker begint, de lange als er geen uitgang volgt. Het persoonsvoevoegsel gaat hieraan vooraf. Voor de vormen voor *ik*, *hij* en *zij (mv)* krijgen we dan de volgende gietvormen:

-...o.	- ik zal ...
y...o.	- hij zal ...
y...u	- zij zullen ...

Met de wortel *s·g·r* *sluiten* geeft dit:

-sgor	<i>ik zal sluiten</i>	wordt:	-esgór
ysgor	<i>hij zal sluiten</i>	wordt:	yisgór
ysgru	<i>zij zullen sluiten</i>	wordt:	yisgrú

maar met de wortel ch·sh·b *denken* geeft dit:

-chshob	<i>ik zal denken</i>	wordt:	-achashóv
ychshob	<i>hij zal denken</i>	wordt:	yachashóv
ychshbu	<i>zij zullen denken</i>	wordt:	yachashvú

Ook kunnen we zo vormen als *lisgór te sluiten* en *le-ekhól te eten* begrijpen: uit [lsgor] ontstaat *lisgór*, terwijl uit [l-khol] *le-ekhól* ontstaat.

Net als de regel voor het verzachten van de tweede medeklinker in een groepje van twee medeklinkers aan het begin van een woord, heeft ook de regel aangaande drie medeklinkers soms onverwachte effecten:

m ^e khonít	- een auto
hamkhonít	- de auto
bamkhonít	- in de auto

maar [bmkhonít] *in een auto* begint met drie medeklinkers, en gaat over in:

bimkhonít	- in een auto
-----------	---------------

In de schrijftaal is deze verandering verplicht, maar in de spreektaal houdt men zich hier

niet altijd aan en zegt dan gewoon *bemk^honít*, maar vaak wel met een zeer korte *e* of *i* achter de *b*.

11.8 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

<i>katáv</i> , <i>katvá</i> , <i>katávti</i> (et ...)	– schrijven
<i>kotév</i> , <i>kotèvet</i> , <i>kotvím</i>	
<i>yik^htóv</i> , <i>yik^ht^evú</i> , <i>ek^htóv</i> , <i>lik^htóv</i>	
<i>she...</i>	– dat ... (verbindt twee zinnen)
<i>ish</i> , <i>anashím</i>	– man, mannen
<i>ishá</i> , <i>nashím</i>	– vrouw, vrouwen

11.9 KLANKVERWANTSCHAPSOEFENING

<i>katáv</i>	– hij schreef
<i>yik^htóv</i>	– hij zal schrijven
<i>katvú</i>	– zij schreven
<i>yik^ht^evú</i>	– zij zullen schrijven
<i>katvá</i>	– zij schreef
<i>tik^htóv</i>	– zij zal schrijven
<i>katávnu</i>	– wij schreven
<i>nik^htóv</i>	– wij zullen schrijven
<i>kotvím</i>	– men schrijft
<i>lik^htóv</i>	– te schrijven
<i>patá^{ch}</i>	– hij opende
<i>yiftá^{ch}</i>	– hij zal openen
<i>pat^{ch}ú</i>	– zij openden
<i>yift^e^{ch}ú</i>	– zij zullen openen
<i>pat^{ch}á</i>	– zij opende
<i>tiftá^{ch}</i>	– zij zal openen
<i>patá^{ch}nu</i>	– wij openden
<i>niftá^{ch}</i>	– wij zullen openen
<i>pot^{ch}ím</i>	– men opent
<i>liftó^a^{ch}</i>	– te openen
<i>ba-</i>	– hij kwam
<i>yavó-</i>	– hij zal komen
<i>ba-ú</i>	– zij kwamen
<i>yavó-u</i>	– zij zullen komen
<i>bá-a</i>	– zij kwam
<i>tavó-</i>	– zij zal komen
<i>ba-nú</i>	– wij kwamen
<i>navó-</i>	– wij zullen komen
<i>bo-ím</i>	– men komt
<i>lavó-</i>	– te komen

12

12.1 TELWOORDEN

Na onze avonturen met het werkwoord komen we nu in een wat rustiger vaarwater: de telwoorden. Ook deze hebben een verrassing in petto: de mannelijke vormen zien er vrouwelijk uit (eindigen op . . . a) en de vrouwelijke vormen zien er mannelijk uit. Verder zijn de woorden voor 2, 12, 20, 200 en 2000 gebaseerd op het in het Hebreeuws voorkomend tweevoud (ook genaamd “dualis”, zie paragraaf 6.7) en gedragen zich afwijkend.

12.2 VAN 1 TOT 10

Het zal ons niet verbazen dat de telwoorden van 1 tot en met 10 elk een mannelijke en een vrouwelijke vorm hebben:

	mannelijk	vrouwelijk
1	<u>e</u> chád	a <u>ch</u> át
2	shnáyim / sh <u>ne</u>	shtáyim / sht <u>e</u>
3	shloshá	shalósh
4	arba'á	arbá'
5	<u>ch</u> amishá	<u>ch</u> amésh
6	shishá	shesh
7	shiv'á	shèva'
8	shmoná	shmonè
9	tish'á	tèsha'
10	'a <u>g</u> ará	'è <u>g</u> er

We zien inderdaad dat voor 3 tot en met 10 de mannelijke telwoorden er vrouwelijk uitzien, en omgekeerd. Omtrent de oorzaak van dit verschijnsel tast men in het duister.

Voor gewoon tellen wordt de vrouwelijke reeks gebruikt, dus

achát, shtáyim, shalósh, . . .

Het woord voor 1, echád / achát is een bijvoeglijk naamwoord en komt (dus) na het zelfstandig naamwoord:

yesh lánu raq chatúl echád – we hebben maar één kat
er-is aan-ons slechts kat één (m)

yesh lánu raq telewízya achát
er-is aan-ons slechts televisie één (v)
– we hebben maar één TV

De rest van de telwoorden komen vóór het zelfstandig naamwoord; het woord voor 2 heeft twee vormen: shnáyim/shtáyim voor wanneer het woord los gebruikt wordt en shne/shte voor wanneer er een zelfstandig naamwoord volgt:

matsá-ti shne 'etím – ik heb twee pennen gevonden
ik-heb-gevonden twee (m) pennen

yesh 'od sht_e ba'ayót – er zijn nog twee problemen
er-is nog twee (v) problemen

Verder voorbeelden:

ganíti li chamishá 'efronót – ik heb vijf potloden gekocht
ik-heb-gekocht aan-mij vijf (m) potloden (m)

chipásti b'shesh chanuyót – ik heb in zes winkels gezocht
ik-heb-gezocht in-zes (v) winkels

Het is al vele mensen opgevallen dat shesh en shèva' erg veel op zes en zeven lijken, maar taalkundigen hebben niet met enige zekerheid een verwantschap kunnen aantonen.

12.3 DE BEGRIPPEN ALLES, IEDEREEN EN NIEMAND

Woordjes:

echád echád – stuk voor stuk
kol – elk / ieder / alle / heel
kol echád – iedereen (letterlijk!)
af echád lo- – niemand
mishehú- – iemand (lett: wie dat hij is)
mashehú- – iets (lett: wat dat het is)

Zinnen:

kol echád yodéa' et zè – iedereen weet dat
ieder één (m) weet LV dat
af echád lo- ra-á et zè – niemand heeft het gezien
zelfs één (m) niet heeft-gezien LV dat

hiné ba- mishehú- – daar komt iemand (m) aan
ziehier komt (m) iemand (m)

hiné ba-á mishehí- – daar komt iemand (v) aan
ziehier komt (v) iemand (v)

Het woordje af is een verder ongebruikelijke term voor *zelfs* (het normale woord is afílu). De uitdrukking af echád lo- ra-á et zè betekent dus letterlijk “zelfs één heeft het niet gezien”, d.w.z. “niemand heeft het gezien”. In tegenstelling tot wat met vanwege de letterlijke vertaling zou verwachten, valt de zinsklemtoon niet op echád maar op af. Verder behoort deze manier om het begrip “niemand” uit te drukken uitsluitend in de spreektaal thuis; in de schrijftaal gebruikt men de uitdrukking ish lo-, *geen man/geen mens* (wat juist in het Nederlands weer meer spreektaal is). Een voorbeeldzin:

ish lo- ra-á et zè – niemand heeft het gezien
een man niet heeft-gezien LV dat

Van kol echád *iedereen*, af echád lo- *niemand* en mishehú- *iemand* bestaan ook vrouwelijke vormen: kol achát, af achát lo- en mishehí-.

Het woord kol kan *ieder*, *heel* of *alle* betekenen, maar het gebruik verschilt:

kol báyit – elk huis / ieder huis
kol habáyit – het hele huis
kol habatím – alle huizen

Een voorbeeldzin:

hu- 'osè et zè kol hazmán – hij doet dat de hele tijd
hij doet LV dat heel de-tijd (letterlijk!)

12.4 VAN 11 TOT 20

	mannelijk	vrouwelijk
11	<u>ach</u> ád 'agár	<u>ach</u> át 'egré
12	shn <u>em</u> 'agár	sht <u>em</u> 'egré
13	shloshá 'agár	shlosh 'egré
14	arba'á 'agár	arbá' 'egré
15	<u>ch</u> amishá 'agár	<u>ch</u> amésh 'egré
16	shishá 'agár	shesh 'egré

17	shiv'á	'agár	shva'	'egré
18	shmoná	'agár	shmonè	'egré
19	tish'á	'agár	tsha'	'egré
20	'egrím		'egrím	

We zien dat de mannelijke telwoorden gevormd worden door achtervoegen van 'agár, de vrouwelijke door 'egré. Bij de vrouwelijke vorm wordt het oorspronkelijke telwoord enigszins verkort; dit is eigenlijk een leunvorm, shalósh wordt shlosh, enzovoort. Dit gebeurt bij het mannelijk niet. De woorden voor 11 en 12 zijn enigszins onregelmatig.

12.5 VAN 30 TOT 100

	mannelijk/vrouwelijk
30	shloshím
40	arba'ím
50	chamishím
60	shishím
70	shiv'ím
80	shmoním
90	tish'ím
100	mè-a

Voor de tientallen wordt geen onderscheid gemaakt tussen mannelijk en vrouwelijk. Boven de 20 worden eerst de tientallen genoemd en dan de eenheden, verbonden door w... of u... en:

'egrím w ^e -echád	- 21 (m)
twintig en-één (m)	
'egrím w ^e -achát	- 21 (v)
twintig en-één (v)	
shloshím ushmoná	- 38 (m)
dertig en-acht (m)	
shloshím ushmonè	- 38 (v)
dertig en-acht (v)	

12.6 HET BEGRIP KOSTEN

Woordjes:

káma	- hoeveel / een stuk of wat
qashè	- moeilijk
'olè, 'olá, 'olím	- kosten
... midáy	- te ... (in: te groot, te duur, enzovoort)
sha'á, sha'ót	- uur, uren
sha'atáyim	- twee uur
yom, yamím (!)	- dag, dagen
yomáyim	- twee dagen
shavúa', shavu'ót	- week, weken
shvu'áyim	- twee weken
chódesh, chodashím	- maand, maanden (vergelijk: chadásh <i>nieuw</i>)
chodsháyim	- twee maanden
shaná, shaním (!)	- jaar, jaren
shnatáyim	- twee jaren
daqá, daqót	- minuut, minuten
shne daqót	- twee minuten (heeft geen tweevoud!)

Zinnen:

káma zè 'olè?	- hoeveel kost dat?
hoeveel dat kost?	
mè-a shqalím	- 100 sjekel
honderd sjekels	

zè yaqár midáy dat duur te	– dat is te duur
yesh l'kha mashehú- yotér zol? er-is aan-jou (m) iets meer goedkoop?	– hebt u iets goedkopers?
yihyè qashè het-zal-zijn moeilijk	– dat zal moeilijk worden
káma zman atá kvar m'chakè? hoeveel tijd jij (m) al wacht?	– hoe lang wacht u al?
'esrím daqót twintig minuten	– twintig minuten

Het werkwoord 'olè *het kost* heeft nog meer betekenissen: *omhoog gaan* en *immigreren*:

'olè	– een immigrant
'olè chadásh	– een nieuwe immigrant

De volledige vervoeging is:

'alá, 'altá, 'alíti (b... / l...)	– 1. omhoog gaan (b... <i>op</i>)
	– 2. kosten (b... of et ...)
	– 3. immigreren (l... <i>naar</i>)

'olè, 'olá, 'olím
ya'alè, ya'alú, a'alè, la'alót

dus net als 'amád “hij stond”, vanwege de ' aan het begin, en net als ra-á “hij zag”, vanwege de klinker aan het eind.

Voorbeelden:

zè ya'alè hamón kèséf dat zal-kosten een-heleboel geld	– dat zal een boel geld kosten
na'alè ba-otobús gaan-wij-omhoog in-de-bus	– laten we in de bus stappen

12.7 VAN 200 TOT 1000

Voor 200 wordt het tweevoud van me-á *honderd* gebruikt: ma-atáyim. De telwoorden tussen 300 en 1000 worden gevormd met de vrouwelijke leunvorm (die we al kennen van de tientallen) en het woord me-ót *honderden* (meervoud van mè-a *honderd*, dat vrouwelijk is):

200	ma-atáyim
300	shlosh me-ót
400	arbá' me-ót
500	chamésh me-ót
600	shesh me-ót
700	shva' me-ót
800	shmonè me-ót
900	tsha' me-ót
1000	èlef

12.8 VAN 2000 TOT 10000

Voor 2000 wordt het tweevoud van èlef *duizend* gebruikt: alpáyim. De telwoorden tussen 2000 en 10000 worden gevormd met de mannelijke leunvorm (die we nog niet gezien hebben) en het woord alafím *duizenden* (meervoud van èlef *duizend*, dat mannelijk is):

2000	alpáyim
3000	shlóshet alafím
4000	arbá'at alafím
5000	chamèshet alafím
6000	shèshet alafím
7000	shiv'át alafím
8000	shmonát alafím
9000	tish'át alafím

10000 'agèret alafím

De letterlijke betekenis van een constructie als shlóshet alafím is dus:

shlóshet alafím – drieduizend
drietal-van duizenden

12.9 VERDERE VERBUIGINGEN VAN DE TELWOORDEN

De leunvormen van de telwoorden worden niet alleen voor 'eṣré tiental, me-ót honderden en alafím duizenden gebruikt, maar ook wanneer het zelfstandig naamwoord na... voor zich heeft (en dus bepaald is):

shloshá yamím – drie dagen
drie (m) dagen
shlóshet hayamím ha-èle – deze drie dagen
drietal-van de-dagen de-deze

De vormen shne/shtē twee / beide zijn al leunvormen:

shne yeladím – twee kinderen
twee kinderen
shne hayladím shelánu – onze twee kinderen
twee de-kinderen van-ons

Ook zullen velen van ons kennis hebben gemaakt met

shilgiyá wshiv'át hagamadím
Sneeuwwitje en-het-zevental-van de-dwergen
– Sneeuwwitje en de zeven
dwergen

Hierin komt shilgiyá van shèleg sneeuw (wortel shlg) en gamadím van gamád dwerg.

Verder kunnen de leunvormen persoonsuitgangen krijgen (uiteraard alleen meervoud):

shnénu – wij tweeën / wij beiden (m)
shténu – wij tweeën / wij beiden (v)
shloshénu – wij drieën (m)
ons drietal (m)
shloshténu – wij drieën (v)
ons drietal (v)

Een voorbeeldzin:

ra-ínu et shnekhèn b'tel avív
wij-hebben-gezien LV jullie(v)-tweetal in-Tel-Aviv
– we hebben jullie beiden (v) in
Tel Aviv gezien

12.10 RANGTELWOORDEN

Rangtelwoorden bestaan er in het Hebreeuws alleen voor de getallen van 1 tot en met 10; het zijn gewone bijvoeglijke naamwoorden, met een mannelijke vorm en een vrouwelijke vorm.

rishón, rishoná – eerste
shení, shniyá – tweede
shlishí, shlishít – derde
revi'í, reví'ít – vierde
chamishí, chamishít – vijfde
shishí, shishít – zesde
shvi'í, shvi'ít – zevende
shminí, shminít – achtste
tshi'í, tshi'ít – negende
'asirí, 'asirít – tiende

We zien dat deze vanaf 3 allemaal uit de gietvorm װװװװ, װװװװװ komen en dat [‘giri] van ‘èser *tien* netjes ‘asirí *tiende* wordt. De begin-aleph van arbá’ *vier* (die eigenlijk niet bij het woord hoorde) is in r’vi’í *vierde* weggevallen.

Voorbeeld:

et hasèfer harishón whashení sheló mamásh ahávti
 LV het-boek het-eerste en-het-tweede van-hem echt ik-heb-gehouden-van
 – zijn eerste en tweede boek
 vond ik prachtig

avál hasèfer hashlishí sheló lo- matsá- chen b’énáy
 maar het-boek het-derde maar zijn derde boek niet vond genade in-mijn-ogen
 – maar zijn derde boek vond ik
 niet leuk

De rangtelwoorden boven de 10 zijn gelijk aan de gewone telwoorden, die dan als bijvoeglijk naamwoord gebruikt worden:

habáyit ha-achád ‘asár – het elfde huis
 het-huis het-elf

De rangtelwoorden geven ons ook meteen de namen van de dagen van de week (zie Genesis 1 en 2):

yom rishón – Zondag
 yom shení – Maandag
 yom shlishí – Dinsdag
 yom r’vi’í – Woensdag
 yom chamishí – Donderdag
 yom shishí – Vrijdag
 shabát – Zaterdag, Sjabbat

12.11 JAARTALLEN

èlef tsha’ me-ót shmoním ushmonè
 duizend negen-honderd tachtig en-acht
 – 1988

èlef tsha’ me-ót tish’ím ushtayím
 duizend negen-honderd negentig en-twee
 – 1992

shnat alpáyim – het jaar 2000
 jaar-van twee-duizend

Het woord shnat is de leunvorm van shaná *jaar*.

12.12 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

echád / achát – 1
 shnáyim / shne / shtáyim / shte – 2
 shloshá / shalósh – 3
 arba’á / arbá’ – 4
 chamishá / chamésh – 5
 shishá / shesh – 6
 shiv’á / shèva’ – 7
 shmoná / shmonè – 8
 tish’á / tèsha’ – 9
 ‘asará / ‘èser – 10

achád 'agár/achát 'esré	- 11
shnem 'agár/shtem 'esré	- 12
shloshá 'agár/shlosh 'esré	- 13
arba'á 'agár/arbá' 'esré	- 14
chamishá 'agár/chamésh 'esré	- 15
shishá 'agár/shesh 'esré	- 16
shiv'á 'agár/shva' 'esré	- 17
shmoná 'agár/shmonè 'esré	- 18
tish'á 'agár/tsha' 'esré	- 19
'esrím/'esrím	- 20
shloshím	- 30
arba'ím	- 40
chamishím	- 50
shishím	- 60
shiv'ím	- 70
shmoním	- 80
tish'ím	- 90
mè-a	- 100
ma-atáyim	- 200
shlosh me-ót	- 300
arbá' me-ót	- 400
chamésh me-ót	- 500
shesh me-ót	- 600
shva' me-ót	- 700
shmonè me-ót	- 800
tsha' me-ót	- 900
èlef	- 1000
alpáyim	- 2000
shlóshet alafím	- 3000
arbá'at alafím	- 4000
chamèshet alafím	- 5000
shèshet alafím	- 6000
shiv'át alafím	- 7000
shmonát alafím	- 8000
tish'át alafím	- 9000
'asèret alafím	- 10000
echád echád	- stuk voor stuk
kol	- elk / ieder / alle / heel
kol echád	- iedereen
af echád lo-	- niemand
mishehú-	- iemand
mashehú-	- iets

káma	- hoeveel / een paar / een stuk of wat
qashè	- moeilijk
'olè, 'olá, 'olím	- kosten
... midáy	- te ... (in: te groot, te duur, enzovoort)
sha'á, sha'ót	- uur, uren
sha'atáyim	- twee uur
yom, yamím	- dag, dagen
yomáyim	- twee dagen
shavúa', shavu'ót	- week, weken
shvu'áyim	- twee weken
chódesh, chodashím	- maand, maanden
chodsháyim	- twee maanden
shaná, shaním	- jaar, jaren
shnatáyim	- twee jaren
daqá, daqót	- minuut, minuten
shne daqót	- twee minuten
'alá, 'altá, 'alíti (b... / l...)]	- 1. omhoog gaan (met b...)
	- 2. kosten (met b... of et ...)
	- 3. immigreren (met l...)
'olè, 'olá, 'olím	
ya'alè, ya'alú, a'alè, la'alót	
rishón, rishoná	- eerste
shení, shniyá	- tweede
shlishí, shlishít	- derde
r'vi'í, r'vi'ít	- vierde
chamishí, chamishít	- vijfde
shishí, shishít	- zesde
shvi'í, shvi'ít	- zevende
shminí, shminít	- achtste
tshi'í, tshi'ít	- negende
'asirí, 'asirít	- tiende
shabát	- Zaterdag, Sjabbat

12.13 KLANKVERWANTSCHAPSOEFENING

shalósh	- 3 (v)
shloshá	- 3 (m)
shloshènu	- wij drieën (m)
shlishí	- derde
shloshím	- 30
shlosh me-ót	- 300
shlóshet alafím	- 3000
arbá'	- 4 (v)
arba'á	- 4 (m)
r'vi'í	- vierde
arba'ím	- 40
arbá' me-ót	- 400
arbá'at alafím	- 4000
shmonè	- 8 (v)
shmoná	- 8 (m)
shminí	- achtste
shmoním	- 80
shmonè me-ót	- 800
shmonát alafím	- 8000

13

13.1 HET HEBREEUWSE SCHRIFT

Hoewel we in onze tekst het Hebreeuws voor de betere toegankelijkheid steeds in latijnse letters hebben geschreven, wordt het Hebreeuws zelf, zoals bekend, met een eigen schrift geschreven en gedrukt, en wel van rechts naar links. Dit schrift bestaat uit 22 tekens, die alleen de medeklinkers aangeven; verder wordt de *f* niet onderscheiden van de *p*, de *v* niet van de *b*, de *kh* niet van de *k* en ook de *s* niet van de *sh*. Van elke letter is er een gedrukte vorm en een geschreven vorm, die soms nogal van elkaar verschillen. Er zijn geen hoofdletters.

Dit roept natuurlijk direct twee vragen op: hoe komen we de klinkers te weten als we lezen, en hoe zien we het verschil tussen een *f* en een *p* en dergelijke? De antwoorden die hierop gegeven kunnen worden, hangen af van de omgeving waarin het Hebreeuws gebruikt wordt.

- In het normale gebruik wordt de klinker *i* aangegeven met een *y*, en de *o* en de *u* allebei met een *w*. Het verschil tussen *p* en *f* en dergelijke volgt uit de in hoofdstuk 11 genoemde regels. De rest van de klinkers en het verschil tussen de *s* en de *sh* kunnen er dan door de lezende Israëli, die de taal immers al kent, gemakkelijk bij geraden worden.
- In de moeilijkere literatuur, in poëzie en bij het lesgeven worden de klinkers en verdere verschillen aangegeven met puntjes en streepjes, geheten *n^equdót* (enkelvoud *n^equdá punt*). Hoe dit gaat, wordt verderop, in paragraaf 13.4, uitgelegd.

13.2 HET ALFABET

Het Hebreeuwse alfabet bestaat in principe uit 22 tekens, maar als we alle varianten meebesouwen, zijn het er 32:

@H[-]	álef	@H[n]	nun
@H[b]	bet	@H[N]	nun sofít
(@H[v]	vet)	@H[s]	sáme <u>kh</u>
@H[g]	gímel	@H[']	'áyin
@H[d]	dálet	@H[p]	pe-
@H[h]	he-	(@H[f]	fe-)
@H[w]	waw	@H[F]	pe- sofít
@H[z]	záyin	@H[c]	tsádi
@H[H]	<u>chet</u>	@H[C]	tsádi sofít
@H[T]	<u>tet</u>	@H[q]	qof
@H[j]	yod	@H[r]	resh
@H[k]	kaf	@H[\$]	shin
(@H[x]	<u>khaf</u>)	@H[S]	<u>sin</u>
@H[K]	<u>khaf</u> sofít	@H[t]	taw
@H[l]	lámed	(@H[t]	saw)
@H[m]	mem		

@H[M] mem sofit

De drukletters staan in de eerste kolom, de schrijffletters in de tweede en hun namen in de derde. We zien dat er twee vormen voor de *bet* zijn, één met een punt erin, die als *b* wordt uitgesproken, en één zonder, die als *v* wordt uitgesproken. In het normale gebruik wordt deze punt niet geplaatst, en moet de lezer het verschil raden. (haakjes ???) Hetzelfde geldt ook voor de *kaf*, de *pe-* en, merkwaardig genoeg, ook voor de *taw*. Daarover in paragraaf 13.7 meer.

Vijf letters hebben een speciale vorm als ze aan het eind van een woord staan: de *kaf*, de *mem*, de *nun*, de *pe-* en de *tsádi*. Het gebruik van deze verlengde letters aan het eind is verplicht.

13.3 DE TRANSCRIPTIE

We kunnen nu aangeven hoe een woord uit onze tekst in Hebreeuwse letters geschreven moet worden.

1. Toevoegen *álef* en *h* Als het woord met een klinker begint, zetten we er een *-* (*aleph*) voor (die we immers aan het begin van een woord weggelaten hadden), behalve vóór de *u...* die *en...* betekent. Als het woord eindigt op een *...a* of *...e* zetten we er een *h* achter, behalve achter de uitgangen *...kha* *jouw...* en *...éha* *haar...*, zoals in *l^ekha* *aan jou* of *'enéha* *haar ogen*.
2. Klinkers Vervang vervolgens elke *i* en elke *e* door een *y* en elke *o* of *u* door een *w*; verwijder alle *a*'s en *e*'s.
3. Transcriptie Vervang alle letters door de hebreeuwse zoals aangegeven in de tabel en schrijf ze van rechts naar links. Houd er rekening mee dat de *ch*, de *kh*, de *ts* en de *sh* elk met één Hebreeuwse letter overeenkomen.

Voorbeelden:

woord	aleph en h	klinkers weg	Hebreeuws	Nederlands
<i>chatúl</i>	<i>chatúl</i>	<i>chtwl</i>	@H[lwtH]	kat
<i>chatulá</i>	<i>chatuláh</i>	<i>chtwlh</i>	@H[hlwtH]	kat (v)
<i>aní</i>	<i>-aní</i>	<i>-ny</i>	@H[jn-]	ik
<i>holékh</i>	<i>holékh</i>	<i>hwlkh</i>	@H[xlwh]	gaat (m)
<i>'agínu</i>	<i>'agínu</i>	<i>'synw</i>	@H[wnjS']	wij deden
<i>er-è</i>	<i>-er-éh</i>	<i>-r-h</i>	@H[h-r-]	ik zal zien
<i>l^ekha</i>	<i>l^ekha</i>	<i>lkh</i>	@H[xl]	aan jou (m)
<i>'enéha</i>	<i>'enéha</i>	<i>'ynyh</i>	@H[hjnj']	haar ogen
<i>'enáyw</i>	<i>'enáyw</i>	<i>'ynyw</i>	@H[wjnj']	zijn ogen
<i>kèlev</i>	<i>kèlev</i>	<i>klv</i>	@H[blk]	hond (m)
<i>kalbá</i>	<i>kalbáh</i>	<i>klbh</i>	@H[hblk]	hond (v)

We zien dat in het Hebreeuwse schrift bij voorbeeld @H[blk] en @H[hblk] veel meer op elkaar lijken dan in de uitspraak *kèlev* en *kalbá*, en evenzo @H[hjnj'] en @H[wjnj'] in vergelijking met *'enéha* en *'enáyw* (uitgesproken *enèha* en *enáv*)

Van sommige woorden is de spelling onvoorspelbaar; zo wordt *éfoh?* *waar?* met een *he-* aan het eind geschreven in plaats van met een *waw*: @H[hfj-] en wordt *kol elk / alle / heel* zonder *waw* geschreven: @H[lk], maar dat zijn uitzonderingen die een Israëli ook moet leren op school, en het zijn er niet veel.

13.4 DE NQOEDOT

Het normale Hebreeuwse schrift dat we hierboven gezien hebben, is wel duidelijk genoeg voor dagelijks gebruik van de gewone spreek- en schrijftaal, maar niet voor moeilijke taal of onbekende woorden. Hiervoor bestaat een systeem van puntjes en streepjes onder, in en boven de letter, die de uitspraak precies aangeven, en wel de uitspraak van het klassieke Hebreeuws.

13.4.1 De klinkers

Het klassieke Hebreeuws had ook de vijf klinkers *a*, *e*, *i*, *o* en *u*, net als het moderne Hebreeuws, maar deze konden drie verschillende lengtes hebben, lang, kort en zeer kort; de zeer korte *i* en de zeer korte *u* ontbraken. Ook was er een stomme *e*, *shwa* geheten,

de klinker in het Nederlandse “de” of “dus”; van deze laatste bestaat uiteraard alleen een zeer korte versie. We kunnen de (klassieke) Hebreeuwse klinkers als volgt in een tabelvorm onderbrengen:

	a	e	i	o	u	stomme ee (sjwa)
lang	☐	☐	☐	@H[o]	@H[u]	
kort	☐	☐	☐	☐	☐	
zeer kort	☐	☐		☐		☐

Hierin duidt het vierkantje de medeklinker-letter aan die aan de klinker voorafgaat.

Elk van deze klinkers heeft een Hebreeuwse naam, waarvan “sjwa” voor de stomme ee wel de bekendste is. Het teken voor “lange a” wordt in bepaalde woorden voor “korte o” gebruikt. Het hier aangegeven verschil in lengte is in het moderne Hebreeuws niet meer te horen. De zeer korte klinkers komen alleen als varianten van de sjwa voor, na keelklanken.

13.4.2 De medeklinkers

Zoals we al gezien hebben, kan er ook in een medeklinker een punt voorkomen. Bij de *bet*, *kaf* en *pe-* beïnvloedt deze de huidige uitspraak, zij het in negatieve zin: afwezigheid van de punt verandert de uitspraak in respectievelijk *v*, *kh* en *f*. Zo’n punt kan ook voorkomen in andere medeklinkers, en duidt dan aan dat de medeklinker vroeger lang werd uitgesproken (ongeveer zoals in het Italiaans). Voor de *taw* met en zonder punt zie paragraaf 13.7.

Dit puntjessysteem wordt gebruik voor poëzie, in de bijbel, in woordenboeken en voor lesgeven. In een gewoon boek en in de krant wordt ook wel eens een *n^equdā* gebruikt om misverstanden te voorkomen of om de uitspraak van een (buitenlandse) naam wat nauwkeuriger aan te geven.

13.5 DE KLEMTOON

De klemtoon kan aangegeven worden door een kort rechtopstaand streepje links onder de letter:

sèfer @H[rps] *boek*

Dit teken wordt in woordenboeken en in lesboeken gebruikt en zelden daarbuiten.

Er zijn ook tekens die zeer precieze aanwijzingen geven voor het reciteren van een tekst; deze komen in religieuze teksten voor.

13.6 LEESTEKENS

Het moderne geschreven Hebreeuws kent dezelfde leestekens (punten, komma’s, vraagtekens en dergelijke) als het Nederlands, en gebruikt ze op ongeveer dezelfde manier. De bijbel kent alleen de dubbele punt om het einde van een zin aan te geven; verder staan er in de bijbel geen leestekens.

13.7 DE UITSPRAAK

De huidige uitspraak van het Hebreeuws heet de “Sefardische” uitspraak en is gebaseerd op de traditionele uitspraak van de Spaanse en Portugese joden. Er is ook een “Asjkenazische” uitspraak, gebaseerd op de uitspraak van de Oost-europese joden, die daardoor gekenmerkt wordt dat de lange klinkers een andere klank hebben of als tweeklank worden uitgesproken en dat de *t* tot *s* verzacht wordt op dezelfde plaatsen waar de *p*, de *k* en de *b* ook verzacht worden. Zie de tabel van letters, bij de *taw*. Dit is ook de reden waarom het woord *bayit huis* @H[tjb] in het Nederlands als “bajes” is overgekomen: de *taw* wordt, zoals dat ook met de *bet*, *kaf* en *pe-* gebeurt, aan het eind van een woord verzacht, en wel in de Asjkenazische uitspraak tot een *s*.

Verder zijn er diverse Jemenitische, Marokkaanse en tegenwoordig ook Ethiopische varianten, waarbij vaak de *chet* (*ch*) en de *ayin* (‘) duidelijk uitgesproken worden.

13.8 VOORBEELDEN

Woordjes:

ot, otiyót (v)	- letter, letters
otiyót laṭíniyot letters latijnse	- latijnse letters
otiyót 'ivriyót letters Hebreeuwse	- Hebreeuwse letters
ekh?	- hoe?
shem, shemót	- naam, namen
kᵉtóvet, kᵉtovót	- adres, adressen

Zinnen:

aní lo- yodéa' likhtót bᵉ-otiyót 'ivriyót ik niet weet (m) te-schrijven in-letters Hebreeuwse	- ik (m) kan geen Hebreeuwse letters schrijven
ekh kotvím et zè bᵉ-otiyót laṭíniyot? hoe schrijven (mv) LV dat in-letters latijnse?	- hoe schrijft men dat in latijnse letters?
atá kotév yafè mᵉ-od jij (m) schrijft mooi erg	- jij (m) schrijft heel mooi
ekh kotvím et hashém shelkhá? hoe schrijven (mv) LV de-naam van-jou (m)?	- hoe schrijf je jouw (m) naam?
umá haktóvet? en-wat het-adres?	- en wat is het adres?
todá rabá dank veel	- dank je wel
aní ekhtót lᵉkha mikhtáv ik zal-schrijven aan-jou (m) brief	- ik zal je (m) een brief schrijven

Onze (latijnse) letters worden in het Hebreeuws ook wel eens otiyót angliyót *Engelse letters* genoemd, maar dat is niet de correcte naam ervoor.

Het woord kᵉtóvet *adres* heeft als wortel k·t·b (...et is een uitgang) en hangt dus samen met kotév *schrijft*.

Let ook op het gebruik van het meervoud van de tegenwoordige tijd om een algemeen onderwerp aan te duiden: kotvím *men schrijft*.

13.9 AFSLUITING

Woordjes:

gamár, gamrá, gamárti (et ...)	- klaar maken, beëindigen
gomér, gomèret, gomrím	
yigmór, yigmᵉrú, egmór, ligmór	

De wortel is g·m·r en het werkwoord gaat net als sagár *hij sloot*.

nigmár, nigmᵉrá, nigmárti (b...)	- eindigen, klaar zijn
nigmár, nigmèret, nigmarím	
yigamér, yigamrú, egamér, lᵉhigamér	

De wortel is weer g·m·r; dit werkwoord is echter een nief'al en gaat net als nikhnás *hij kwam binnen*.

shi'úr	- les
--------	-------

Zinnen:

<DRAFT>

gamár^ti et hashi'urím sheli
ik-heb-beëindigd LV de-lessen van-mij

– ik heb mijn lessen klaar (af)

kvar gamártem et hasèfer?
al jullie-hebben-beëindigd LV het-boek?

– hebben jullie het boek al uit?

bazè nigmár hatiyúr hamudrákh ba'ivrit hamdubèret
hiermee eindigt (m) de-rondleiding (m) de-gegidste (m) in-het-Hebreeuws (v) het-gesprokene (v)

– hiermee eindigt de rondleiding
door het gesproken
Hebreeuws

@H[terEbudmah tirvi'ab xardumah rujitah ramgin ezab]

Hier zien wij op de valreep nog net twee deelwoorden van een lijdende vorm (zie paragraaf 11.6): mudrákh van een gids voorzien zijnde, een hof'ál-vorm van het werkwoord l'hadríkh leiden, als gids begeleiden, en m'edubár gesproken, een pu'ál-vorm van l'edabér spreken. Aangezien 'ivrit' vrouwelijk is, moeten we van m'edubár de vrouwelijke vorm gebruiken, m'edubèret; vergelijk nikhnás komt (m) en nikhnèset komt (v).

13.10 SAMENVATTING VAN DE WOORDJES

ot, otiyót (v)	– letter, letters
otiyót laṭíniyot	– latijnse letters
otiyót 'ivriyót	– Hebreeuwse letters
ekh?	– hoe?
shem, shemót	– naam, namen
k'etóvet, k'etovót	– adres, adressen (van kotév <i>schrijft</i>)
gamár, gamrá, gamár ^t i (et ...)	– klaar maken, beëindigen
gomér, gomèret, gomrím	
yigmór, yigmerú, egmór, ligmór	
nigmár, nigmerá, nigmár ^t i (b...)	– eindigen, klaar zijn
nigmár, nigmèret, nigmarím	
yigamér, yigamrú, egamér, l'higamér	
shi'úr	– les

Appendix 1

Overwegingen betreffende het gebruik van het latijnse schrift

1.1 PROBLEMEN MET HET HEBREEUWSE SCHRIFT

Het Hebreeuwse schrift is een aanzienlijk obstakel voor de beginneling en zelfs voor de gevorderde:

- De letters worden over het algemeen ervaren als zeer op elkaar gelijkend, veel meer dan bij voorbeeld de griekse of de cyrillische.
- De klinkers ontbreken, of worden in het zogenaamde “ktav malé” tamelijk inconsistent aangeduid; dit dwingt de beginner verscheidene combinaties te proberen: @H[mjrpsm] @H[mjrpsm] (misparím m^esaprí^m) zoals er in een advertentie van een bank stond. De nqudot zijn hiervoor nauwelijks een vervanging, aangezien ze over het algemeen ontbreken.
- Het opbouwen van een echt woordbeeld in het Hebreeuws duurt jaren; tot die tijd moet de leerling (bijna) elk woord moeizaam ontcijferen, wat alleen bij de echte puzzelaar bijdraagt tot het leergenoet.

Men zou kunnen aanvoeren dat Hebreeuws in latijnse letters geen recht doet aan de in de taal neergeslagen cultuur. Dit is ongetwijfeld waar, maar om via de taal tot de cultuur door te kunnen dringen moet men deze aanzienlijk veel beter beheersen dan op het niveau waartoe het onderhavige boek leidt.

Door het inleidend gebruik van latijnse letters wordt het lezen van religieuze teksten niet bevorderd, maar ook niet onmogelijk gemaakt. De huidige cursus beoogt de gebruiker enige indruk te geven van het moderne seculaire huis-tuin-en-keuken Hebreeuws; het leren lezen van religieuze teksten kan beter in een ander kader geschieden.

De romanisering in dit boekje is zorgvuldig zo gekozen dat ze één op één aansluit bij de Hebreeuwse vorm: uit de Nederlandse schrijfwijze kan de ktav malé vorm afgeleid worden. Omgekeerd kan uit de ktav malé vorm plus of de uitspraak of de nqudot de Nederlandse vorm afgeleid worden. Er gaat dus geen informatie verloren.

1.2 ENIGE OVERWEGINGEN AANGAANDE DE ROMANISERING ZELF

Er bestaat al een officiële romanisering van een semitische taal, namelijk van het Maltees; deze heeft echter een tamelijk bizar uiterlijk (bij voorbeeld z en c met punt erboven, h met streep erdoor) en wordt door de Nederlander niet gemakkelijk intuïtief goed uitgesproken (bij voorbeeld door het gebruik van de x voor de klank sj). Bovendien lost deze niet al onze problemen op: staat bij voorbeeld de q voor de qof (historisch) of voor de aleph (de huidige uitspraak)?

Hoewel het Hebreeuws, met uitzondering van de gh , geen klanken heeft die het Nederlands niet kent, is toch het bepalen van een Nederlandse schrijfwijze voor het Hebreeuws niet zonder problemen. Het Nederlands kent wel de glottal stop (bij voorbeeld in *de eetkamer*), maar kan deze niet schrijven; verder heeft het Hebreeuws twee ch's, twee k's, twee s'en en twee t's, die we, ten einde informatieverlies te vermijden, uit elkaar willen houden.

- Voor de ayin prefereren we de ' boven constructies als gh , hoewel de eerste geen letter is: 'áko (voor Acco) ziet er heel wat uitspreekbaarder uit dan gháko . De -

voor de aleph geeft vaak binnen in een woord goede resultaten: ro-è, me-ét, maar aan het begin staat hij raarder dan de ' : -èlef; aangezien de aleph aan het begin van een woord echter altijd door een klinker gevolgd wordt en geen enkel woord in het Hebreeuws met een klinker begint, met uitzondering van de u- die *en* betekent, kunnen we ons permitteren de - aan het begin van een woord weg te laten.

- De leden van gelijk uitgesproken medeklinkerparen kunnen in het schrift van elkaar onderscheiden worden door ze enigszins verschillend te schrijven. Uit enig experimenteren (met onder andere hoofdletters, cursief en vet) komt de onderstreping als een goed compromis naar voren: onderstreping beïnvloedt de uitspraak niet maar is wel goed zichtbaar.
- Voor de in het Nederlands ontbrekende g dient zich geen voor de hand liggend alternatief aan. Hopelijk trekt de punt in de g voldoende de aandacht van de lezer om deze aan de afwijkende uitspraak te herinneren.

Appendix 2

Verwante talen

Het Hebreeuws heeft, net als het Nederlands, vele verwanten. Voor het Nederlands kunnen we hier denken aan het Vlaams, het Fries, het Duits, het Deens, maar ook, zij het op grotere afstand, aan het Frans, Russisch of Perzisch. In plaats van hier een taalkundige analyse te geven, zullen we in het onderstaande de verwantschappen bespreken in termen die hopelijk voor een Nederlander intuïtief betekenis hebben.

2.1 NAUW VERWANTE TALEN

Het klassiek Hebreeuws (van ongeveer 1500 tot 300 voor onze jaartelling) had al vele verwanten, waarvan er een paar in de bijbel genoemd worden. Sommige van deze waren zeer dicht aan het Hebreeuws verwant: het Moabitisch, bij voorbeeld, verschilde niet meer van het Hebreeuws dan het Limburgs van het Nederlands, en misschien nog wel minder. Nog nader verwant was het langs de kuststrook van Libanon gesproken Phoenicisch; we kunnen hier denken aan de verhouding Nederlands/Vlaams. Deze taal werd later meegenomen naar Carthago en daar gesproken onder de naam “Punisch”.

De belangrijkste verwant van het Hebreeuws in de oudheid was het Aramees (vroeger ook wel Chaldeeus genoemd), de taal die Jezus sprak. Deze taal heeft in de loop van de laatste eeuwen voor onze jaartelling het Hebreeuws als spreektaal verdrongen. De verhouding Hebreeuws/Aramees loopt goed parallel met de verhouding Nederlands/Zuid-Afrikaans: Aramees klinkt voor de moderne Israëli kinderlijk, koddig en over het algemeen redelijk begrijpelijk. Aramees wordt niet meer gesproken, maar gedeelten van de bijbel zijn in het Aramees geschreven en vele kinderliedjes in Israël zijn in het Aramees; deze geven de Israëliëse kindertjes veel vermaak.

Het modern Hebreeuws (in het Hebreeuws genaamd “Ivriet”) is in essentie en grammatica gelijk aan het klassiek Hebreeuws uit de bijbel. Uiteraard zijn er vele woorden en uitdrukkingen bijgekomen en worden sommige literaire constructies uit de bijbel in de moderne spreektaal niet gebruikt. Ook zullen er aanzienlijke verschillen in uitspraak zijn tussen toen en nu. Desalniettemin valt te verwachten dat David zich in het huidige Jeruzalem ongeveer even goed verstaanbaar zou kunnen maken als Michiel de Ruyter in het huidige Amsterdam. Hij zou hoogstens voor een Jemeniet gehouden worden.

De Hebreeuwse stukken van de bijbel zijn voor de moderne Israëli ongeveer even goed te lezen als Vondel voor ons, behalve dat de spelling van de bijbel ten opzichte van de moderne taal minder afwijkt dan die van Vondel tegenover modern Nederlands. Het opvallendste verschil is wel het voortdurend gebruik van de “verhalende verleden tijd” (imperfectum consecutivum), in functie vergelijkbaar met de Franse Passé Defini (Passé Simple), maar in het modern Hebreeuws niet meer gebruikt. Deze vorm wordt in de meeste bijbelvertalingen vertaald met constructies als “en hij zeide”, “en hij nam”, enzovoort. Voor de Aramese stukken is hulp op school nodig.

De naaste levende verwant van het Hebreeuws is waarschijnlijk het Maltees, gesproken op Malta, maar het verschil is zeker zo groot als tussen Nederlands en Duits. Een Israëli met voldoende puzzelzin kan met de nodige moeite een Maltese krant ontcijferen. Schrijver dezes kon weerberichten in de krant en opschriften met redelijk succes lezen. Gezien de goede verstandhouding tussen Malta en Libië komen er weinig

Israëli's op Malta. <??? checken, huidige toestand ???>

De belangrijkste hedendaagse verwant van het Hebreeuws is het Arabisch, in al zijn variëteiten; we zullen ons hier beperken tot het Palestijns en Egyptisch Arabisch. Arabisch is voor de Israëli ongeveer even moeilijk als Engels voor ons: zonder opleiding verstaat hij er geen woord van, en voor een redelijke beheersing is een paar jaar onderwijs nodig.

Arabisch is een verplicht vak op de middelbare school en vele Israëli's leren het redelijk spreken. Omgekeerd kan de Arabier zich in redelijk korte tijd in gebroken doch bruikbaar Hebreeuws leren uitdrukken.

Het Jiddisch is taalkundig niet verwant met het Hebreeuws; het is een vorm van het Duits, met veel Hebreeuwse leenwoorden, een vereenvoudigde grammatica en een eigen fonetiek. Het is voor een Nederlander die goed Duits en enkele honderden Hebreeuwse woorden kent en die aan de uitspraak gewend is, redelijk verstaanbaar. Het wordt geschreven met Hebreeuwse letters. Er is ook een op het Spaans gebaseerde versie, het Ladino.

2.2 VERDERE VERWANTEN

Wat verder verwijderd treffen we het Babylonisch en het Assyrisch aan, twee zeer verwante talen, zeg maar dialecten, gesproken in Babylon zo tussen de jaren 1900 en 1300 voor onze jaartelling, en voornamelijk geschreven met spijkerschrift. De verwantschap met het Hebreeuws is voor elke Hebreeuwssprekende meteen duidelijk, maar direct lezen kan hij het niet; het maakt op een Israëli ongeveer dezelfde indruk als Zweeds op een Nederlander.

Ook het oud-Egyptisch was, zij het zeer in de verte, verwant aan het Hebreeuws; we moeten hier denken aan zoiets als de verhouding Nederlands/Frans. Voor praktisch gebruik zal deze verwantschap niet van veel nut geweest zijn, en Jozef zal er dan ook een beste kluif aan gehad hebben zich de taal van de farao eigen te maken (maar minder dan een Nederlander om Hebreeuws te leren!)

Ter voorkoming van misverstand, het moderne Egyptisch stamt niet af van het oud-Egyptisch maar is een variant van het moderne Arabisch.

2.3 ZIJN DE SEMITISCHE EN DE INDO-EUROPESE TALEN VERWANT?

Iedereen die met de semitische talen kennis heeft gemaakt, heeft zich wel eens afgevraagd of deze met de indo-europese talen, waartoe ook het Nederlands behoort, verwant zijn. Naast de onmiddellijk in het oog springende verschillen, stuit men namelijk ook geregeld op merkwaardige overeenkomsten, waarvan het gebruik van de uitgang . . . a voor vrouwelijke woorden en namen wel de meest opvallende is. Voordat we onze vraag met een aarzelend ja beantwoorden, moeten we echter vaststellen dat de vraag eigenlijk onjuist is: hier worden twee ongelijksoortige grootheden met elkaar vergeleken. Het Indo-europees is een taalfamilie, het Semitisch een taaltak, en wel van de afro-aziatische taalfamilie. We kunnen dus het Nederlands, een lid van de germaanse tak van de indo-europese taalfamilie, vergelijken met het Hebreeuws, een lid van de semitische tak van de afro-aziatische talen, of, direct, de indo-europese taalfamilie met de afro-aziatische. Deze laatste taalfamilie omvat naast de semitische tak ook onder andere de Berber-talen en de Tsjaadsche talen, met als belangrijkste vertegenwoordiger het Hausa.

Dat de indo-europese talen met *elkaar* verwant zijn, wordt aangetoond door woorden in de ene taal te vergelijken met de overeenkomstige woorden in de andere taal, en regels te vinden die de overeenkomst precies beschrijven, de zogenaamde *klankwetten*. Het bestaan van klankwetten tussen taal X en taal Y wordt als wettig en overtuigend bewijs gezien voor de bewering dat X en Y verwant zijn. Zulke klankwetten heeft tot nu toe niemand voor het verband tussen de indo-europese en de afro-aziatische talen op kunnen stellen. Van die kant hebben we dus geen hard bewijs.

Wanneer exacte methoden falen, willen statistische methoden nog wel eens uitkomst brengen. In de laatste tientallen jaren zijn door linguïsten een aantal statistische methoden opgesteld voor het vergelijken van woorden uit de ene groep talen met woorden uit een andere groep. Het resultaat van zo'n vergelijking is dan een schatting van de tijd dat het geleden is dat beide taalgroepen uit elkaar gingen. Deze methoden zijn met name geschikt om hele taalfamilies met elkaar te vergelijken. Voor het geval van de indo-europese en

afro-aziatische talen is het resultaat dat deze zo'n twaalfduizend jaar geleden (plus of min een paar duizend jaar) uit elkaar zijn gegaan.

De hier genoemde statistische methoden zijn echter in linguïstische kring omstreden. Ze zijn nogal gevoelig voor de keuze van de te vergelijken woorden, en velen vinden dat ze de weg openen voor charlatanerie. Er zijn dan ook vele linguïsten van naam die deze methoden volledig afwijzen. Maar het tweede alternatief, aannemen dat de indo-europese en afro-aziatische talen niet verwant zijn, bevredigt ook niet, zoals we hieronder zullen zien. En het derde alternatief, zeggen dat we het niet weten, is ongetwijfeld het meest juist, maar bevredigt al helemaal niet.

Hoe zouden twee talen "niet verwant" kunnen zijn? Stel we beschouwen een spreker van taal X en een spreker van taal Y, en nemen aan dat ze duidelijk niet dezelfde taal spreken. Elk heeft zijn taal geleerd van een groep(je) mensen. Van deze groepen mensen gaan we nu na van wie zij weer hun taal hebben geleerd, enzovoort. Komen we zo, teruggaand in de geschiedenis, na desnoods tientallen of honderden eeuwen, bij dezelfde mensen uit, dan stammen de talen X en Y beide af van de taal die deze mensen spraken, en zijn X en Y dus verwant. Komen we niet bij dezelfde mensen terecht, dan moet dit proces toch ergens stoppen, en wel bij wezens (mensen) die nog geen taal hadden. Maar dat zou betekenen dat taal op verschillende plekken op aarde ontstaan moet zijn, een onwaarschijnlijke gedachte, gezien de aanzienlijke structurele overeenkomst van alle (maar dan ook werkelijk alle) talen op aarde, en ook gezien het feit dat de mensheid zelf wel degelijk op één plek op aarde ontstaan is.

Samenvattend kunnen we zeggen dat *als* taal maar op één plaats op aarde ontstaan is, het Indo-europees en het Afro-aziatisch zeker verwant zijn, en dat *als* de (omstreden) statistische methoden juist zijn, de splitsing tussen de beide taalfamilies zo'n 12000 jaar geleden heeft plaatsgevonden. Ter vergelijking, de (niet omstreden) splitsing van de indo-europese talen onderling stamt van zo'n 5000 jaar geleden.

Appendix 3

Diverse verbuigingen en vervoegingen

3.1 DE VOLLEDIGE VERBUIGING VAN SÈFER BOEK

sèfer	– boek
sèfer ...	– boek van ...
sifrí	– mijn boek
sifr ^e khá	– jouw (m) boek
sifr ^e kh	– jouw (v) boek
sifró	– zijn (m) boek
sifrá	– haar (v) boek
sifrènu	– ons boek
sifr ^e khèm	– jullie (m) boek
sifr ^e khèn	– jullie (v) boek
sifrám	– hun (m) boek
sifrán	– hun (v) boek
sfarím	– boeken
sifr ^e ...	– boeken van ...
sfaráy	– mijn boeken
sfar ^e kha	– jouw (m) boeken
sfaráyikh	– jouw (v) boeken
sfaráyw (uitspraak: sfaráv)	– zijn boeken
sfar ^e ha	– haar boeken
sfar ^e nu	– onze boeken
sifre ^k hèm	– jullie (m) boeken
sifre ^k hèn	– jullie (v) boeken
sifre ^h èm	– hun (m) boeken
sifre ^h èn	– hun (v) boeken

3.2 ALLE PERSOONSUITGANGEN

Persoon	Bezit		Werkwoord			
	enkv.	meerv.	verleden	qal	toekomst	
ik/mijn	...í	...áy	...ti	-e...	pi'él	hif'íl
jjj/jouw (m)	... <u>khá</u>	... <u>ékha</u>	...ta	ti...	t...	ta...
jjj/jouw (v)	... <u>èkh</u>	... <u>áyikh</u>	...t	ti...í	t...í	ta...i
hij/zijn	...ó	...áyw	...	yi...	y...	ya...
zij/haar	...á	...éha	...a	ti...	t...	ta...
wij/ons	...ènu	...énu	...nu	ni...	n...	na...
jullie (m)	... <u>khèm</u>	... <u>ekhèm</u>	...tem	ti...ú	t...ú	ta...u
jullie (v)	... <u>khèn</u>	... <u>ekhèn</u>	...ten	ti...ú	t...ú	ta...u
zij/hun (m)	...ám	...ehèm	...u	yi...ú	y...ú	ya...u
zij/hun (v)	...án	...ehèn	...u	yi...ú	y...ú	ya...u

De uiteindelijke vorm van het woord kan nog beïnvloed worden door de in paragraaf 10.1, 11.2 en 11.7 uitgelegde klankregels.

3.3 EEN ONREGELMATIG VOORZETSEL

k...	- als op de manier van in de functie van
k ^{mo}	- zoals
kamóni	- zoals ik
kamók <u>ha</u>	- zoals jij (m)
kamók <u>h</u>	- zoals jij (v)
kamóhu	- zoals hij
kamóha	- zoals zij
kamónu	- zoals wij
k ^{mo} k <u>h</u> èm	- zoals jullie (m)
k ^{mo} k <u>h</u> èn	- zoals jullie (v)
k ^{mo} hèm	- zoals zij (m)
k ^{mo} hèn	- zoals zij (v)

Appendix 4

Aanwijzingen voor het leren van Hebreeuws

<<<< ??? >>>>

- geen ha . . . voor leunvorm
- niet omwisselen consonanten
- geen tegenwoordige tijd maar toekomstige tijd
- stemhebbend is stemhebbend, ook aan het eind van een woord